

MIASTO ZWIERZĄT

WYSTAWA

Miasto zwierząt

30 maja – 29 października 2025 r.

Muzeum Krakowa (Pałac Krzysztofora, Rynek Główny 35)

koncepcja wystawy: Joanna Gellner

spis obiektów: Mateusz Boczar

kuratorzy wystawy: Joanna Gellner, Mateusz Boczar

asystentka kuratorów: Katarzyna Bednarczyk

kierownik projektu i organizacja wystawy:

Marzena Przybyła

współpraca: Marcin Gulis, Maria Lempart, Kamil Stasiak, Marcin Jancik

recenzje scenariusza wystawy: prof. dr hab. Zdzisław Noga, Jacek Salwiński, dr Piotr Hapanowicz

promocja: Karolina Suchmiel, Kamila Buturla, Anna Stasiak

redakcja: Łukasz Klimek, Magdalena Sztal

oprawa plastyczna wydawnictw, projekt plakatu:

Elżbieta Szeredy

aranżacja plastyczna wystawy, pomoce sensoryczne:

Patrycja Ochman-Tarka, Paulina Ochman

opieka konserwatorska: Grażyna Sławinowska, Piotr Leszczyński,

współpraca: Alicja Dobosz

wypożyczenia: Katarzyna Bednarczyk, Tomasz Karzewicz, Teresa Paszkot, Joanna Gellner, Mateusz Boczar, Grażyna Sławinowska, Piotr Leszczyński, Alicja Dobosz

edukacja: Anna Magiera, Tomasz Karzewicz,

Joanna Gellner, Mateusz Boczar

multimedia: Jan Skrobot, Stanisław Benedyk

dostępność: Elżbieta Lang, Katarzyna Bednarczyk, Mateusz Boczar, Joanna Gellner

montaż wystawy: Roman Grabowski, Jacek Pajdak, Paweł Kicka, Łukasz Warykiewicz

elektrycy: Łukasz Czerniak, Grzegorz Gaździcki, Leszek Stalmach

kierowcy: Andrzej Janicki, Stanisław Klimkowicz, Krzysztof Michoń, Tomasz Raczekiewicz, Leszek Stalmach i Artur Żurek

Instytucje i osoby prywatne, które udostępniły zbiory i materiały:

Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, Archiwum TVP3, Autorska Galeria Bronisława Chromego, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Muzeum i Instytutu Zoologii Polskiej Akademii Nauk, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, Galeria Starmach, Gutek Film, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, Muzeum Dominikanów w Krakowie, Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie, Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie, Muzeum Inżynierii i Techniki w Krakowie, Muzeum Krakowa, Muzeum Ło-

wiektwa i Jeździectwa w Warszawie, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Odon Bujwida w Krakowie, Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, Muzeum Rzeźby im. X. Dunikowskiego w Królikarni, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie MOCAK, Muzeum Śląskie w Katowicach, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Narodowe Archiwum Cyfrowe, Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, Urząd Miasta Krakowa – Wydział Środowiska, Klimatu i Powietrza, Van Rij Gallery, Zarząd Zieleni Miejskiej w Krakowie, Katarzyna Bednarczyk, Mateusz Boczar, Joanna Gellner, Marcin Gulis, Maria Henner-Bernasikowa, Michał Korta, Zygmunt Krag, Marcin Maciejowski, Paweł Orłowski, Leszek Sibila, Iwona Siwek-Front

KATALOG

Kolegium wydawnicze Muzeum Krakowa:

Jacek Salwiński (przewodniczący), Marcin Baran

(sekretarz), Anna Biedrzycka, Ewa Gaczoł,

dr Piotr Hapanowicz, dr Katarzyna Moskał,

prof. dr hab. Zdzisław Noga, dr Wacław Szczepaniak,

dr Andrzej Iwo Szoka, dr Przemysław Zarubin

recenzenci: Anna Bednarek, dr Piotr Hapanowicz

opracowanie graficzne fotografii, projekt i skład:

Elżbieta Szeredy

redakcja: Łukasz Klimek

Fotografie prezentowane w albumie pochodzą ze zbiorów Muzeum Krakowa i zbiorów prywatnych Autorów. Dla Muzeum Krakowa fotografie wykonali: Katarzyna Bednarczyk, Marcin Gulis, Piotr Idem, Bogdan Krężel

© Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2025

Rynek Główny 35, 31-011 Kraków

ISBN 978-83-67828-35-2

Centrum Obsługi Zwiedzających

Rynek Główny 35, 31-042 Kraków

tel.: 12 426 50 60, info@muzeumkrakowa.pl,

www.muzeumkrakowa.pl

Druk: ZAPOL Sobczyk Sp.k.

Przedmowa

Współczesne miasto to dynamiczny organizm, w którym każda dzielnica, park czy zaułek opowiada własną historię. Mieszanka historii, natury i ludzkiej kreatywności tworzy pejzaż, w którym nawet najmniejszy element – każde żywe stworzenie – staje się kluczem do zrozumienia jego dziedzictwa. Zwierzęta, często traktowane jedynie jako tło ludzkich dziejów, w rzeczywistości są żywymi świadkami przemian, których nie da się odczytać wyłącznie przez pryzmat architektury czy urbanistycznych planów. Są częścią miejskiego ekosystemu, przypominają o fundamentalnej roli natury w kształtowaniu naszej codzienności i historii. Wystawa *Miasto Zwierząt*, na którą od maja 2025 r. zapraszamy do Pałacu Krzysztofory, głównej siedziby Muzeum Krakowa, zwraca uwagę właśnie na to, jak zwierzęta współtworzyły i nadal kształtują krajobraz kulturowy i dziedzictwo Krakowa.

Muzeum Krakowa od kilku lat podejmuje tematykę zwierzęcą w swoich wystawach i publikacjach. Opowiadanie o dziejach Krakowa bez uwzględnienia roli zwierząt byłoby bowiem niepełne. Poprzez wystawy Muzeum edukuje odwiedzających na temat znaczenia zwierząt w ekosystemie miejskim i odpowiedzialności za niego. To także okazja do refleksji nad współczesnymi problemami, takimi jak ochrona bioróżnorodności czy etyczne traktowanie zwierząt. Wierzymy, że zainteresowanie losem miejskich czworonogów może ponadto integrować społeczność lokalną i budować poczucie wspólnoty. Muzeum staje się miejscem dialogu na tematy ważne społecznie. Dzięki temu nie tylko dokumentuje historię, ale także inspirowa do refleksji nad współczesnymi wyzwaniami związanymi z koegzystencją różnych gatunków w przestrzeni miejskiej.

W 2016 r. Muzeum Krakowa zaprezentowało zwiędzającą wystawę *Jak pies z kotem*, która była jedną z pierwszych w Polsce poświęconych relacjom między ludźmi a zwierzętami domowymi w ujęciu historycznym. W ostatnich latach polskie i zagraniczne muzea coraz częściej organizują wystawy poświęcone tematyce zwierzęcej. Ten trend wpisuje się w szerszy kontekst tzw. zwrotu zwierzęcego w sztuce, który skupia się na podkreślaniu podmiotowości zwierząt oraz analizie ich roli w kulturze i społeczeństwie.

Warto nadmienić, że Muzeum Krakowa nie tylko prezentuje historie o zwierzętach, ale także daje im realne schronienie. W Kamienicy Hipolitów kilkanaście lat rezydował kot Hipolit, który stał się nieformalnym go-

spodarzem tego miejsca. Drugim czworonożnym mieszkańcem Muzeum Krakowa był kot Włodek, zaadoptowany z krakowskiego schroniska. Do końca marca 2021 r. mieszkał w Domu Zwierzyńskim.

Otwarcie wystawy *Miasto Zwierząt* w 2025 r. jest kolejnym rozdziałem w tej narracji, Kluczem, który posłużył do jego zbudowania, jest z jednej strony zachęta do zmiany perspektywy w opowiadaniu o historii Krakowa i najważniejszych wydarzeniach w życiu miasta, by uwzględnić jej zwierzęcych uczestników. Z drugiej strony pojawia się nowa perspektywa w budowaniu narracji muzealnej, czyli taki dobór obiektów i ich układ oraz taki układ kontekstów, które umożliwiają jak najpełniejsze zaprezentowanie opowieści o zwierzętach.

Prezentowana w Pałacu Krzysztofory wystawa jest efektem pracy zespołu pracowników Muzeum Krakowa i naszych współpracowników. Pragnę za ten wysiłek z serca gorąco podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do powstania ekspozycji i wydania towarzyszących jej publikacji: kuratorom wystawy Joannie Gellner i Mateuszowi Boczarowi, wspomagającej ich asystentce Katarzynie Bednarczyk, kierownicze projektu Marzenie Przybyłe, recenzentom scenariusza wystawy: Jackowi Salwińskiemu, prof. Zdzisławowi Nodze i dr. Piotrowi Hapanowiczowi, a także: Elżbiecie Szeredy, Łukaszowi Klimkowi, Annie Magierze, Małgorzacie Kuciel, Grażynie Sławinowskiej, Piotrowi Leszczyńskiemu, Alicji Dobosz, Annie Robioneck, Weronice Nowackiej, Joannie Rościszewskiej, Tomaszowi Karzewiczowi, Karolinie Suchmiel, Kamili Buturli, Annie Stasiak, Elżbiecie Lang, Marcinowi Jancikowi, Kamilowi Stasiakowi, Janowi Skrobotowi, Stanisławowi Benedykowi, Marcinowi Gulisowi, Marii Lempart, Jerzemu Kasprovi, Magdalenie Sztal, Barbarze Wójs-Kańczudze, Małgorzacie Oleksiak-Wronie, Katarzynie Madurskiej, Agnieszce Miłoś, Jolancie Bańcer, Hannie Basiarz, a ponadto zespołowi montażystów i kierowców: Leszkowi Stalmachowi, Atrurowi Żurkowi, Tomaszowi Raczkiewiczowi, Stanisławowi Klimkowiczowi, Andrzejowi Janickiemu, Grzegorzowi Gaździckiemu, Romanowi Grabowskiemu, Jackowi Pajdakowi, Łukaszowi Warykiewiczowi, Pawłowi Kicce. Dziękuję również Patrycji Ochman-Tarce i Paulinie Ochman, które przygotowały aranżację, oraz wszystkim osobom i instytucjom, które zgodziły się wypożyczyć swoje ekspozyty na potrzeby stworzenia tej pięknej wystawy.

Michał Niezabitowski
Dyrektor Muzeum Krakowa

0 wystawie

Historia pokazuje, że miasta nigdy nie były domeną wyłącznie ludzi, a budując je i rozwijając byliśmy i nadal jesteśmy częścią złożonego ekosystemu. W świetle najnowszych koncepcji urbanistycznych, takich jak design biofilny¹ (*biophilic design*) czy zasada miasta przyjaznego naturze, rola zwierząt nabiera także nowego wymiaru. Ich obecność, subtelna, lecz niezaprzeczalna, przypomina o pierwotnym związku człowieka z naturą. Tworzy mozaikę, która dopełnia miejską tkankę, nadając jej charakter.

Architekci, urbaniści i ekolodzy współpracują i sięgają po wiedzę biologów, aby wprowadzić do miejskiej przestrzeni elementy natury, które poprawią jakość życia mieszkańców. Zwierzęta nie są już postrzegane jako przypadkowi lokatorzy, lecz jako uczestnicy miejskiego dialogu. Ich obecność, choć często niezauważalna, nadaje przestrzeni warstwy znaczeniowe.

Wystawa *Miasto zwierząt* to przede wszystkim okazja do zgłębienia różnych aspektów obecności zwierząt w Krakowie na przestrzeni wieków i współcześnie. Historycznie miasta rozwijały się dzięki zwierzętom. To one napędzały komunikację i handel. Były kluczowym elementem gospodarki. Ekspozycja ukazuje, że miasto było pełne ich obecności, zarówno tej pragmatycznej, wynikającej z ich przydatności i eksploatacji, jak i tej przechodzącej w bliskość i głębokie relacje z ludźmi. Wielowymiarowe kwerendy, które poprzedziły przygotowanie wystawy, pozwoliły wyłonić różnorodny zbiór obiektów związanych z obecnością zwierząt w dziejach Krakowa. Z nich została utkana opowieść podzielona na kilkanaście segmentów traktujących o temacie w sposób przekrojowy. Każda z części otrzymała swój tytuł sygnalizujący poruszaną tematykę. Jedną z nadrzędnych motywacji kuratorów była chęć uwrażliwienia na zwierzęta poprzez edukację i zachętę do zrozumienia świata zwierzęcego. Stąd obecność na wystawie multimedialnych stanowisk określonych roboczo jako tzw. punkty zmiany perspektywy. Zostały w nich zaprezentowane sposoby widzenia świata przez poszczególne gatunki zwierząt, aby móc lepiej zrozumieć ich reakcje i zachowania.

Ekspozycje zaprezentowane na wystawie zakorzenione są w historii Krakowa. W niektórych wypadkach świadomie uzupełniają je obiekty odwołujące się do ogólnych zjawisk. Opowieść o zwierzętach w Krako-

wie można dzięki temu traktować jako uniwersalne studium, niepozbawione kontekstu lokalnego, dla którego wspólnym mianownikiem jest miasto. W tym kontekście Kraków staje się szeroko rozumianym reprezentantem wysoko zurbanizowanej przestrzeni, w której od wieków koegzystują ludzie i zwierzęta.

LUDZKIE I ZWIERZĘCE

Współczesne miasta wypełnia nowoczesna infrastruktura, przez co jawią się jako miejsca, gdzie natura została zepchnięta na margines. Jednak miasta to również ekosystemy. Wystawa *Miasto zwierząt* ma na celu ukazanie tej zależności i podkreślenie, że nie jesteśmy jedynymi mieszkańcami miejskich aglomeracji. W miarę jak nasza wiedza o świecie przyrody się rozwija, granice między tym, co ludzkie, a tym, co zwierzęce, stają się coraz bardziej płynne. Coraz wyraźniej dostrzegamy, jak głęboko nasze losy splecione są z naturą. Widzimy podobieństwa, które skłaniają nas do empatii i refleksji, a także różnice, które przypominają nam o wyjątkowości każdej istoty i konieczności szanowania jej odrębności.

W części poświęconej przenikaniu ludzkiego i zwierzęcego świata przewodnikami stają *Mutanty* autorstwa Magdaleny Abakanowicz. Artystka swoimi pracami prowokuje refleksję na temat ludzkiej i zwierzęcej natury. Pierwsze formy zwierzęce zaczęła tworzyć w 1992 r.² Zrealizowała wówczas kilkanaście prymitywnych mutantów wykonanych z charakterystycznego dla jej twórczości jutowego, workowatego płótna nasączonego żywicą. Kształty Mutantów przywołują skojarzenia ze zwierzętami domowymi lub gospodarskimi. Pomimo podobieństwa, wciąż jednak odległe są od tych znanych z natury. Mają tylko ślady ust, oczu i uszu, nie posiadają ogonów. Pozostają nierozpoznane, hybrydalne. W przypadku wspomnianych rzeźb ludzki pierwiastek, tak charakterystyczny dla twórczości Abakanowicz stale przypomina o fundamentalnym związku człowieka ze światem zwierzęcym oraz prehistorycznym. Zwierzęta wszak mają z ludźmi wiele wspólnych cech: intuicję czy wrażliwość. Tym, co niezaprzeczalnie różni je jednak od nas, jest percepcja rzeczywistości. Według Abakanowicz zwierzęta charakteryzuje nieprzenikniona, odwieczna wiedza istnienia, której człowiek nigdy nie będzie w stanie ani zgłębić, ani posiadać³.

ONE SĄ WSZĘDZIE

Zwierzęta od zawsze były nośnikami symboli i znaczeń. W kulturach pierwotnych często utożsamiano je z bóstwami, duchami przodków lub siłami natury. Były one także przedstawiane jako strażnicy, opiekunowie i przewodnicy duchowi. W literaturze i sztuce często pełnią rolę metafor, które pozwalają na głębsze zrozumienie ludzkiej natury oraz naszych relacji z otaczającym światem. Zwierzęce formy są wszechobecne w naszej codzienności, pojawiają się w sztuce, designie, architekturze, modzie i technologii, co świadczy o ich głębokim zakorzenieniu w tradycji kulturowej. Obecność motywów zwierzęcych w przestrzeni kulturowej wynika zarówno z potrzeby estetycznej harmonii, jak i z chęci utrzymania związku z naturą. Przedmioty inspirowane fauną mogą pełnić funkcję terapeutyczną oraz wzmacniać przekaz kulturowy dotyczący roli natury we współczesnym świecie.

W tej części wystawy zaprezentowany został szeroki i różnorodny zestaw przedmiotów użytkowych, które swoją formą nawiązują do zwierzęcych kształtów (naczynia, zabawki), w dekoracji i ornamentyce wykorzystują ich sylwetki (elementy biżuterii, ozdoby, portfele) czy posiadają odzwierzęce nazwy (np. pies do zdejmowania butów). Prezentacja zaś dawnej ikonografii, m.in. kopii miniatur z krakowskiego kodeksu Baltazara Behema (ok. 1506 r.), obrazuje zagadnienie towarzyszenia zwierząt mieszkańcom miast w różnych sytuacjach.

Kilka obiektów, takich jak fotografia eleganckiej damy w okazałym kapeluszu zdobionym ptasimi piórami oraz egzemplarze spreparowanych ptaków wykorzystywanych jako dekoracja, ilustruje modną szczególnie w XIX w. okrutną praktykę. W 2. połowie XIX stulecia pojawił się trend do noszenia przez damy nakryć głowy określanych jako *chapeau macabre* (makabryczny kapelusz). Szczególną popularność zyskały one w kręgach arystokratycznych, a ich ozdobą były martwe zwierzęta, najczęściej ptaki. Pokłosiem tego były szeroko zakrojone polowania na ptaki, szczególnie te bardziej dekoracyjne. Sprzyjał temu rozwój taksydermii, czyli sztuki wypychania zwierząt. Tak bezmyślne niszczenie ptasiej populacji przybrało szeroką skalę, ale równolegle zaczęła wzrastać liczba stowarzyszeń ochrony ptaków. W Wielkiej Brytanii udało się nawet doprowadzić do wprowadzenia zakazu importu piór⁴.

Warto wspomnieć o prezentowanej w tej części ekspozycji fotografii: pierwszym na ziemiach polskich zdjęciu rentgenowskim, które przedstawiało przycisk do papieru w formie jaszczurki. To zdjęcie zostało wykonane w roku akademickim 1895/1896 przez Karola Olszewskiego. Dopiero po eksperymentach z przedmiotami Olszewski wykonał słynne zdjęcie ręki swojego asystenta Tadeusza Estreichera. W ten sposób Karol Olszewski wpisał się na listę światowych pionierów radiologii⁵.

ZWIERZĘCE TROPY W MIEJSKIEJ PRZESTRZENI

W średniowiecznych miastach zwierzęta odgrywały kluczową rolę w życiu codziennym. Służyły pracą, były wykorzystywane jako pożywienie, narzędzie transportu i w obronności. Współczesne miasta, choć znacznie różniące się od swoich historycznych odpowiedników, wciąż zachowują ślady zwierzęcej obecności. Widać to w nazwach ulic i innych elementów miejskiej przestrzeni.

Motywnym przewodnim w tej części wystawy są pochodzące ze zbiorów Collegium Maius cegły z odciskami psich i kocich łap. Ten krakowski obiekt przywołuje na myśl wiele podobnych, poczynawszy od znajdującego się w zbiorach British Museum kamienia⁶ pochodzącego z odkrytego w 1935 r. na terenie starożytnej świątyni w Ur w dzisiejszym Iranie⁷. Nasze krakowskie znalezisko pochodzi sprzed 1520 r. Cegły powstały w Krakowie, zapewne w zwierzynieckiej cegielni, a zatem widnieją na nich odcisk psich i kocich mieszkańców naszego miasta.

Zwierzęta są częścią rozbudowanych interdyscyplinarnych studiów miejskich⁸. Patrzenie z tej perspektywy na ich obecność w mieście otwiera nowe możliwości badawcze. Z pomocą przychodzi tu przede wszystkim toponomastyka, która tłumacząc pochodzenie nazw poszczególnych ulic i części miasta, odkrywa kartę tożsamości danego miejsca. W Krakowie istnieją np. ulice Gołębia czy Pawia, a występują także nazwy związane z gospodarczą lub handlową obecnością zwierząt, np. Na Kotłowie (od niemieckiego słowa *Kuttelhof* – miejsce składowania odpadów rzeźniczych)⁹, ul. Rzeźnicza, ul. Kurniki czy Stróża Rybna. A dawniej w Krakowie były też np. ulice Kocia czy Psia, których lokalizacje odkryć możemy na starych mapach. Ulica Gołębia, jest jedną z najbardziej znanych na Starym Mieście i jedną z najstarszych miejskich ulic, bo istniała już w czasach lokacji miasta

w 1257 r. Ok. XV w. pojawia się nazwa: ul. Gołębia (*Platea Columbarum*). Przypuszcza się, że w tej części miasta zamieszkiwało wiele osób hodujących gołębie, zwłaszcza pocztowe. Być może z tego faktu wynikał także punkt w regulaminie Bursy Starnigelskiej (Gołębia 16), w którym zabraniano hodowania w niej gołębi i innych ptaków, ponieważ ich obecność przeszkadzała innym mieszkańcom w nauce¹⁰. Ulica Pawia wywodzi się zaś od mieszczącego się w tym miejscu dworu i ogrodu Jana Pernusa, krakowskiego aptekarza i ławnika, w którym hodowano pawie¹¹. Śladem obecności rzeźni miejskiej i placów, na których handlowano zwierzętami, są ulice: Krowia, Świnia oraz Na Kotłowie. Wiele miejsc w Krakowie wiązało się także z rybołówstwem. Osady, których mieszkańcy trudnili się tym fachem, były zwane Rybakami albo Rybitwami. Na inny aspekt tej działalności wskazuje nazwa ulicy Stróża Rybna. Odnosi się ona do nazwy niegdyś królewskiego przedsiębiorstwa, które zajmowało się przechowywaniem ryb przeznaczonych na sprzedaż¹². W topografii miasta liczne były także stawy hodowlane, jak np. te na terenie Dąbia.

Wartościowych materiałów dla historyka zajmującego się badaniem obecności zwierząt w mieście dostarczają spisy ludności. Odbywały się co dziesięć lat i analiza ich kart umożliwia prześledzenie, jak kształtowała się i zmieniała liczba zwierząt w mieście w stosunku do liczby mieszkańców¹³. O ile w przypadku zwierząt hodowlanych sprawę ich liczebności można uchwycić dzięki konkretnym formularzom spisowym, o tyle w przypadku psów mieszkających w mieście sprawa znacznie bardziej skomplikowana. Wiadomo, jakie były reguły opłacania podatku i rejestrowania tych zwierząt. Dozorcy i właściciele domów mieli raportować ich obecność na specjalnych kartach meldunkowych. W praktyce jednak wiele tych rejestrów nie przetrwało do naszych czasów, a zachowane jest więc tylko szacunkowe określanie liczby psów na podstawie uiszczonych kwot podatków. W ten sposób można stwierdzić na przykład, że w 1869 r. w Krakowie mieszkało 1200 psów (na ogólną liczbę 49 835 osób zanotowaną w spisie powszechnym w 1867 r.)¹⁴

PROTOPLAŚCI 2.0

Kraków jako jedno z najstarszych miast Polski ma bogatą tradycję, w której istotną rolę odgrywają opowieści o jego początkach. Wśród nich szczególne miejsce zajmują zwierzęta. Legendarne gołębie, mityczne smoki i tajemnicze kruki to tylko niektóre

z nich. Obecność zwierząt w krakowskich podaniach stanowi pomost między przeszłością a teraźniejszością, ich obecność skłania do refleksji nad tym, jak kultura kształtuje nasze postrzeganie natury i jakie znaczenie nadajemy poszczególnym gatunkom w narracjach historycznych.

W krakowskich legendach zwierzęta często pojawiały się w tle, pełniąc funkcję symbolu lub narzędzia fabularnego. Smok wawelski uosabiał zło, gołębie miały magiczną moc, a kruki wiązano z nazwą miasta. Współczesne reinterpretacje nadają im jednak bardziej złożone charaktery, rozwijają ich motywację i konstruują indywidualne historie. Wśród zwierzęcych bohaterów legend o początkach Krakowa najpopularniejsza jest ta o Smoku Wawelskim, który terroryzował okolicę. Inna z legend tłumaczy obecność tak dużej ilości gołębi na krakowskim rynku tym, że są to zakłeci rycerze króla Henryka IV Probusa. Pajak z kolei towarzyszył czarnoksiężnikowi Twardowskiemu na księżycu i miał regularnie odwiedzać rynek Krakowa, opuszczając się na pajęczą nici przed pałac Pod Krzysztoforą. W piwnicach tego samego pałacu służąca miała zaś schwytać koguta, który okazał się sługą diabła¹⁵.

GOŁĄB KRAKOWSKI – OBYWATEL MIASTA

Gołębie w Krakowie to pewien fenomen z pogranicza mitu, przyrody i miejskiej codzienności. Wywołuje on bowiem skrajne emocje wśród mieszkańców i odwiedzających. Z jednej strony stanowi przykład zwierzęcia, które świetnie przystosowało się do życia w mieście. Z drugiej strony bywa postrzegany, jako „intruz” lub „szkodnik”. Ten kontrast staje się jednocześnie pretekstem do zastanowienia się nad tym, jak definiujemy przestrzeń wspólną i jakie zwierzęta uznajemy za mile widziane w naszym otoczeniu. Powszechność gołębi w Krakowie wynika w dużej mierze z warunków sprzyjających ich przetrwaniu. Miasto obfituje w przestrzenie, w których mogą zakładać gniazda – szczeliny w murach, strychy czy dachy starych budynków. Z łatwością znajdują tu też pożywienie – często są dokarmiane przez mieszkańców i turystów. Sytuacja miejskich gołębi to doskonały przykład złożoności relacji człowiek–zwierzę. Krakowskie gołębie są turystyczną ciekawostką i żywym symbolem, a jednocześnie źródłem sporów związanych z higieną i estetyką.

Określenie „obywatel miasta” użyte w odniesieniu do gołębia ma na celu podkreślenie rangi tych ptaków w miastach. W szerszym ujęciu obywatelstwo można bowiem interpretować jako trwałe zamieszkiwanie i uczestnictwo w funkcjonowaniu danego środowiska społecznego. W tym kontekście określenie „obywatel miasta” nie musi odnosić się wyłącznie do człowieka – może oznaczać każdego stałego mieszkańca miejskiej przestrzeni, który w sposób istotny wpływa na jej funkcjonowanie. Gołębie są obecne w miastach na całym świecie od stuleci. Zasiedlają rynki, place, dachy budynków i miejskie skwery, a ich obecność stanowi stały element krajobrazu urbanistycznego. Można zatem uznać, że są integralną częścią miejskiej społeczności, nawet jeśli ich rola różni się od roli ludzi. Bycie obywatelem oznacza nie tylko posiadanie praw i obowiązków, ale również aktywny udział w życiu wspólnoty. Gołębie, choć nieświadomie, pełnią kilka funkcji, które czynią je istotnymi elementami miejskiego ekosystemu, m.in. przyczyniają się do kształtowania specyfiki miejskiej przestrzeni. Ich obecność na rynkach, w parkach czy na parapetach nadaje miastom charakterystyczny wygląd i atmosferę, podobnie jak czynią to mieszkańcy w kawiarniach czy przechodnie na ulicach. Gołębie więc, podobnie jak ludzie, wpływają na miejską przestrzeń.

Gołębie miejskie to ptaki ludzi, bo przynależą do nich i od nich zależą. Wspólna wędrówka człowieka z gołębiem miała przede wszystkim aspekty praktyczne. Ptaki te wykorzystywano w żegludze do sprawdzania odległości od lądu. Ich niesamowitą orientację w przestrzeni oraz zdolność powrotu do miejsca, z którego zaczęły swój lot, wykorzystywano przez wieki do przekazywania wiadomości. Gołąb miejski może budzić zachwyt, jest rozpowszechniony w całej Polsce i stał się jednym z najliczniejszych gatunków ptaków w większych miastach. Gołębie są też, po Smoku Wawelskim, najbardziej rozpoznawalnym zwierzęcym symbolem Krakowa. Z drugiej strony powszechnym zjawiskiem jest niechęć wobec nich i Kraków nie jest tu wyjątkiem. Negatywne odczucia wobec gołębi wynikają głównie z przyczyn estetycznych i higienicznych, ale też są skutkiem niezrozumienia zależności, jakie od dawna człowiek tworzył z tymi ptakami. Gołąb miejski pochodzi z hodowli, towarzyszy człowiekowi od wieków. Z czasem gatunek ten stał się zależny od strefy zamieszkiwanej przez człowieka i właśnie to środowisko jest dla niego naturalne. Ponadto ściany i dachy budynków podobne są do klifów i wybrzeży oraz do kamienistych stoków gór, które zasiedlane były przez jego przodka: gołębia skalnego.

Magdalena Abakanowicz, *Mamut siedzący*, rzeźba, burlap, tkanina jutowa utwardzana żywicą, 1996, fot. Jan Gaworski, wł. Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku

Ptaki te szczególnie interesowały Charlesa Darwina¹⁶, a dziś są przedmiotem badań m.in. socjologów, którzy zwracają uwagę na rolę gołębi jako czynnika łączącego ze sobą ludzi, gdy obcowanie z dzikim zwierzęciem staje się punktem zaczepienia i początkiem relacji, pretekstem do rozmowy. Tego rodzaju wspólne doświadczenie może zapoczątkować przyjaźń i wpływa na rozwój społeczności¹⁷.

Wśród eksponatów odnoszących się do zagadnienia obecności tych ptaków w mieście znajduje się przedruk *Odezwy krakowskich gołębi miejskich do mieszkańców* opublikowanej w piśmie „Obrońca zwierząt” w 1910 r.¹⁸ Została ona napisana w bardzo sugestywny sposób, a podmiot mówiący – w tym wypadku same gołębie – zwraca uwagę na wielowiekowe związki z miastem. Tekst ten dobrze ilustruje także podejście pierwszych organizacji prozwierzęcych do tych ptaków. Ich działacze wielokrotnie zwracali uwagę na sytuację miejskich gołębi, szczególnie w okresach zimowych postulując potrzebę dokarmiania ich. Każdorazowe remonty kamienic, a zwłaszcza kościołów, które groziły zamurowaniem otworów wykorzystywanych przez ptaki do gniazdowania, aktywizowały ich obrońców. W odezwie padają słowa: „[...] bo chociaż czujemy się tak dobrymi krakowianami jak i Wy, mili Obywatele, to jednak tępione jesteśmy między swoimi, gdyż z postępem czasu zamknęły się dla nas gościnne okna domów Waszych, które nie będąc ożywionymi, jak dawniej, przez maryackie gołębie, wyglądają martwo, jak wspaniałe grobowce. Rada miasta troszczy się o wygodę dla Krakowian, a dla polepszenia bytu i ochrony miejskich gołębi nic

dotąd nie zarządziła, tak jak gdybyśmy nie należały do Krakowa!¹⁹”. W okresie międzywojennym działacze prozwierzęcy zdecydowali się na ostrą krytykę m.in. archiprezbitera kościoła Mariackiego, który wyrzucił gniazdujące w otworach murów kościelnych gołębie, a następnie замуrował szczeliny. To samo uczynił w 1929 r. proboszcz pobliskiej parafii św. Szczepana²⁰.

PIERWSI MIESZKAŃCY

Dziś trudno sobie wyobrazić, że u stóp Wzgórza bł. Bronisławy spacerowały kiedyś wielotonowe mamuty. A jednak tak było. Ta część wystawy opowiada o czasach, kiedy na terenach później zajętych przez miasto królowały zwierzęta. Jednym z najciekawszych odkryć związanych z historią obszaru, na którym później powstał Kraków, jest cmentarzysko mamutów spod kopca Kościuszki. W 1967 r. na jednej z posesji ówczesnej ul. Spadzistej (obecnie ul. Vlastimila Hofmana) doszło do niezwykłego odkrycia. Doprowadziły do niego zwyczajne prace budowlane przy jednym z domów. Przypadkowo znalezione kości okazały się szczątkami prawie setki mamutów włochatych w różnym wieku, żyjących niegdyś na tym terenie. Czas ich pochodzenia został określony na okres od 250 tys. do 25 tys. lat temu. Rozpoczęto wieloletnie prace wykopaliskowe, które dostarczyły absolutnie wyjątkowego materiału. U stóp kopca Kościuszki odkrywano kolejne mamucie kości i to niemal wszystkich znanych rodzajów, co czyni krakowskie stanowisko wyjątkowym na skalę europejską. Kolejne analizy potwierdziły przypuszczenia, że zlokalizowane było tu obozowisko łowców mamutów, którzy należeli do tzw. kultury graweckiej, a pojawili się czasowo na tym terenie ok. 24 tys. lat temu²¹. Stanowisko to było miejscem, gdzie paleolityczni łowcy nie tylko polowali na mamuty, lecz także ćwiartowali zdobycze, o czym świadczą ślady cięcia narzędziami krzemiennymi. Następnie części ciała mamutów łowcy przenosili do swoich obozowisk²². Dokładne przebadanie odkrytych szczątków, a szczególnie odkrycie żebra, w które wbite były fragmenty krzemiennych grotów rzuciło dodatkowe światło na sposób polowania na te zwierzęta. Wszystko wskazuje bowiem na to, że aby upolować tego kolosa, łowcy używali włóczni zakończonych krzemiennymi grotami.

ZWIERZKAŃCY – MIESZKAŃCY

Określenie „zwierzkaniec” utworzone z połączenia słów „zwierzę” i „mieszkaniec” skłania do refleksji na temat roli psów i kotów w mieście. Coraz częściej podkreśla się, że podział polegający na traktowaniu człowieka jako podmiotu kultury, a zwierzę jako bierny element środowiska powinien zostać zrewidowany²³. Jeśli uznamy, że miasto jest ekosystemem, w którym nieuchronne jest współistnienie różnych gatunków, to określenie „zwierzkaniec” staje się uzasadnione.

Gdy spojrzymy na miasto jako na przestrzeń międzygatunkową, zauważymy, że psy i koty odgrywają w niej większą rolę niż inne zwierzęta domowe czy dzikie. Badania nad ekosystemami miejskimi sugerują, że w mieście współistnienie różnych gatunków wpływa na kształt przestrzeni publicznej²⁴. Współczesny pies miejski pełni funkcję strażnika prywatnej przestrzeni, towarzyszy w samotności, a nawet bywa terapeutą. Rola kota w mieście także ewoluowała: niektóre pozostają nadal mieszkańcami podwórek i piwnic, podczas gdy inne w pełni zintegrowały się z ludzkimi gospodarstwami domowymi. Miasto jest środowiskiem, w którym ludzie, psy i koty dzielą przestrzeń. Parki, ulice czy skwery stanowią miejsca interakcji i negocjacji międzygatunkowych. Psy wprowadzane na smyczy są w znacznym stopniu podporządkowane ludzkim regułom. Koty zaś często prowadzą życie półdzikie, eksplorując przestrzenie, które nie są kontrolowane przez człowieka, dachy, piwnice, zaułki. Zarówno psy, jak i koty, nawiązują z ludźmi silne relacje emocjonalne, a ich obecność wpływa na sposób, w jaki doświadczamy miejskiej codzienności. Spacer z psem staje się nie tylko aktywnością fizyczną, ale także formą interakcji społecznej.

Psy i koty są więc nie tylko towarzyszami ludzi, ale również pełnoprawnymi mieszkańcami miast. Pies stanowi przykład zwierzęcia, którego życie w środowisku miejskim zostało poddane licznym regulacjom prawnym, których przestrzeganie stało się warunkiem nie tylko komfortu, ale i bezpieczeństwa zwierząt. Pod koniec XIX w. coraz większy nacisk kładziono na kontrolę zachowań psów przez ich właścicieli. Wprowadzane wówczas przepisy miały na celu stopniowe ograniczenie dostępu psów do przestrzeni publicznej oraz zwiększenie odpowiedzialności opiekunów za zachowanie ich czworonogów. Dotąd zdarzało się, że konsekwencje niedopilnowania psa ponosiło samo zwierzę. W Krakowie 1 maja 1858 r. wprowadzono tzw. psi podatek, którego roczna staw-

ka wynosiła 2 złote reńskie płacone w dwóch ratach. Podatek obejmował głównie psy niepracujące, pełniące funkcję zwierząt towarzyszących, w tym również psy myśliwskie. Z podatku zwolniono szczenięta do dziesiątego dnia życia, psy osób przebywających w mieście tymczasowo (do trzech miesięcy) oraz psy stróżujące i rzeźnicze (jeden na właściciela). Rejestracja zwierząt dokonywana była na podstawie kart meldunkowych prowadzonych przez właścicieli domów. Po opłaceniu podatku każdy pies otrzymywał metalową markę z numerem porządkowym i rokiem wydania²⁵. Podatek nie przyjął się w mieście i został zniesiony w 1860 r. Przywrócono go pięć lat później²⁶. Niedopełnienie obowiązku opłacenia podatku lub brak marki przy obroży wiązało się z surowymi sankcjami. Biegające luzem psy, które nie miały obroży lub marki były wyłapywane przez miejskiego hycła i trzymane trzy dni, a jeśli właściciel nie zgłosił się po nie w tym czasie, zabijane. Takie regulacje miały na celu nie tylko utrzymanie porządku w przestrzeni publicznej, ale również zwiększenie świadomości oraz odpowiedzialności właścicieli za swoje zwierzęta. W efekcie miasto stało się przestrzenią, w której zarówno ludzie, jak i ich czworonożni towarzysze, funkcjonowali w ściśle określonych ramach prawnych, co miało istotny wpływ na poprawę bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Obok fiskalnych powinności, obowiązywał także szereg obostrzeń związanych z koniecznością „wodzenia” psów na smyczy. W XIX w. nie był to zwyczaj powszechny, a smycz kojarzona była raczej z psami myśliwskimi. Zwierzęta korzystające z miejskich przestrzeni narażone były także na ostre traktowanie ze strony plantowych pilnujących porządku na krakowskich zieleńcach. Każdego roku wraz z nadejściem wiosny na drzewach zawieszano ogłoszenia przypominające o bezwzględnym nakazie używania smyczy. Biegające luzem psy przyczyniały się do licznych podkopów pod ławkami oraz niszczenia kłombów kwiatowych.

Kolejne obostrzenia dotyczące miejskich czworonogów były powodem postępującego rozżalenia ze strony opiekunów. Oprócz psich podatków, przymusu kagańcowego czy obowiązku prowadzenia psów na smyczy, istniało wiele zakazów, które bardzo często psiarze odbierali jako nadmierne ograniczanie swobody własnej i zwierzęcia. Tak było np. z wprowadzonym w 1885 r. zakazem podróżowania z psami dorożkami czy zakazem wprowadzania psów do publicznych lokali, restauracji, szynków czy kawiarni²⁷.

Zbiorem eksponatów, które najpełniej odnoszą się do miejskiego życia psów w przeszłości, jest kolekcja metalowych znaczków z terenu Krakowa i Podgórza. Najstarszy z nich pochodzi z 1869 r. Masowe przedstawienie tego typu obiektów muzealnych, nie wyłączając powtarzających się wzorów, staje się świadomym hołdem kuratorów wystawy dla idei uznania podmiotowości zwierząt. Nowy sens przedmioty te zyskują w zestawieniu z informacjami źródłowymi ze spisu psów, w którym odnotowano nie tylko dane o opiekunach opłacających podatek, ale także rasę zwierząt²⁸.

Kilka obiektów prezentowanych w tej części wystawy porusza tematykę zaginięć psów. Wraz z dynamicznym rozwojem miast, zagęszczeniem zabudowy i wzrostem liczby mieszkańców, zaginięcia psów zdarzały się coraz częściej. Bywało tak, że pies został złapany przez miejskiego hycła. Właściciele, których było na to stać, decydowali się na niezwłoczne umieszczenie w krakowskiej prasie ogłoszenia o zaginięciu. Na uwagę zasługuje prezentowany na wystawie obraz przedstawiający Dżimusia, ukochanego harcika prof. Karola Estreichera Starszego²⁹. Na odwrocie obrazu wklejone zostało ogłoszenie o poszukiwaniach psa. Okazało się, że biegający luzem bez obroży i bez znaczka hart został schwytany przez hycła Stanisława Wyzimuchę³⁰. Z innym szczęśliwym odnalezieniem zaginionego pupila związane jest ogłoszenie o zaginięciu Bęcwała, psa aktorki Jadwigi Żmijewskiej. Psiak zaginał wkrótce po przeprowadzeniu się Żmijewskiej do Krakowa, a okolicznościowe ogłoszenie przygotował Iwo Gall, ówczesny scenograf Teatru Miejskiego im. Juliusza Słowackiego. W zestawieniu z pamiątkową fotografią Bęcwała i Jadwigi oraz maszynopisem wyjaśniającym okoliczności znalezienia psa przygotowanym przez męża aktorki, obiekty te stanowią wyraz troski opiekunów o los zwierzęcia.

Bezpośredni wpływ na życie psów w miastach miało każde odnotowanie przypadku wścieklizny, co skutkowało wprowadzeniem przymusu kagańcowego. W XIX w. panowało przekonanie, że zarażenie tą chorobą może nastąpić m.in. w wyniku niewłaściwej diety i nadmiernego chronienia psów przed niekorzystnymi warunkami. Błędne diagnozowanie źródeł choroby utrudniało walkę ze wścieklizną. Dopiero odkrycia Ludwika Pasteura i pierwsze szczepienie przeciwko tej chorobie 6 czerwca 1885 r. wpłynęły na znaczące zmniejszenie jej przypadków wśród zwierząt w mieście. W Polsce metody Pasteura upowszechnił Odon Bujwid, inicjator drugiej na świe-

cie i pierwszej w Polsce stacji szczepień przeciwko wściekliznie. Swoją wiedzę zdobywał u Roberta Kocha i Ludwika Pasteura. Pierwsza pracownia Bujwida powstała w Warszawie przy ul. Wilczej 12, a pierwsze szczepienie w tej stacji odbyło się 29 czerwca 1886 r. Pacjentem był ośmioletni chłopiec pogryziony przez psa. Później swoje życie Bujwid związał z Krakowem, gdzie wspólnie z żoną Kazimierą założyli i prowadzili wytwórnię szczepionek przy ul. Lubicz 34. W latach 1887–1892 Bujwid zaszczepił 1560 pacjentów³¹. Warto zaznaczyć, że także Andrzej Walentowicz, miejski weterynarz, odbył podróż naukową do pracowni Pasteura oraz samodzielnie prowadził zakład szczepień przeciwko wściekliznie, jednak z powodu braku zainteresowania i kłopotów finansowych zmuszony był go zamknąć³².

W tej części wystawy opowieść o realiach życia psa w dawnym mieście uzupełniają galerie obrazów, rzeźb i fotografii – zapis relacji między ludźmi a zwierzętami, materialne świadectwo ich wzajemnych uczuć i przywiązania. Stąd narracja wystawy prowadzi do zagadnienia śmierci zwierząt. Choć w domach mieszkańców Krakowa nie brakowało od wieków zwierzęcych przyjaciół, to w mieście wciąż brakuje miejsca, w którym mogliby godnie pożegnać swojego towarzysza. Postępujące od 2. połowy XIX w. upowszechnianie się opieki weterynaryjnej sprawiło, że ludzie mogli dłużej cieszyć się towarzystwem psów. Niezależnie od tego opiekun zwierzęcia zazwyczaj musiał zmierzyć się z jego śmiercią. Już przed II wojną światową podniesiono w Krakowie kwestię konieczności wydzielania miejsca na pochówek zwierząt. Anna Wilczyńska, rzeźbiarka i członkini Związku Opieki nad Zwierzętami w Krakowie, zapisała w testamentie sporą parcelę budowlaną na Woli Justowskiej z przeznaczeniem na sanatorium dla małych zwierząt bądź cmentarz dla psów³³. W przestrzeni wystawy zagadnienie to wprowadza plakat z hasłem Kraków potrzebuje cmentarza dla zwierząt, który w 2024 r. zawisł na krakowskich ulicach w ramach akcji uświadamiającej i propagującej tę ideę wśród mieszkańców.

Opowieść o psach i kotach Krakowa wieńczy przedstawienie historii psa Dżoka, która stała się nową miejską legendą. Przywołują ją model pomnika autorstwa Bronisława Chromego, który został ustawiony u stóp Wawelu, oraz poruszający reportaż przedstawiający jeden dzień z życia psa, zrealizowany przez reporterów TVP Kraków. O Dżoku zwykle się mawiać, że to symbol psiej wierności. Pod koniec 1990 r. w krakowskiej prasie zaczęły pojawiać

się wzmianki o dużym, ciemnym psie blakającym się w okolicy ronda Grunwaldzkiego. Nikt dokładnie nie potrafił powiedzieć, od kiedy zwierzę tam jest. Jedni mówili o tym, że widzieli go przywiązanego do latarni z tabliczką na szyi, inni, że pies został wyrzucony z auta, a jeszcze inni wspominali, że jego opiekun zasnął i został stamtąd zabrany przez pogotowie ratunkowe. Ta ostatnia wersja jest najbardziej rozpowszechniona i najczęściej przekazywana. Zwierzę początkowo nie potrafiło się odnaleźć na tym ruchliwym skrzyżowaniu, powodując tym samym momentami chaos komunikacyjny. Z czasem pies nauczył się, że najbezpieczniej jest na środku, na wysepce ronda. Osób zatroskanych losem czworonoga z dnia na dzień przybywało. W prasie pojawiały się dramatyczne wezwania i apele: „TEN PIES nie może iść do azylu! TEN PIES zasłużył na nowy, prawdziwy dom!”. Po wielu próbach schwytania go krakowianie uznali, że „pies czeka i musi czekać. Nawet, jeśli nigdy nikt po niego nie przyjdzie”. Spędził na rondzie osiem miesięcy, aż w końcu zamieszkał z Marią Müller, emerytowaną nauczycielką. Po siedmiu latach opiekunka zmarła, a Dżok został umieszczony w psim hotelu. Niestety uciekł stamtąd i zginął pod kołami pociągu, w rejonie Borku Fałęckiego. Niektórzy twierdzą, że był to świadomy wybór psa³⁴. Niedługo później zrodził się pomysł postawienia mu pomnika. Jedną z inicjatorek wzniesienia monumentu była pisarka Dorota Terałowska wspierana przez Krakowskie Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami. Wykonanie projektu powierzono Bronisławowi Chromemu³⁵. Od niedawna przy pomniku Dżoka rozpoczyna się coroczny Marsz Azyłanta. Inicjatywa zrodziła się w nawiązaniu do postawy krakowian podczas powodzi w 2010 r., kiedy to osoby prywatne niezwłocznie zareagowały na problemy lokalnego schroniska dla zwierząt, zapewniając opiekę i dom wszystkim zagrożonym czworonogom.

PRACA I SŁUŻBA

W dalszej opowieści o zwierzętach Krakowa prezentujemy te, które czynnie uczestniczyły w rozwoju miasta i wspierały życie mieszkańców. Nie ulega wątpliwości, że zwierzęta odegrały znaczącą rolę w rozwoju urbanistycznym Krakowa. Ewolucja miast w wieku XIX opierała się na transporcie konnym: wozach, dorożkach, omnibusach i tramwajach. Dopiero wprowadzone później elektryczne tramwaje z lat 90. XIX w. oraz pojazdy mechaniczne z połowy kolejnej dekady utorowały drogę do nowego typu miasta, pozbawionego już zwierzęcego potu i zapachu. Zmiana ta następowała jednak stopniowo i zajęła kilka dekad.

Najbardziej związany z rozwojem miast był bez wątpienia los koni³⁶. To właśnie one odegrały kluczową rolę w rozwoju miast. Stały się nieodłączną częścią infrastruktury miejskiej. Na nich opierał się postęp cywilizacyjny na wielu płaszczyznach. Od starożytności po czasy nowożytne, były głównym środkiem transportu. Ich zdolność do pokonywania znacznych odległości i przewożenia ciężkich ładunków przyczyniła się do rozwoju handlu oraz komunikacji między miastami, co sprzyjało rozwojowi gospodarczemu oraz wymianie kulturowej.

Ekspozycje odnoszą się do poszczególnych aspektów obecności koni w Krakowie. Kolekcja podków z różnych okresów przywołuje refleksję na temat historii i roli tego typu przedmiotów. Metalowa osłona jest precyzyjnie dopasowana do kopyta, chroni je, wspiera jego strukturę, a także zwiększa stabilność i równowagę zwierzęcia. Dzięki temu konie mogły wykonywać bardziej złożone i wymagające ruchy. Jak zauważył Marian Czapski, badacz historii koni: „całe kraje trzymają się na jednym gwoździu, gwoździe, bo wiem utrzymuje podkowę, podkova konia, koń rycerza, rycerz gród, a grody całe kraje”³⁷. Opowieść o transporcie konnym uzupełniają obiekty związane z motoryką powożenia i zaprzęgania zwierzęcia – ogłowie, uprzęż, wędzidła i munsztuki. Bogata ikonografia zaprezentowana w tej części wystawy stanowi wizualny komentarz do różnych aspektów obecności koni w Krakowie.

Nieodłącznym elementem krajobrazu Krakowa były dorożki. Szczególne ich nagromadzenie przy Rynku Głównym wynikało z wyznaczonych tam miejsc postojowych. W 1850 r. w Krakowie zarejestrowano 29 dorożek, które stopniowo zastępowały dwukonne wozy fiakerskie nazywane pogardliwie „famiijnymi koczami”. Dorożkarze świadczyli usługi na obszarze zamkniętym rogatkami miasta i w tych granicach obowiązywał cennik przewozowy regulowany przez Magistrat³⁸. W 1855 r. pojawiły się lżejsze dorożki jednokonne, zwane „cypcerówkami” od nazwiska Jana Cypcera, który je wprowadził.

Pierwsze omnibusy kursowały w Krakowie od 1867 r., jednak ze względu na wysokie koszty funkcjonowania, przedsięwzięcie upadło. W 1881 r. organizacja tramwaju konnego w Krakowie podjęło się towarzystwo belgijskie (*Société Générale de Tramways*). Pierwsza linia została oddana do użytku 31 października tego roku i miała 2,8 km długości. Prowadziła od Dworca Głównego, przez Rynek Główny do Mostu Podgórskiego. Zakładano utrzymanie ośmiu

Magdalena Abakanowicz, *Mamut stojący*, rzeźba, burlap, tkanina jutowa utwardzana żywicą, 1996, fot. Jan Gaworski, wł. Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku

wagonów, które ze względu na płaskie ukształtowanie terenu w Krakowie mogły być ciągnięte przez jednego konia, przy trzykrotnym przeprężaniu dziennie, co wymagało utrzymywania ok. 30 koni. W 1882 r. w taborze tramwajów konnych utrzymywano 25 koni, którym zapewniało się paszę, kucie i opiekę weterynaryjną³⁹.

Konie były wykorzystywane do pracy również w miejskich służbach. Miejska Straż Pożarna została zorganizowana na podstawie uchwały Rady Miasta w 1873 r. O konie dbano tam w sposób szczególnie⁴⁰. Na wczesnym etapie organizacji tej służby strażakami byli przede wszystkim rzemieślnicy, a wodę do gaszenia dostarczali piwowarzy. Fiakrzy byli zaś zobowiązani wypożyczyć swoje konie.

Konie były też podstawą taboru służby zajmującej się utrzymaniem porządku na ulicach. W 1880 r. odpowiadał za to oddział pomocników działający przy miejskiej straży pożarnej liczący 50 ludzi i 18 koni. Do końca roku liczba pracujących tam zwierząt wzrosła do 25, a na początku XX w. do 32⁴¹. Konie obsługiwały beczkowsy i wozy do czyszczenia dołów kloacznych systemem Talarda oraz pługi⁴², co poświadcza seria fotografii wykonanych w 1886 r. przez Natana Kriegera, a przedstawiająca park maszyn mieszczący się wówczas u wylotu ul. Starowiśniej⁴³.

Kluczową rolę miały też konie w Krakowskim Ochotniczym Towarzystwie Ratunkowym, które powstało w 1891 r., jako pierwsze na ziemiach polskich. Początkowo dysponowało dwukonną karetką oraz pięcioma parami noszy⁴⁴.

Ważnym aspektem była służba koni w policji i wojsku. Na wystawie temat ten ilustruje obraz Feliksa Francisa ze zbiorów Muzeum Krakowa przedstawiający policjanta konnego. Uzupełniają to zagadnienie także liczne fotografie oraz grafiki. Jedną z nich, autorstwa Gąsiorowskiego, przedstawia Gwardię Narodową Księstwa Warszawskiego, a wśród sportretowanych żandarma na koniu. Policja konna od 1911 r. miała swoją bazę przy ul. Starowiślniej 13–15, w pałacu Pugetów. W ogrodzie stały stajnie dla 44 koni, a oficynę przerobiono na koszarę dla 208 ludzi. W czasie I wojny światowej sytuacja konnego plutonu była katastrofalna. Żołnierze byli przekierowywani do służby pieszej, a konie ginęły z braku paszy. Po odzyskaniu niepodległości Policja Państwowa przejęła 56 koni oraz 65 ludzi. Kolejne raporty komendanta wskazywały, że trudno było utrzymać stałą liczbę ok. 50 koni, a w 1922 roku liczba zwierząt zmalała drastycznie do 36 sztuk⁴⁵. Wydarzenia z 1923 r., gdy podczas strajków robotniczych na ulicach Krakowa interweniowali żołnierze z 8. pułku ułanów, a nie policja konna, obnażyły niską skuteczność tego oddziału⁴⁶. Wkrótce w oddziale znacząco zmniejszono liczbę zwierząt. Te właśnie wydarzenia przedstawia obraz Mieczysława Wątorskiego dokumentujący szarżę ułanów na tłum demonstrujący na ul. Dunajewskiego. W 1926 r. w oddziale służyło 49 koni pod opieką weterynarza. W ramach reorganizacji przeprowadzonej w 1936 r. oddział ten został zlikwidowany⁴⁷.

Duża liczba koni w mieście wprost przekładała się na skalę nadużyć wobec nich. Od stycznia do września 1879 r. krakowska policja ukarała 47 osób za dręczenie zwierząt. Z tego aż 39 przypadków dotyczyło wykroczeń wobec koni⁴⁸.

POBYT CZASOWY. TOWARY

W opowieści o wzajemnych powiązaniach zwierząt z miastem nie może zabraknąć tych, które stanowiły podstawę miejskiej gospodarki, a więc tych, które sprowadzane były z przeznaczeniem do uboju. Stanowiły one niegdyś znaczący odsetek wszystkich zwierząt w mieście. Place targowe, ulice, miejskie podwórka były ich pełne, a na okoliczność ich przebywania w mieście wypracowano system regulacji i zabezpieczeń. Miejsca gromadzenia tych zwierząt w mieście wyznaczał szlak placów targowych, na których były sprzedawane, rzeźni, w których były zabijane, i grzebowisk, gdzie utylizowano ich ciała.

Zwierzęta-towary to te, które były przyprowadzane na place targowe, stały się obiektem wymiany handlowej, miały swoją cenę czy kategorię. Drob czy świnie często transportowano na wozach, natomiast bydło było pędzone przez miejskie rogatki. Proces przepędzania zwierząt do rzeźni był skomplikowany i wymagał zaangażowania specjalistów, którzy potrafili kontrolować i kierować stadami przez miejskie ulice. Przepędzanie zwierząt przez miasto było zjawiskiem codziennym, lecz wywierało znaczący wpływ na miejską przestrzeń i jej mieszkańców. Współczesne miasta różnią się znacznie od tych sprzed wieków, jednak w architekturze i układzie urbanistycznym wciąż można dostrzec ślady dawnych targowisk i rzeźni.

Krakowianie chętnie zajmowali się hodowlą zwierząt. Przy swoich domach trzymali kury, gęsi, psy, koty, kaczki oraz świnie, krowy i konie. To wiązało się z problemem zanieczyszczenia ulic ze względu na jeszcze nie do końca zbudowany i dobrze funkcjonujący system kanalizacji. Można oszacować, że pięć wieków temu krowa pozostawiała po sobie ok. 24–28 kg odchodów dziennie, a koń ok. 18–31 kg. Trudno dokładnie obliczyć, ile zwierząt żyło w dawnym Krakowie⁴⁹. W 1632 r. w rejestrze gospód odnotowano w najbliższym sąsiedztwie Rynku Głównego sześć stajni, a w nich 24 konie. Mniej więcej w tym samym okresie oberże i zajazdy na Kleparzu mogły pomieścić 1500 koni⁵⁰. Obecność zwierząt w krakowskich kamienicach została także odnotowana w księgach wiertelniczych, gdzie mowa jest o krowach i koniach trzymanyh na tyłach kamienic. Bardzo popularna była także hodowla świń. Z ksiąg wiertelniczych dowiadujemy się także, że zwierzęta hodowlane były tolerowane także w obrębie murów miejskich. Przykładowo „na zadzi” jednej z kamienic przy ul. Szewskiej znajdował się chlew do chowania wieprzów⁵¹.

Kategorią zwierząt wydatnie obecną w mieście było bydło. Wielką popularnością cieszyły się jarmarki bydłowe, o przebiegu których informowano na bieżąco. W związku z tym w Krakowie bardzo często pojawiało się bydło pędzone na sprzedaż, na co wpływało położenie miasta na szlaku prowadzącym z Rusi w kierunku Śląska i dalej na zachód. Duże ilości zwierząt w mieście wprost stwarzały zagrożenie epidemiczne. Panująca w 1888 r. w Galicji zaraza pyśkowa, spowodowała, że w 1889 r. założono zakład obserwacyjny w Białej, a w 1893 r. także w Krakowie, na Prądniku Białym. Odtąd wszelka nierogaczka nie mogła być wywieziona poza granice Galicji bez obowiązkowego postoju w zakładach obserwacyjnych, gdzie musiała odbyć pięciodniową kwarantannę⁵².

Produkcja bydła i nierogaczyny była w XIX w. jednym z największych działów gospodarki. W związku z tym w przestrzeni miasta musiały powstać miejsca związane z procesem handlu, zabijania i przetwarzania zwierząt. W rejonie ul. Westerplatte znajdowały się targ na bydło oraz rzeźnia. Do dzisiaj miejsce to nazywane jest Na Kotłowym od niemieckiego określenia *Kuttelhof* oznaczającego miejsce składowania rzeźniczych odpadów. Jeszcze w XIX stuleciu tę część miasta nazywano Targiem Świńskim. Nowa rzeźnia miejska została wybudowana w Krakowie na terenie gminy Grzegórzki. Otwarto ją w 1878 r. i była pierwszym w Galicji wzorowo urządzonym zakładem tego typu. Infrastruktura tego miejsca była stopniowo rozwijana, ale tempo realizacji inwestycji było bardzo powolne. W ciągu 28 lat powstała druga hala do bicia bydła rogatego oraz hala do bicia nierogaczyny. W 1906 r. ówczesny prezydent Krakowa Juliusz Leo nakazał przygotowanie planu modernizacji. W 1912 r. po ostatecznym uchwaleniu niezbędnych środków finansowych przystąpiono do prac budowlanych. Skale produkcyjną miejskiej rzeźni w Krakowie najlepiej oddaje liczba zabijanego tam rocznie bydła. W 1872 r. było to 34 691 sztuk, w roku 1900 liczba ta sięgnęła 68 225, a w 1912 r. było to już 120 031 sztuk⁵³.

Logistyka przywozu i przepędzania bydła przez miasto także wymagała sztywnych regulacji. Jak zwracano uwagę w rozporządzeniu magistrackim z 1884 r., w celu zapobiegania wypadkom, do których mogło dojść podczas przepędzania bydła przez miasto do rzeźni, w porozumieniu z policją wyznaczono specjalną trasę. 9 października 1903 r. w Krakowie została otwarta miejska, centralna targowica na bydło i nierogaczynę przy ul. Podgórskiej 32, za mostem kolejowym na Wiśle, w pobliżu rzeźni. W założeniu miało to być jedyne miejsce handlu bydłem na terenie całego miasta. Sprecyzowano sposób doprowadzania tam bydła. Miało być wprowadzane rogatkami: podgóorską, zwierzyniecką, łobzowską, wrocławską, warszawską i mogiłską, dopiero po uprzednim zawiadomieniu urzędu akcyzowego oraz załatwieniu formalności. W zależności od tego, którą rogatką bydło było wprowadzane, przez miasto było pędzone wyznaczoną trasą ku rzeźni⁵⁴.

Nowa ustawa z 17 kwietnia 1936 r. i Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 26 sierpnia 1936 r. *O uboju zwierząt gospodarskich w rzeźniach* uwzględniała już zarówno aspekty gospodarcze, jak i humanitarne. Stwierdzano w niej, że *zwierzę jako istota żywa, przeznaczona wprawdzie od wieków do celów spożywczych, ma także prawo do ochrony potrze-*

ganej jako „humanitarność”. Przy uboju zwierząt gospodarskich polegać miała ona na możliwie krótkim wstępie w początkowych czynnościach ubojowych, tak by uniknąć niepotrzebnych cierpień zwierzęcia. Osobnym zagadnieniem była kwestia uboju rytualnego. Na terenie Kazimierza działała rzeźnia, a jej podstawowym wyróżnikiem było prowadzenie uboju rytualnego zgodnie ze ściśle określonymi zasadami. W kontekście powyższej ustawy rytualny sposób zabijania zwierząt stał w sprzeczności z humanitarnym jego charakterem. Zagadnienie to stało się przedmiotem zagorzałej dyskusji, która toczyła się nie tylko w Krakowie, ale w całej Polsce. Zbiegło się to zapewne w czasie z rozwojem organizacji prozwierzęcych, zwiększeniem dynamiki ich działalności oraz obowiązywaniem Rozporządzenia Prezydenta RP o ochronie zwierząt z 22 marca 1928 r. W 1936 r. posłanka Janina Prystor zgłosiła projekt ustawy zakazującej uboju rytualnego, argumentując go cierpieniem ze strony zwierząt. Odwoływano się do wspomnianego wyżej rozporządzenia. Ostatecznie 1 stycznia 1937 r. weszła w życie ustawa ograniczająca stosowanie uboju rytualnego tylko do potrzeb religijnych. Ustawa została znowelizowana przez sejm w 1939 r., a nowelizacja miała doprowadzić do całkowitego wprowadzenia zakazu, ale wybuch II wojny światowej uniemożliwił ostateczne ratyfikowanie go przez senat. 21 sierpnia 1997 r. weszła w życie *Ustawa o ochronie zwierząt*, zgodnie z którą zwierzę można poddać ubojowi jedynie po uprzednim pozbawieniu świadomości, dopuszczając jednak wyjątek dla uboju przeznaczonego zgodnego z porządkiem religijnym⁵⁵.

W latach 30. XX w. nadzór nad rzeźniami, targami zwierzęcymi, rakarnią, zakładem przeróbki padlin sprawował oddział weterynaryjny wydziału IX Magistratu dla spraw sanitarnych. Miejscy lekarze przeprowadzali także kontrolę sanitarną mięsa, wyrobów masarskich i słoniny wprowadzonych do Krakowa. Odbывała się ona codziennie na trzech stacjach: na rogatce XIV przy ul. Wielickiej, w rzeźni miejskiej przy ul. Rzeźniczej nr 28, na dworcu kolejowo-towarowym przy ul. Kamiennej. Na terenie miasta znajdowały się wówczas dwie targowice zwierzęce – centralna przy rzeźni miejskiej na bydło rogate, cielęta, nierogaczynę, owce i kozy, przeznaczone na ubój oraz targowica hodowlana przy ul. Zabłocie, gdzie w każdy wtorek odbywały się targi na konie, a w piątki targi na inne zwierzęta hodowlane⁵⁶.

Pochodzący ze zbiorów Muzeum Krakowa tłok pieczętny, który służył do znakowania mięsa z drobiu ubitego w krakowskiej żydowskiej rzeźni przywołuje

zagadnienie uboju rytualnego⁵⁷. Stemplem tego rodzaju posługiwali się urzędnicy gminni nadzorujący jatki mięsne, w których dokonywano uboju. Dzięki temu konsumenci mieli pewność, że kupują mięso czyste rytualnie, dozwolone do spożycia. W tej części wystawy bardzo ważną rolę odgrywa obraz Jerzego Nowosielskiego *Rzeźnia* 1963.

Śmierć zwierząt w rzeźniach to temat pełen kontrowersji. Wywołuje silne emocje i jest przedmiotem debaty na wielu poziomach. Zaprezentowane na wystawie ostatnie sceny filmu *IO* w reżyserii Jerzego Skolimowskiego stanowią komentarz do zagadnienia śmierci zwierząt w rzeźniach. Widziane przez tytułowego *Io* sceny zapisują się w pamięci zwierzęcia i w naszej. Reżyser zadaje pytanie o granice między człowiekiem a naturą, o sens życia w obliczu nieuchronnej śmierci, a także o rolę jednostki w systemie, który zdaje się być niezmiennie przewrotny i nieprzewidywalny. Dopowiedzenie przedstawionego obrazu filmowego stanowi figurka z ćmielowskiej fabryki przedstawiająca osiołka, która została pomalowana przez Jerzego Skolimowskiego w motyw przedstawiający krople krwi.

OKAZ NA POKAZ

Współlistnienie ludzi i zwierząt od zarania dziejów przybierało różne formy: od traktowania zwierząt jako przedmioty, po relacje bardzo bliskie, niemal rodzinne. Jednym z bardziej kontrowersyjnych aspektów tych relacji jest wykorzystywanie zwierząt jako obiektów widowisk czy okazów. Ten fragment wystawy poświęcony jest traktowaniu ich jak okazy, którymi warto się pochwalić, a dbałość o nie staje się miarą statusu ich właścicieli. Traktowanie zwierząt jako obiektów pokazowych jest głęboko zakorzenione w antropocentrycznym pojmowaniu świata. Współczesne koncepcje praw zwierząt postulują jednak ich podmiotowość i konieczność traktowania ich z szacunkiem, co stoi w sprzeczności z ideą wykorzystywania ich w celach pokazowych lub rozrywkowych. Zwierzęta często były hodowane i prezentowane jako okazy o wyjątkowych walorach fizycznych. Konie, gołębie hodowlane oraz psy wystawowe to jedne z najbardziej znanych przykładów tego zjawiska.

Ekspozaty zgromadzone w tym segmencie dotyczą zagadnienia hodowli (np. gołębi), konkursów i wystaw (m.in. psów rasowych), a także wykorzystywania zwierząt podczas pokazów cyrkowych. Cyrk stał się symbolem ekspozowania zniewolenia zwierząt,

nie tylko poprzez trzymanie ich w klatkach, ale przede wszystkim ze względu na poddawanie tresurze. Podstawową ideą tej czynności jest prezentowanie i akcentowanie zdecydowanej wyższości człowieka nad zwierzęciem, czego podstawowym atrybutem jest bat⁵⁸.

FASCYNACJA I ZAINTERESOWANIE

Choć świat zwierzęcy wzbudzał badawcze zainteresowanie już w starożytności, to zauważalna zmiana nastąpiła w drugiej połowie XV w. w atmosferze przepełnionej duchem odrodzenia i humanizmu. W XVII w. zaczyna zachodzić stopniowa zmiana w podejściu człowieka do zwierząt. Była ona przede wszystkim efektem wzrastającej ciekawości i zamiłowania do rzeczy niecodziennych i niespotykanych. Niemal natychmiastową odpowiedzią na tę specyficzną modę stało się kolekcjonowanie. Kolejnym krokiem była konieczność stworzenia odpowiedniej przestrzeni do ekspozowania zbiorów. I tu z pomocą przyszła nowożytna myśl muzealnictwa, a raczej jej emanacja w postaci popularnych na początku XVIII w. *wunderkammer* i *raritetenkammer*, których nieodłączną częścią stały się obiekty z kategorii *naturalia* (skamieliny, kości wymarłych gatunków) i *artificialia* (przedmioty wykonane przez człowieka). Popularna w okresie nowożytnym bliskość człowieka i natury zaowocowała chęcią jej dokładnego poznania, co przełożyło się na pragnienie kolekcjonowania żywych okazów. Nastąpiło przejście od symbolicznego postrzegania zwierząt, przez ich medyczne przeznaczenie propagowane przez tzw. ogrody zdrowia, czyli poradniki zbierające wiedzę z zakresu botaniki, medycyny i zoologii, po ekspozaty. W tej ostatniej roli zwierzęta zostały wyjęte ze swojego naturalnego środowiska i zrównane z obiektami artystycznymi⁵⁹.

W tej części wystawy uwagę zwraca bogato zdobiona XVIII-wieczna szata liturgiczna z Muzeum Dominikanów. Co ciekawe wykonana została z fragmentu kosztownej i dekoracyjnej sukni przedstawicielki rodu Potockich i stąd właśnie widoczne są na niej motywy świeckie i wizerunki zwierząt. Inny rodzimy przykład rosnącej fascynacji niecodziennymi gatunkami to zachowany w krakowskiej ASP zbiór malowideł zwany *Atlasem roślin i zwierząt*⁶⁰. To prawdopodobnie znane z przekazu źródłowego przedstawienie roślin i zwierząt zakupione w 1820 r. dla Szkoły Rysunku i Malarstwa przez malarza i współzałożyciela akademii, Józefa Peszkę⁶¹. Miały one służyć zapewne jako pomoce warsztatowe dostarczające informacji o wy-

glądzie przedmiotów, roślin i zwierząt na potrzeby przygotowywania większych kompozycji malarskich. Jego podstawowym zadaniem było także poszerzenie wiedzy o świecie zwierzęcym.

MIASTO ZWIERZĄT W MIEŚCIE LUDZI. KRAKOWSKI OGRÓD ZOOLOGICZNY

Miasto samo w sobie jest dla zwierząt w nim żyjących światem sztucznym, nienaturalnym, w którym muszą nauczyć się żyć i do którego muszą się dostosować. Jednakże w obrębie niektórych miast istnieją osobne enklawy, wydzielone wysokim ogrodzeniem. Ogrody zoologiczne są w pewnym sensie osobnymi światami, działają na własnych warunkach, stają się skupiskami zwierząt zorganizowanymi przez ludzi jako część miejskiego świata. Przełom XVIII i XIX w. charakteryzował się dużym zainteresowaniem naturą. Uważano, że każda jej część warta jest uwagi, zbadania i zachowania. Z połączenia tej myśli z popularną w Europie od schyłku XVIII w. ideą edukacji poprzez rozrywkę powstały muzea historii naturalnej. Przyciągały one zwiedzających nowatorską formą, a przede wszystkim różnorodnością eksponatów. Epoka kolonializmu, bogata w podróże na nieznane lądy, dawała możliwość sprowadzania okazów niewidzianych w naszej części globu. Pierwsze ekspozycje projektowane były jako scenografie. Wypchane martwe zwierzęta ustawiane były wśród drzew, krzewów i elementów przyrody nieożywionej imitujących ich naturalne otoczenie⁶².

Pierwsze ogrody zoologiczne były niewielkie, a zwierzęta umieszczano tam w wąskich, wysokich klatkach na podwyższeniu, żeby zwiększyć ich potencjał ekspozycyjny. Często całość uzupełniały repliki zamków, pałaców, świątyń czy altanki. W XIX-wiecznej architekturze ogrodów zoologicznych zwierzęta od dekoracji odróżniało jedynie ich bijące serce. W 2. połowie tego stulecia ogrody zoologiczne bardzo szybko stały się niezwykle popularne. W okresie 1850–1900 na świecie powstało ponad sto takich miejsc. Wszystkie one były do siebie bardzo podobne, a pomieszczenia dla zwierząt budowano, nie zwracając uwagi na lokalne warunki, oświetlenie, usytuowanie, wiatr czy nasłonecznienie. Zwierzęta ustawiano w klatkach niejako katalogując, kładąc nacisk na możliwość porównania⁶³.

Początek XX w. przyniósł pewną nowość. W 1907 r. Carl Hagenbeck, treser i właściciel przedsiębiorstwa handlu zwierzętami, otworzył w Stellingen „Raj dla

zwierząt”. Zamiast pokazywania obok siebie przedstawicieli pokrewnych gatunków, prezentowano tam różne zwierzęta w stadkach, rodzinach, gromadach. Mury, cegły i deski w tle zostały umiejętnie przesłonięte, a siatki i kraty zamaskowane. Same zwierzęta zyskały na wybiegach więcej miejsca i dostępu do świeżego powietrza⁶⁴.

Zanim na terenie Krakowa powstały nowoczesne ogrody zoologiczne, zwierzyniec istniał na Wawelu. Od wieków panowało przekonanie, że miejsca pełne egzotycznych zwierząt dodawały dworom splendoru. O ile we wczesnym średniowieczu za zwierzę królewskie uważano wielbłąda, o tyle w okresie renesansu prym wiodły lwy. Prawdopodobnie już Mieszko I był posiadaczem menażerii, bo cesarzowi Ottonowi III podarował wielbłąda. Król Kazimierz Wielki egzotyczne okazy trzymał zaś na terenie krakowskiego Zwierzyńca, a w Niepołomicach był ogrodzony teren, gdzie trzymano zwierzynę łowną. W źródłach dobrze udokumentowana jest menażeria wawelska z czasów Władysława Jagiełły. W rachunkach z 1389 r. występuje kwota wypłacana dozorczy zwierząt⁶⁵. Wśród listów monarszych przechowała się ponadto informacja dotycząca starań Jagiełły o pozyskanie pary lwów. Ostatecznie po długich pertraktacjach do Krakowa przybyła z Florencji para lwów, ale z wyraźnym zastrzeżeniem od sprzedających, że zwierzęta te są bezwzględnie wrażliwe na zimno. Menażeria na wawelskim wzgórzu przypadła władcom do gustu, bo istniała także za czasów króla Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta. Ten ostatni zakupił od Tenczyńskich dwór Rabsztyn znajdujący się na tyłach kuchni królewskiej i tam znalazły się także pomieszczenia na lwy i zwierzęta egzotyczne. Z rachunków dowiedzieć się możemy o zbudowaniu budy dla niedźwiedzia czy o posadach dozorczy lamparta i tresera lwów⁶⁶.

Mieszkańcy Galicji najczęściej odwiedzali wiedeńską menażerię w tamtejszym Schönbrunnie. Pod koniec XIX w. podjęto próby stworzenia nowoczesnego zwierzyńca w Krakowie. Pierwszy z takich obiektów, w którym prezentowano większą grupę dzikich zwierząt, został założony w Parku Krakowskim przez radnego miejskiego Stanisława Rehmana i udostępniony zwiedzającym w 1885 r.⁶⁷ Około 1905 r. w tym samym miejscu menażerię otworzył Włodzimierz Musiołek, a jego żona Alojza od 1897 r. prowadziła przy ul. Sławkowskiej 16 sklep zoologiczny *Ornis*⁶⁸. Ogrodzony teren menażerii podzielony był na dwie części, w jednej z nich umieszczone były: wybieg dla lamy, klatki dla rezusów i ostronosa oraz murowa-

ny pawilonik dla niedźwiedzi. W centrum znajdowały się klatki dla wilków, hieny, pumy i lamparta. Druga część pełniła funkcję ptaszarni, gdzie można było podziwiać puchaczę, orła, arę, kakadu, bażanty, kury czy gołębie. Wzdłuż parkanu ulokowane zostały wybiegi dla saren, jeleni, danieli i bizona. W 1914 r. menażerię przeniesiono do willi właściciela na krakowskich Dębnikach, gdzie istniała do 1916 r.⁶⁹

W dwudziestoleciu międzywojennym przyszedł czas na wielką realizację, jaką było stworzenie w Krakowie rozległego parku miejskiego w Lesie Wolskim. Jednym z jego elementów był ogród zoologiczny. Miał się on stać jedną z największych atrakcji dla krakowian. Miasto rozpoczęło długotrwały proces wykupu ziemi, zakończony w 1917 r., kiedy Komunalna Kasa Oszczędności Miasta Krakowa zakupiła od książąt Czartoryskich liczący niespełna 311 hektarów las na terenie Woli Justowskiej. Niemal natychmiast rozpoczęto organizowanie parku. Projekt przygotował inżynier Wincenty Wobr, który stanął na czele nowo powołanego Zarządu Lasów Miejskich⁷⁰. Na miejsce pod przyszłe zoo wskazano polanę w środkowej części Lasu Wolskiego. Choć oficjalnie otwarto je w 1929 r., to już w 1925 r. była tam bażantarnia, a w 1927 r. zwierzyniec. Scalono je, tworząc prowizoryczne zoo. Tę właśnie bażantarnię zlokalizowaną na terenie tzw. Mokrego Dołu przedstawiają fotografie wykonane przez Stanisława Kolowcę. W 1929 r. żyło tam 70 bażantów, w tym 42 własnego chowu. Ptaki miały możliwość swobodnego poruszania się po ogrodzonym terenie, a nawet przelatywania poza ogrodzenie. Jak zwracali uwagę ówcześni obserwatorzy, obiekt był prowadzony mądrze i nowocześnie⁷¹. Tworzenie ogrodu zoologicznego w Krakowie wiązało się z licznymi trudnościami. Duże, choć chwilowe ożywienie, spowodowała wizyta Prezydenta RP Ignacego Mościckiego 16 lipca 1929 r. Od 1931 r. Rada Miasta rozpoczęła systematyczne finansowanie przedsięwzięcia⁷². W dniu oficjalnego otwarcia ogrodu 6 lipca 1929 r. można było oglądać dwieście cztery zwierzęta. Od otwarcia aż do 1966 r. dyrektorem zoo był Antoni Koziań⁷³. Obecnie w krakowskim zoo eksponowanych jest 1400 zwierząt z 270 gatunków⁷⁴.

DZICY MIESZKAŃCY: SYNURBIZACJA, INTERAKCJA, AKCEPTACJA

Proces synurbizacji, czyli przystosowywania się fauny do życia w warunkach miejskich, staje się jednym z kluczowych zagadnień ekologii. Istotną kwestią jest również stopień akceptacji mieszkańców dla

dzikich zwierząt pojawiających się na osiedlach, co warunkuje podejście do ich ochrony oraz zarządzania populacjami. Rozrastanie się miast, także Krakowa, prowadzi do zajmowania przez nie terenów często bogatych przyrodniczo, zamieszkałych przez dzikie zwierzęta⁷⁵. Trzeba pamiętać, że ich obecność jest niezwykle cenna ze względu na zachowanie bioróżnorodności w mieście. Dla wielu gatunków przystosowanie do życia w przestrzeni zurbanizowanej może być jedyną szansą na przetrwanie⁷⁶. Dzikie zwierzęta znajdują swoje miejsce w mieście między innymi na terenach występowania tzw. czwartej przyrody, czyli na nieużytkach, terenach poprzemysłowych, opuszczonych⁷⁷. W takich warunkach, zbliżonych do naturalnych, zwierzęta znajdują miejsce do lęgu oraz źródła pożywienia. Zwiększająca się świadomość ochrony przyrody oraz tego, jak ważne jest podmiotowe traktowanie dzikich zwierząt, uwidacznia się w Krakowie zarówno w prozwierzęcych akcjach społecznych, jak i w miejskich i oddolnych działaniach mających na celu poprawę warunków ich życia.

Z jednej strony obserwacja dzikiej przyrody w przestrzeni miejskiej dostarcza mieszkańcom wartości estetycznych i edukacyjnych. Z drugiej strony synurbizacja rodzi konflikty. W takich przypadkach konieczne jest wdrażanie strategii zarządzania populacjami i edukowanie społeczeństwa na temat konsekwencji nieodpowiedzialnego postępowania wobec dzikiej przyrody. Stosunek mieszkańców do zwierząt zależy bowiem w dużej mierze od poziomu ich wiedzy ekologicznej. W sytuacjach konfliktowych poziom akceptacji jednak spada, co prowadzi do postulatów eliminacji niektórych gatunków lub ich przemieszczenia. Przykładem są dyskusje na temat regulacji populacji dzików w polskich miastach czy kontrowersje wokół ochrony gatunków drapieżnych. Wzrost liczby dzikich zwierząt w miastach jest procesem nieuniknionym i wymaga świadomego podejścia zarówno ze strony mieszkańców, jak i władz lokalnych. Synurbizacja, interakcja i akceptacja to trzy kluczowe aspekty tego zjawiska. Z jednej strony konieczne jest monitorowanie populacji zwierząt i ich wpływu na przestrzeń miejską, a z drugiej kształtowanie społecznej świadomości i promowanie odpowiedzialnych postaw.

Opowieść o zwierzętach Krakowa została w tej części wystawy zestawiona z mapą zagrożeń i barier czyhających na zwierzęta w miastach. Zwracamy uwagę na zagrożenia nieświadomie stwarzane przez człowieka i na konsekwencje, jakie z nich wynikają.

Prezentujemy przy tym proste sposoby niwelowania tych utrudnień. Sztandarowym przykładem tego typu przeszkód są przeszklenia, które coraz liczniej pojawiają się na fasadach. Ptaki widzą świat inaczej niż my. Umieszczone po obu stronach głowy oczy dają im szeroki kąt widzenia, ale ograniczoną percepcję przestrzeni. Szkło oraz wszelkie przezroczyste lub odbijające światło powierzchnie są dla ptaków niewidoczne. Innym czynnikiem utrudniającym ptakom życie w mieście jest zanieczyszczenie obszarów miejskich światłem⁷⁸. Zagadnienie kolizji ptaków ze szklanymi powierzchniami zostało skomentowane na wystawie poprzez zaprezentowanie ciał martwych ptaków, które zginęły w Krakowie na skutek kolizji z szybami. Z powodu tego typu wypadków tracimy rocznie miliardy tych zwierząt⁷⁹. W 2024 r. Patricia Seaton Homonylo wykonała fotografię przedstawiającą 3900 martwych ptaków, które zginęły w Toronto w wyniku zderzenia z przeszkleniami. Zdjęcie zatytułowane *When Worlds Collide* („Kiedy światy się zderzają”) miało uzmysłwić ludziom skalę problemu⁸⁰.

Innym przykładem szkodliwych barier są kolce zakładane powszechnie na parapetach, gzymsach budynków w celu zniechęcenia ptaków do siadania w tych miejscach. W rzeczywistości jednak kolce ranią zwierzęta, a część z nich ginie. Skuteczniejszym i bezpieczniejszym rozwiązaniem jest zakładanie zamiast kolców specjalnych metalowych spirali. Inicjatywę takiej wymiany wspiera działająca w Krakowie Fundacja Chatka Gołębia prowadząca Kampanię „Zakaz kolców”. Grupa ta prowadzi również interwencje oraz obsługuje zgłoszenia zauważonych uwiecznionych bądź rannych ptaków, działając razem z Wydziałem Kształtowania Środowiska Urzędu Miasta Krakowa.

Edukacyjny charakter tej części wystawy uzupełniają obiekty odnoszące się do bezpośredniego kontaktu z dziką naturą. To seria nagrań wykonanych na terenie miasta za pomocą foteopułapek. Towarzyszą im fotografie Michała Korty, które powstały w ramach reliazacji projektu *To co dzikie nie ma słów*. Ideą fotografa było podążanie za zwierzętami w myśl poetyckiej wizji Tomasza Tranströmera: „To co dzikie nie ma słów./ Niezapisane kartki szerzą się na wszystkie strony!/ Napotykam ślady sarnich racić na śniegu./ Język, ale nie słowa”⁸¹. Fotograf w swoich pracach ukazuje zwierzęta nocą w ich naturalnym otoczeniu, kiedy zajmują się swoimi sprawami.

ZE ZROZUMIENIEM I SZACUNKIEM

Na relację człowieka ze zwierzętami od wieków wpływ miały pragmatyzm i emocje. Z jednej strony zwierzęta były traktowane jako źródło pożywienia, siły roboczej czy surowców, z drugiej – jako towarzysze życia, obiekty fascynacji, a nawet kultu. Dopiero w ostatnich dekadach zaczęliśmy postrzegać je jako istoty posiadające własne potrzeby, emocje i prawa. Zrozumienie i szacunek stanowią fundament działalności prozwierzęcej, nadając jej zarówno wymiar moralny, jak i praktyczny. Zrozumienie emocji i potrzeb zwierząt to jednak dopiero początek, bo konieczny jest też szacunek, który oznacza rezygnację z instrumentalnego traktowania zwierząt oraz dostrzeżenie ich autonomii. Szacunek wobec zwierząt wymaga refleksji nad konsekwencjami naszych działań. W zagadnienie to wprowadza na wystawie praca Michaliny W. Klasik *Osoby czujące*. To instalacja składająca się ze stołu nakrytego białym obrusem, na którym ustawione są wizytówki różnych gatunków zwierząt. Ich nazwy zapisane są ziemią. U źródła tej pracy stoi początkowe stwierdzenie ze Światowej Deklaracji Praw Zwierząt: „Wszystkie zwierzęta rodzą się równe wobec życia i mają te same prawa do istnienia”.

W ICH IMIENIU

Chęć pomagania zwierzętom jest efektem złożonego splotu ewolucyjnych mechanizmów, refleksji moralnej, osobistych doświadczeń oraz przemian społecznych. W miarę wzrostu naszej świadomości i wiedzy o zwierzętach, zmienia się także nasza odpowiedzialność za nie.

Współczesna etyka w podejściu do zwierząt rozwija się wokół refleksji, u źródła której stoi pogląd wyrażony w XVIII w. przez Jeremy’ego Bentham’a: „Nie chodzi o to, czy potrafiały myśleć, ani o to, czy potrafiały mówić, ale o to, czy potrafiały cierpieć”⁸². Przekonanie, że zwierzęta są istotami zdolnymi do cierpienia, a nie tylko obiektami użytkowymi, stanowiło przełom w myśleniu o ich statusie prawnym. Współczesna filozofia moralna, reprezentowana przez myślicieli takich jak Peter Singer⁸³, Tom Regan⁸⁴ czy Oscar Horta⁸⁵ postuluje, że prawa zwierząt nie powinny być ograniczone do kwestii eliminowania cierpienia, ale mają obejmować również uznanie ich podmiotowości. W świetle tych koncepcji wykorzystywanie zwierząt w celach eksperymentalnych, hodowlanych czy rozrywkowych staje się moralnie problematyczne.

Marta Jamróg, *Bardzo ciężki żywot Krakowskich Koni*, olej na desce, 2019, fot. Michał Kałużny, wł. Autorki

Początek walki o prawa zwierząt sięga XIX w. Powstały wówczas pierwsze przepisy prawne mające na celu ich ochronę przed okrucieństwem. Kulminacyjnym momentem tej polityki wrażliwości było przyjęcie przez angielski parlament w 1822 r. *Ustawy o zapobieganiu okrucieństwu i niewłaściwemu traktowaniu bydła* (An Act to prevent the cruel and improper Treatment of Cattle), zwanej także ustawą Martina. W ślad za tym, w 1824 r. w Londynie powstało Towarzystwo Zapobiegania Okrucieństwu wobec zwierząt – (*Society for the Prevention of Cruelty to Animals*, *SPCA*) – pierwsza tego typu organizacja na świecie.

Regulacje dotyczące ochrony zwierząt na ziemiach polskich pojawiły się stosunkowo wcześniej. Wart odnotowania jest wydany przez króla Bolesława Chrobrego akt gatunkowej ochrony bobra, XV-wieczne zabiegi o ochronę tura czy wydany w 1578 r. przez Stefana Batorego dekret zabraniający używania włóków i sieci o małych oczkach do łowienia ryb. W XIX w. stało się jasne, że należy zacząć zwracać uwagę na zniszczenia w przyrodzie spowodowane przez człowieka i aktywnie zapobiegać wyginięciu kolejnych gatunków. Staraniem krakowskich uczonych Eugeniusza Janoty, Ludwika Zejsznera oraz Maksymiliana Siły Nowickiego w 1868 r. została uchwalona we Lwowie ustawa biorąca w ochronę tzw. zwierzęta halskie, czyli świstaki i kozice. Była ona pierwszym tego typu aktem w Europie. Prawną humanitarną ochronę zwierząt w Polsce umożliwiło dopiero Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospoli-

tej z 1928 r. o ochronie zwierząt. Na skalę światową przełomowym momentem było zaś przyjęcie w 1977 r. przez Międzynarodową Federację Praw Zwierząt w Londynie Światowej Deklaracji Praw Zwierząt zatwierdzonej przez UNESCO w roku kolejnym. Padło w niej sformułowanie mówiące o tym, że zwierzę to nie rzecz⁸⁶.

Pierwszą organizacją aktywnie walczącą o ochronę praw zwierząt na ziemiach polskich było Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami (TOZ) założone w 1864 r. w Warszawie jako oddział Rosyjskiego Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami. W 1875 r. powstał jego krakowski oddział. Ruch na rzecz ochrony praw zwierząt nabrał rozpędu dopiero z chwilą powstania w 1877 r. Krakowskiego Stowarzyszenia Ochrony Zwierząt. Powstałe w XX w. towarzystwa wykorzystywały nowe możliwości i kanały informacyjne. Kontynuatorem działań w zakresie ochrony zwierząt był Związek Opieki nad Zwierzętami (ZOZ), organizacja działająca w Krakowie od 1928 do 1949 r.⁸⁷ W ciągu swojej działalności organizacja ta podejmowała wiele różnych aktywności na rzecz zwierząt. Poświadczają to liczne fotografie, plakaty oraz druki propagandowe prezentowane na wystawie. W kierownictwie ZOZ-u znaleźli się znamienici obywatele ówczesnego Krakowa, na czele z aktorem, dyrektorem teatru i felitonistą Zygmunt Nowakowskim czy Kazimierą Treterową, która wykorzystywała swoje rozliczne koneksje do pracy na rzecz zwierząt. Sztandarowym projektem Związku było otwarcie ambulatorium dla małych zwierząt, co stało się faktem w 1934 r., przy wydatnym wsparciu prezydenta Krakowa Mieczysława Kaplickiego i jego małżonki Hanny. Nie stroniono od akcji prowadzonych bezpośrednio wśród mieszkańców, czego przykładem był choćby Dzień Dobroci dla Zwierząt obchodzony hucznie wraz z pochodem przez miasto. Z inspiracji Treterowej prowadzona była też szeroka akcja edukacyjna wśród dzieci i młodzieży⁸⁸.

Współcześnie spadkobiercą tych idei jest Krakowskie Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami (KTOZ). Pod jego opieką znajduje się Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt przy ul. Rybnej, założone w 1994 r. Od kilkunastu lat w biurze KTOZu przy ul. Floriańskiej 53 funkcjonuje okno życia dla zwierząt, gdzie regularnie pozostawiane są zwierzęta w różnym wieku i różnych gatunków. Skalę działalności tej organizacji doskonale obrazują przykładowe dane: w 2023 r. inspektorzy KTOZu przeprowadzili 4474 interwencje, odebranych interwencyjnie zostało 206 zwierząt, do

okna życia przy ul. Floriańskiej 53 przyjęto 167 zwierząt, zaadoptowanych zostało 950 psów i 1224 koty. Wydano też 8,6 t psiej oraz 2,3 t kocięj karmy karmicielom kotów wolno żyjących oraz osobom o niskich dochodach⁸⁹.

NA STYKU ŚWIATÓW

Weterynarze to profesjonaliści, których codzienna praca nie ogranicza się do leczenia zwierząt. W społeczeństwie, w którym dominuje podejście antropocentryczne, weterynarz jest tym, który przypomina o istnieniu innego bytu – żywego, czującego zwierzęcia.

Nauki weterynaryjne zaczęły rozwijać się na szerszą skalę w 2. poł. XVIII w., w dobie oświeceniowego racjonalizmu. Stało się wówczas jasne, że dotychczasowa opieka medyczna nad zwierzętami, spoczywająca w rękach znachorów, kowali, woźniców, pasterzy czy masztalerzy, jest niewystarczająca. Bezpośredni wpływ na podniesienie stanu sanitarnego miało wykształcenie dużej liczby specjalistów, by mogli stworzyć służbę sanitarną, która przejmie kontrolę nad rzeźniami, targowiskami oraz zwierzętami chorymi i martwymi. Pierwszą szkołę leczenia zwierząt założył prawnik i zamiłowany hodowca koni Klaudiusz Bourgelat w 1762 r. w La Guilletiere na przedmieściach Lyonu⁹⁰. Pod koniec XVIII w. w kolejnych państwach europejskich przystępowano do organizowania szkolnictwa weterynaryjnego. W Polsce w 2. poł. XVIII w. podejmowano próby założenia szkoły weterynaryjnej, ale bezskutecznie. Jedyną tego typu placówką w tej części Europy była szkoła w Wiedniu⁹¹.

W 1802 r. weterynaria została włączona do programu studiów Akademii Krakowskiej, co stanowiło jeden z pierwszych kroków w kierunku formalizacji tej dyscypliny na ziemiach polskich. Rok później w uniwersyteckich archiwach pojawiła się pierwsza wzmianka o Katedrze Weterynarii i przybyłym ze Lwowa dr. Pawle Adamim, który objął w Krakowie profesurę⁹². W ciągu kolejnych lat pojawiło się kilka autorskich pomysłów na zorganizowanie tego kierunku. Liczne zawirowania w kadrze oraz zmiany na stanowiskach kierowniczych sprawiły, że weterynaria pojawiała się okresowo w programie studiów medycznych. Tymczasem we Lwowie w 1881 r., na wzór modelu wiedeńskiego, otwarto Szkołę Weterynarii i Kucia Koni, która już w 1898 r. przekształciła się w Akademię Weterynaryjną. W Krakowie dzięki zabiegom profesorów Wydziału Filozoficznego UJ, Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego oraz Sejmu

Krajowego w 1889 r. utworzono Studium Rolnicze przy Wydziale Filozofii. W 1923 r. zostało ono przemianowane na Wydział Rolniczy UJ. Przełomowym momentem w historii krakowskiej weterynarii stało się mianowanie w grudniu 1899 r. profesorem nadzwyczajnym weterynarii UJ Juliana Nowaka. Był to wybitny uczony, bakteriolog i współtwórca polskiej mikrobiologii, którego działalność miała silne powiązania z europejskimi ośrodkami naukowymi, zwłaszcza w Wiedniu. Jego wizja łączenia badań z zakresu bakteriologii, patomorfologii doświadczalnej i weterynarii zapoczątkowała nowy rozdział w historii uczelni. W latach 1911–1912, jako dziekan Wydziału Lekarskiego, Nowak podjął starania o utworzenie Instytutu Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej UJ, który miał stanowić centrum nowoczesnych badań. Dzięki jego międzynarodowym kontaktom i wsparciu w 1914 r. rozpoczęto budowę budynku przy ulicy Czystej, symbol odrodzenia i profesjonalizacji weterynarii w Krakowie⁹³.

Po II wojnie światowej podjęto starania o przeniesienie studiów weterynaryjnych ze Lwowa do Krakowa, na co jednak władze nie wyraziły zgody. W latach powojennych ze struktur UJ wydzielona została Wyższa Szkoła Rolnicza, przemianowana później na Akademię Rolniczą, a następnie Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja. Wydarzenia te zapoczątkowały nową erę w budowaniu naukowego środowiska weterynaryjnego w Krakowie. Wieloletnie starania i zabiegi o odnowienie tego kierunku przyniosły efekt w 2012 r., kiedy utworzono Uniwersyteckie Centrum Medycyny Weterynaryjnej. W jego strukturach rozpoczęła działalność Ośrodek Studiów Weterynaryjnych. W tym samym roku akademickim zainaugurowano studia na kierunku weterynaria⁹⁴.

Wątek opieki weterynaryjnej zilustrowany został na wystawie kolekcją sprzętu medycznego ze zbiorów Muzeum Śląskiego w Katowicach oraz Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu. Obiekty znajdujące się w zbiorach Muzeum Śląskiego stanowią jeden spójny zbiór narzędzi i sprzętów należących do pochodzącego ze Lwowa lekarza weterynarii Jerzego Lewickiego. Trzeba również wspomnieć o fotografiach pochodzących ze zbiorów krakowskiego Muzeum Odon Bujwida, przedstawiających Helenę Jurgielewicz – córkę Kazimierza i Odon Bujwidów, która była pierwszą w Polsce lekarką weterynarii. Początkowo studiowała tę specjalizację jako wolna słuchaczka, a na studia przyjęto ją formalnie na czwartym roku. W 1923 r. jako pierwsza kobieta otrzymała

dypłom lekarza medycyny weterynaryjnej w Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie. W latach 1918–1920 pełniła służbę weterynaryjną w Wojsku Polskim i wzięła udział w walkach w obronie Lwowa, za co jako pierwsza kobieta w Odrodzonej Polsce została mianowana podporucznikiem Wojska Polskiego i odznaczona Krzyżem Walecznych. Swoje dalsze życie związała z Warszawą, gdzie poza pracą w laboratorium bakteriologicznym Instytutu Weterynaryjnego, kierowała zakładem utylizacyjnym, a od 1932 r. pełniła funkcję wicedyrektorki Rzeźni Warszawskiej⁹⁵.

DO WIDZENIA ZWIERZĘTA

Oczekiwanie wobec przyszłości opierają się na idei, że człowiek, świadomy swoich błędów, podejmie wysiłki zmierzające do budowania harmonijnych relacji ze światem zwierząt. W idealnym scenariuszu, współczesne społeczeństwo nie tylko rekompensuje przeszłe krzywdy, ale również wdraża systemy, które

umożliwiają zrównoważony rozwój, gdzie dobrostan zwierząt staje się integralnym elementem polityki społecznej. Taka transformacja wymaga jednak głębokiej refleksji, dialogu oraz zmiany paradygmatów.

Podsumowujący całość wystawy wiersz Ludwika Jerzego Kerna *Do zwierząt* z tomu *Do widzenia zwierzęta* może być impulsem do rozważań nad pożądanymi postawami współczesnych ludzi. Poprzez odwołanie się do motywów skruchy, rekompensaty i krytycznej analizy stereotypów, autor utworu zachęca do przyjęcia postawy opartej na empatii, odpowiedzialności i konstruktywnej refleksji. Szanse płynące z rosnącej świadomości społecznej i edukacji mogą przeważać nad zagrożeniami wynikającymi z ekonomicznego nacisku i degradacji środowiska, pod warunkiem, że zarówno jednostki, jak i instytucje podejmą skoordynowane działania. Nadzieje i oczekiwania opierają się na przekonaniu, że człowiek, świadomy swojej roli w ekosystemie, będzie zdolny do stworzenia społeczeństwa, w którym relacja z przyrodą opiera się na wzajemnym szacunku i harmonii.

Przypisy

- 1 Idea designu biofilnego polega na łączeniu ludzi z naturą w środowisku zurbanizowanym, wywodzi się z przekonania, że człowiek mieszkający na terenach zurbanizowanych zostaje oderwany od swoich korzeni, czyli od natury, co wpływa negatywnie na jego stan psychofizyczny. Design biofilny odwołuje się do idei biofilii, czyli wrodzonej skłonności ludzi do bycia blisko natury oraz poczucia harmonii z otaczającą go przyrodą. W latach 80. XX wieku entomolog i socjolog Edward O. Wilson opisał biofilie jako wewnętrzną tendencję ludzi do skupiania się na życiu i procesach życiowych. Owo genetyczne połączenie ze światem natury, które ludzie posiadają powstało w efekcie życia blisko natury przez setki i tysiące lat. Za: A. Dutkowska, A. Głowik, Z. Wróblewski, O biomorficznym życiu do przyrody, „Roczniki filozoficzne” 2022, t. LXX, nr 3, s. 141–162.
- 2 M. Paz, Magdalena Abakanowicz, [w:] *W przestrzeni Magdaleny Abakanowicz* [katalog wystawy], 2019, s. 66.
- 3 B. Rose, *Los człowieka: egzystencjonalna wizja Magdaleny Abakanowicz*, [w:] Magdalena Abakanowicz, katalog wystawy w Muzeum Sztuki w Łodzi, Łódź 1991, s. 8.
- 4 I. Kozina, *Historia mody: od krynoliny do mini*, 2017, s. 264–265.
- 5 A. Urbanik, S. Leszczyński, *Radiologia Polska w XIX i XX wieku*, Kraków 2019, s. 18–20.
- 6 https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1935-0112-116.
- 7 Na kamieniu tym oprócz zapisanego pismem klinowym imienia króla sumeryjskiego widnieje odcisk psiej łapy pozostawionej zapewne podczas procesu suszenia cegły na słońcu.
- 8 E. Kaltenberg-Kwiatkowska, *O oznaczaniu i naznaczaniu przestrzeni miasta*, s. 136–165.
- 9 E. Supranowicz, *Nazwy ulic Krakowa*, Kraków 1995, s. 84.
- 10 M. Baster, Bursa Starnigiełska. *Z dziejów kolegów Uniwersytetu Krakowskiego w XVII i XVIII wieku*, Kraków 2015, s. 126.
- 11 Encyklopedia Krakowa, t. 2, s. 184.
- 12 K. Pieradzka, *Garbary, przedmieście Krakowa (1363–1587)*, Kraków 1931, s. 38.
- 13 Zbieraniem wyników spisów oraz ich analizą zajmowało się w Krakowie Miejskie Biuro Statystyczne, które powstało decyzją Rady Miejskiej w 1884 roku, jako drugie tego typu w Galicji; w 1882 roku powołano Komisję Statystyczną, która zajęła się jego organizacją, za: H. Madurowicz-Urbańska, *Józef Kleczyński i „Statystyka Miasta Krakowa”* [w:] *Z przeszłości Krakowa*, Warszawa 1989, s. 251–263; Jan M. Małecki, Miejskie Biuro Statystyczne w Krakowie w okresie międzywojennym i jego publikacje, Kraków, s. 235–239.
- 14 B. Sobucka, *Pokojujce, stróże, włóczęgi. Psy w Krakowie w drugiej połowie XIX i na początku XX w.*, „Krzysztoforzy. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 2016, nr 36, s. 117–130, s. 118; *Statystyka miasta Krakowa zestawiona przez Biuro Statystyczne Miejskie*, z. 12, Kraków 1912, s. 213.
- 15 J. Zinkow, *Krakowskie podania, legendy, zwyczaje. Fakty-mity-historia*, Kraków 2007, s. 21–30, 121–122, 166–168, 170–174.
- 16 Charles Darwin przejawiał szczególne zainteresowanie gołębiami (czytelnicy jego książki *O pochodzeniu gatunków* myśleli nawet, że jest poświęcona wyłącznie gołębiom). Hodował wszystkie dostępne rasy, a znajomi przysyłali mu pióra tych ptaków z różnych zakątków świata. Nawiązał też kontakt z hodowcami gołębi i został członkiem klubów hodowców w Londynie. Przyrodnik zaobserwował ogromną różnorodność w ich budowie, ale jednocześnie doszedł do wniosku, że mimo ogromnej liczby ras, wszystkie pochodzą od jednego wspólnego przodka: gołębia skalnego (*Columba livia*).

- 17 J. Gellner, M. Boczar, *Architektura i zwierzęta*, Kraków 2021, s. 35.
- 18 J. Drozdowski, *Odezwa miejskich gołębi*, „Obrońca Zwierząt”, 1910, nr 1, s. 23–24.
- 19 Ibidem, s. 23.
- 20 R. Kasprzycki, *Krakowianie w walce o ochronę zwierząt w II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Historyczny”, 2017, t. CVIII, z. 4, s. 687–712.
- 21 B. Grzywacz, P. Wojtal, Sprawozdanie z działalności Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w 2023 roku, Kraków 2024.
- 22 Górnopaleolityczne stanowisko łowców mamutów Kraków ulica Spadzista (B), [online:] <http://www.isez.pan.krakow.pl/kregowce/spadzista.html>, [dostęp 21.07.2024].
- 23 <http://www.isez.pan.krakow.pl/kregowce/spadzista.html>, [dostęp 21.07.2024]; K. Stasiak, *Życie w dawnym Krakowie*, Kraków 2024, s. 21–24.
- 24 *Ekobiografia Krakowa*, red. A. Izdebski, R. Szmytka, Kraków 2018, Antropocen. W stronę architektury regenerującej, red. K. Kępiński, A. Krężelik, Warszawa, 2022, M. Schilthuizen, Ewolucja w miejskiej dżungli. Jak zwierzęta i rośliny dostosowują się do życia wśród nas, przekł. J. Wołk-Łaniewski, Łódź 2019; W. Kymlicka, S. Donaldson, *Zoopolis. Teoria polityczna praw zwierząt*, Warszawa 2020; ZOEpolis. Budując wspólnotę ludzko-nie-ludzką, red. M. Gurowska, M. Rosińska, A. Szydłowska, Warszawa 2024, J.F.P. Rose, *Dobrze nastrojone miasto. Współczesna nauka, starożytne cywilizacje i ludzka natura: czego mogą nas nauczyć o przyszłości życia w miastach*, przekł. D. Żukowski, Kraków 2019.
- 25 B. Sobucka, *Pokojowce, stróżki, włóczęgi. Psy w Krakowie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, „Krzysztofory” 2018, nr 36, s. 116–130.
- 26 J. Demel, *Stosunki gospodarcze i społeczne Krakowa w latach 1846–1853*, „Biblioteka Krakowska”, Kraków 1951, nr 107, s. 88.
- 27 „Dziennik rozporządzeń dla Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa” 1885, nr 21, s. 133.
- 28 *Akta miasta Podgórze 1892–1914*, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/53/0/7.4/712, Dziennik na pobrane opłaty od psów
- 29 J. Gellner, *Psy, koty i ich ludzie – historie niezwykłych przyjaźni międzygatunkowych w środowisku krakowskim*, [w:] *Kot/pies/człowiek. O relacjach międzygatunkowych i kulturowych tego konsekwencjach*, Gdańsk 2019, s. 227–248.
- 30 K. Estreicher, *Nie od razu Kraków zbudowano*, Warszawa 1958, s. 26–57.
- 31 J. Gellner, *W obronie koni, psów i ptaków niechaj przoduje w Polsce Kraków. Z dziejów opieki nad zwierzętami w Krakowie (1875–1914)*, „Krzysztofory”, 2018, nr 36, s. 97–116.
- 32 P. Seifman, *O środkach zaradczych przeciw wściekłości samorodowej (spontanicznej) ze zwróceniem szczególnej uwagi na skuteczność zapobiegawcza wysamczania psów samców*, „Tygodnik Lekarski” 1863, nr 22, s. 1–2; B. Gustawicz, J. Limbach, *Wściekliczna u psów*, Kraków 1910.
- 33 J. Gellner, *W obronie koni, psów i ptaków niechaj przoduje w Polsce Kraków*, „Krzysztofory”, nr 36, 2018.
- 34 D. Terakowska, *Pies, który czeka*, „Przekrój”, 1991, nr 2391, z 3 czerwca, s. 20.
- 35 J. Gellner, *Psy, koty i ich ludzie – historie niezwykłych przyjaźni międzygatunkowych w środowisku krakowskim*, [w:] *Kot/pies/człowiek. O relacjach międzygatunkowych i kulturowych tego konsekwencjach*, Gdańsk 2019, s. 227–248.
- 36 C. McShane, J.A. Tarr, *Horse in the City. Living Machines in the Nineteenth Century*, Baltimore 2007, s. 1–2.
- 37 M. Czapski, *Historia powszechna konia*, t. I, 1874, s. 252
- 38 J. Demel, *Stosunki gospodarcze i społeczne Krakowa w latach 1846–1853*, „Biblioteka Krakowska”, Kraków 1951, nr 107, s. 88.
- 39 J. Gellner, *Zobacz zwierzę*, Kraków 2024, s. 16–17.
- 40 J. Gellner, *Nie tylko „zaczarowana dorożka” – koń w przestrzeni miejskiej XIX-wiecznego Krakowa*, „Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies” 2021, nr 1, s. 1–14.
- 41 Dziennik Rozporządzeń Królewskiego Stołecznego Miasta Krakowa, 1906, nr 14, s. 12.
- 42 W. Tyrański, *Zakład Czystczenia Miasta pod władzą Magistratu (1906–1950) oraz pod nadzorem państwa*, [w:] *Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania w Krakowie. 150 lat polskiego samorządowego modelu oczyszczania miasta*, red. P. Hapanowicz, T. Bator, P. Odorcuk, Grupa Tomami, Kraków 2017, s. 76–91.
- 43 Zbiór fotograficzny, Kraków. Zakład Czystczenia Miasta - wozy do zmiatania ulic, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/670/0/-/9537; Zbiór fotograficzny, Kraków, skrzyżowanie obecnych ulic Wielopole, Westerplatte i Starowiślniej. Zakład Czystczenia Miasta - park maszyn Talarada, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/670/0/-/10045; Zbiór fotograficzny, Kraków, skrzyżowanie obecnych ulic Wielopole, Westerplatte i Starowiślniej. Zakład Czystczenia Miasta – park maszyn Talarada, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/670/0/-/10029
- 44 M. Popławska, *Krakowskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe*, [w:] *Krakowska Izba Lekarska 1893–1945. Wypisy z dziejów samorządu lekarskiego i medycyny Krakowa*, red. S. Cieplý, Kraków 2013, s. 139–146.
- 45 M. Chlipała, *Oddział konny Policji Państwowej komendy Kraków-Miasto w latach 1919–1938*, „Studia z Dziejów Wojskowości” 2015, t. IV, s. 141–186.
- 46 T. Marszałkowski, *Zamieszki, ekscesy i demonstracje w Krakowie 1918–1939*, Kraków 2006.
- 47 M. Chlipała, *Oddział konny ...*, s. 141–186.
- 48 J. Gellner, *Nie tylko zaczarowana ...*
- 49 R. Szmytka, *Zanieczyszczenie Nowożytnego Krakowa*, „Ekobiografia Krakowa”, Kraków 2018, s. 215–216.
- 50 *Rejestry gospód w Krakowie z lata 1632 i 1649. Ze zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie i Biblioteki Jagiellońskiej*, wyd. K. Follprecht, Kraków 2005, s. 1–13, 118–133.
- 51 S. Tomkowicz, *Domy i mieszkania w Krakowie w pierwszej połowie XVII wieku*, Kraków 1922, s. 7.
- 52 „Przegląd Weterynarski”, 1895, nr 1, s. 2.
- 53 J. Gellner, *Zobacz zwierzę...*, s. 135.
- 54 Dziennik Rozporządzeń Królewskiego Stołecznego Miasta Krakowa, 1903, nr 10, s. 99–100.
- 55 M. Różański, P. Szymaniec, *Debaty wokół zakazu uboju rytualnego w II Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2020, nr 1, s. 121–146; P.T. Skoczyłoda, *Żydowski ubój rytualny w Polsce – okrucieństwo czy humanitarne traktowanie zwierzęcia*, „Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies” 2022, nr 2, s. 1–36.
- 56 Przykładowo: na konsumpcję miejscową zabito w 1932 roku 29 739 sztuk bydła rogatego, 44 546 cieląt, 100 owiec i kóz, 55 597 świń, 1 157 koni; prócz tego zabito 18 koni na skórę, 20 koni do skarmiania zwierząt w zwierzyńcu, 9 koni z cyrku. Na targowicy centralnej znajdowało się 14 stajen spędowych

- dla bydła rogatego (każda na 30 szt.), 2 stajnie spędowe dla trzody chlewnej, każda na 300 szt. oraz 3 stajnie sanitarne dla bydła rogatego i trzody chlewnej, każda na 30 szt. bydła lub 150 świń. Do tego 3 wagi pomostowe. Targowica hodowlana na Zabłociu posiadała dwa oddziały. Jeden, który we wtorek jest przeznaczony na postój furmanek i koni nieprzeznaczonych do sprzedaży, a w piątki na odbywanie targów zwierząt hodowlanych, drugi oddział, gdzie odbywa się właściwy targ i próba koni. Por.: L. Röhrnschef, *Sprawozdanie weterynaryjne za rok 1932*, „Przegląd Weterynaryjny” 1933, nr 7, s. 313–319.
- 57 E. Duda, E. Długosz, *Judaika i wybrane pamiątki związane z historią krakowskich Żydów w zbiorach Muzeum Krakowa*, Kraków 2020, s. 295.
 - 58 Zwolińska B., *Zerwane więzi Zwierzęta w klatkach cyrku i zoo (na przykładzie wybranych utworów z literatury polskiej)*, [w:] „Litteraria Copernicana” 2021, nr 1, s. 11–30.
 - 59 A. Jakóbczyk-Gola, *Ogrody zwierząt*, Warszawa 2022.
 - 60 Z. Michalczyk, *Szkoła Rysunku i Malarstwa przy Uniwersytecie Jagiellońskim (1818–1833)*, online: <https://www.muzea.malopolska.pl/pl/artykuly/21>, [dostęp: 22.12.2024].
 - 61 B. Krasnowolski, *Szkolnictwo artystyczne w Wolnym Mieście Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 2020, t. 86, s. 51–71.
 - 62 J. Gellner, M. Boczar, *Architektura i zwierzęta*, Kraków 2021.
 - 63 E. Baratay, E. Hardouin-Fugier, *ZOO. A history of Zoological Gardens in the West*, London 2002, s. 78.
 - 64 Ibidem, s. 237–250.
 - 65 M. Wilska, *Atrakcyjność kultury dworskiej w czasach Jagiellonów*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1994, t. 37, s. 5–13.
 - 66 K. Janicki, *Wawel. Biografia*, Kraków 2024, s. 368–371.
 - 67 A. Zachariasz, *Park Krakowski znany i nieznan*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury” 1996, t. 27, s. 203–228.
 - 68 „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1910, nr 1, z 18 grudnia, s. 9.
 - 69 K. Łukaszewicz, *Ogrody zoologiczne – wczoraj, dziś i jutro*, Warszawa 1975, s. 196.
 - 70 M.M. Kornecki, *Sprawa wykupu Lasu Wolskiego*, „Rocznik Krakowski” 2006, t. 72, s. 161–172.
 - 71 J.W. Kobyłański, *O dawnych i obecnym zwierzyńcu w Krakowie*, Lwów 1929, s. 24–26.
 - 72 K. Łukaszewicz, *Przewodnik po zwierzyńcu w Lesie Wolskim*, Kraków 1939, s. 3–10.
 - 73 Ibidem, s. 3–10.
 - 74 *Nasza misja i wyjątkowe miejsce*, [online:] <https://zoo-krakow.pl/o-nas/>, [dostęp:] 27.07.2024.
 - 75 A. Jadach-Sepiolo, P. Legutko-Kobus, *Suburbanizacja w Polsce jako wyzwanie dla polityki rozwoju, rozdz. 1. Suburbanizacja – ujęcie teoretyczne i specyfika w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2022.
 - 76 S. Milczarek, *Synurbizacja – nadzieja ekologii*, „Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 1993, t. 38, nr 3 (156), s. 42–43.
 - 77 J. Gellner, M. Boczar, *Architektura i zwierzęta*, Kraków 2021, s. 102; K. Jakubowski, *Czwarta przyroda w mieście*, „Autoportret. Czasopismo dobrej przestrzeni” 2019, nr 3, <https://www.autoportret.pl/artykuly/czwarta-przyroda-w-miescie/> [dostęp 20.12.2024].
 - 78 *Kolizje ptaków z transparentnymi powierzchniami. Kompendium wiedzy*, red. Ewa Zysk-Gorczyńska, Romualda Mikuska, Hanna Sztwiertnia, Wrocław 2021.
 - 79 *Kolizje ptaków...*
 - 80 M. Schilthuisen, *Ewolucja w miejskiej dżungli*, przeł. Jerzy Wołk-Laniewski, Łódź 2019, s. 187.
 - 81 T. Tranströmer, *Z marca '79 (1983)*, cyt za: M. Korta, Photobook „The Shadow Line”, Kraków 2024.
 - 82 W. Daniłowicz, *Teoria etyczna J. Benthama a dereifikacja i prawa zwierząt*, „Studia Prawnicze”, 2020, nr 1, 7–27.
 - 83 P. Singer, *Wyzwolenie zwierząt*, przeł. Anna Alichniewicz, Anna Szczesna, Warszawa 2018.
 - 84 D. Gzyra, *Zdolność do odczuwania w teorii praw zwierząt Toma Regana*, „Przegląd Filozoficzny-Nowa Seria”, 2015, nr 2, s. 431–445.
 - 85 O. Horta, *Po stronie zwierząt*, przeł. Joanna Wiśniewska, Gdańsk, 2024.
 - 86 M. Jarosz, *Ochrona zwierząt w Polsce na przestrzeni dziejów*, „Wiadomości Zootechniczne” 2013, nr 3, 110–118.
 - 87 J. Gellner, *W obronie koni...*
 - 88 J. Gellner, B. Sobucka, *Jak pies ...*, s. 39–40.
 - 89 Na podstawie danych pozyskanych od KTOZ-u.
 - 90 S.T. Sroka, *Nauki weterynaryjne we Lwowie do roku 1945*, Rzeszów 1999, s. 14–15.
 - 91 Ibidem, s. 20–35.
 - 92 A. Perenc, *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce*, Wrocław 1958, s. 292.
 - 93 R.W. Gryglewski, *Nauczanie weterynarii na Uniwersytecie Jagiellońskim w XIX i na początkach XX w.*, „Życie weterynaryjne” 2018, nr 93, 186–192.
 - 94 K. Tarasiuk, J. Bieniek, Z. Arent, *Dziesięć lat od utworzenia Uniwersyteckiego Centrum Medycyny Weterynaryjnej UJ–UR w Krakowie*, „Medycyna Weterynaryjna” 2022, nr 78, s. 532–538.
 - 95 „Kobieta współczesna”, 1927, nr 18, s. 15; B. Winiecki, *Helena Bujwidówna – Jurgielewiczowa – pierwsza kobieta z dyplomem weterynaryjnym w Polsce, żołnierz, sportowiec, działaczka społeczna*, „Biuletyn Dolnośląskiej Izby Lekarsko-Weterynaryjnej” 2018, nr 4, s. 306–311.

Bibliografia

Baratay Eric, *Zwierzęcy punkt widzenia. Inna wersja historii*, przeł. Paulina Tarasiewicz, Gdańsk 2014

Baratay Eric, *Kocie sprawy. Koty tworzą swoją historię*, przeł. Krzysztof Jarosz, Gdańsk 2022

Baratay Eric, *Zwierzęta w okopach*, przeł. Barbara Brzezicka, Gdańsk 2020

Baratay E., Hardouin-Fugier, E., *ZOO. A history of Zoological Gardens in the West*, London 2002

Bąk-Koczarska C., *Juliusz Leo, twórca wielkiego Krakowa*, Kraków 1986

Bogdańska M., *Schiffters/Zmiennokształtne*, Kraków 2021

Michał Chlipała, *Oddział konny Policji Państwowej komendy Kraków-Miasto w latach 1919–1938*, „Studia z Dziejów Wojskowości”, 2015, t. IV, s. 141–186

Chwalba A., *Festung Krakau. Kraków w cieniu twierdzy*, Kraków 2023

Ekobiografia Krakowa, red. Adam Izdebski, Rafał Szmytka, Kraków 2018

Gańczyński K. I., *Teatrzyk Zielona Gęś*, „Przekrój” 1946, nr 65, 7–13

Gellner J., Boczar M., *Architektura i zwierzęta*, Kraków 2021

Gellner J., *Zauważone! – zmiana stosunku do koni w Krakowie na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Almanach antropologiczny. Comunicare. Miasta/Zwierzęta*, t. 8, Warszawa 2021, s. 90–101

Gellner J., *Nie tylko „zaczarowana dorożka” – koń w przestrzeni miejskiej XIX-wiecznego Krakowa*, „Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies” 2021, nr 1, s. 1–14

Gellner J., *Psy, koty i ich ludzie – historie niezwykłych przyjaźni międzygatunkowych w środowisku krakowskim*, [w:] *Kot/pies/człowiek. O relacjach międzygatunkowych i kulturowych tego konsekwencji*, Gdańsk 2019, s. 227–248

Gellner J., *W obronie koni, psów i ptaków niechaj przoduje w Polsce Kraków. Z dziejów opieki nad zwierzętami w Krakowie (1875–1914)*, „Krzysztofory”, 2018, nr 36, s. 97–116

Jaroszuk A., *Ludzie – zwierzęta – miasto. Warszawiaci i wybrane gatunki zwierząt w przestrzeni publicznej Warszawy w drugiej połowie XIX wieku i na początku wieku XX*, [praca magisterska na kierunku kulturoznawstwo – wiedza o kulturze napisana pod kierunkiem dr. hab. Pawła Rodaka, Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego], Warszawa 2015, s. 18, [online:] www.otwarta.org/wp-content/uploads/2016/06/Anna-Jaroszuk_esej.pdf

Jastrzębska M., *Dama w jedwabnej sukni. Opowieść o księżniczce Helenie Sanguszkównie*, Łomianki 2015

Kowalik T., Słowiński P., *Zwierzęta na wojnie*, Warszawa 2023

Kovacs, *Animals in photographs*, Los Angeles 2015

Krakowska Izba Lekarska 1893–1945. *Wypisy z dziejów samorządu lekarskiego i medycyny Krakowa*, red. S. Cieply, Kraków 2013

Krych A., *Konceptualna wizja tramwaju w historycznym procesie rozwoju*, „Transport miejski i regionalny” 2020, nr 3, s. 4–44

Makowska B., *Kamienice krakowskie z przełomu XIX i XX w. i okresu międzywojennego, położone na obszarze między pierwszą a drugą obwodnicą. Charakterystyka form i ich ewolucja*, Kraków 2014, Seria Architektura

C. McShane, J.A. Tarr, *Horse in the City. Living Machines in the Nineteenth Century*, Baltimore 2007

Moraczewski M., *Droga żelazna konna (tramway) w Krakowie. Sprawozdanie Urzędowe Dyrektora Budownictwa*, Kraków 1891

Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania w Krakowie. 150 lat polskiego samorządowego modelu oczyszczania miasta, red. P. Hapanowicz, T. Bator, P. Odorczuk, Kraków 2017

Pies też człowiek? Relacje psów i ludzi we współczesnej Polsce, red. Michał Piotr Pręgowski, Justyna Włodarczyk, Gdańsk 2014

Polaczek-Kornecki T., *Zarys monografii Komunikacji Wewnętrznej Komunikacji Miasta Krakowa. Opracowany z okazji XXII-go kongresu międzynarodowego dla spraw tramwajownictwa, kolejnictwa dojazdowego i komunikacji autobusowej w Warszawie w dniach od 29 czerwca do 6 lipca 1930 r.*, Kraków 1930

Przybyła W., *Kulturowa semantyka motywu zwierząt*, „Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 2011, nr 3 (129), s. 238–252

Treterowa K., *Reportaż z mojego życia*, Wrocław 1972

Sobucka B., *Pokojuwce, stróże, włóczęgi. Psy w Krakowie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, „Krzysztofory” 2018, nr 36, s. 116–130

Statystyka Miasta Krakowa: zestawiona przez Miejskie Biuro Statystyczne, Kraków 1912, z. 12

Zwolińska B., *Zerwane więzi Zwierzęta w klatkach cyrku i zoo (na przykładzie wybranych utworów z literatury polskiej)*, „Litteraria Copernicana” 2021, nr 1, s. 11–30

Noty katalogowe

Prezentowane poniżej noty katalogowe są szczegółowym opisem wybranych przez kuratorów wystawy reprezentacyjnych obiektów, które można zobaczyć na ekspozycji. Odzwierciedlają tematykę poszczególnych segmentów wystawy i stanowią przykład połączenia merytorycznej analizy obiektu z jej przedmiotem. Autorami not są badacze z Muzeum Krakowa

SCHEMAT NOTY KATALOGOWEJ

1. tytuł/nazwa
2. autor
3. czas i miejsce powstania
4. materiał i technika wykonania
5. wymiary (wysokość x szerokość x głębokość)
6. sygnatury, inskrypcje, napisy, znaki firmowe
7. pochodzenie
8. właściciel i numer inwentarza
9. opis obiektu
10. bibliografia
11. autor noty

I

1. pion do gry, tzw. astragalus
2. nieznany
3. późne średniowiecze (2. poł. XIII – koniec XV w.), Małopolska, Kraków (?)
4. kość zwierzęca; techniki rogownicze: wiercenie, szlifowanie, polerowanie
5. długość: 4,2 cm, szerokość: 2 cm, waga: 19 g, średnica otworu: 0,6 cm
6. brak
7. badania archeologiczne Rynku Głównego w Krakowie (2005–2010)
8. depozyt w Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-294/DepA
9. Pion do gry, tzw. astragalus, został wykonany z poddanej podstawowej obróbce bydlęcej kości skokowej (śródstopia). Przedmiot o naturalnym kształcie i kolorze, z krótkim trzonem o owalnym przekroju i dwóch nasadach zakończonych lekko wklęsłymi powierzchniami stawowymi. Przy nasadach widoczne odsłonięcia tkanki gąbczastej kości powstałe w wyniku intencjonalnego ścierania i szlifowania. Zabiegi te miały na celu usunięcie zbędnych wypukłości i w efekcie nadanie przedmiotowi pożądanego kształtu. Trzon zabytku nosi ślady wygładzania powierzchni, a w jego środkowej, zwężonej części wywiercono prowadzący na wylot, poprzeczny, cylindryczny otwór. Przypuszczalnie służył on do wypełnienia wne-

trza pionu ołowiem w celu odpowiedniego wyważenia i poprawienia jego stabilności. Na podstawie nieskomplikowanej techniki wytwarzania przypuszcza się, że przedmiot ten był dziełem lokalnego, przydomowego, niezbyt wyspecjalizowanego warsztatu. Nazwa zabytku wywodzi się z kręgu kulturowego starożytnej Grecji, gdzie terminami „astragalos” i „astragaloí” określano jedną z najstarszych gier towarzyskich. Z czasem astragale przekształciły się w rozpowszechnione od starożytnego Rzymu kości sześciennie z zaznaczoną na ściankach punktacją od jeden do sześć.

10. *Kraków w Chrześcijańskiej Europie X – XIII w. Katalog wystawy*, Kraków 2006, s. 298; Konczewska M.: *Kultura materialna publicznej przestrzeni miasta w świetle zabytków ruchomych. Rozrywka* [w:] *Wratislavia Antiqua*, t. 11, Wrocław 2010, s. 246 – 247; Stempin A., *Astragaluśy – czyli dlaczego gramy sześciennymi kostkami?* [w:] *Magia gry – sztuka rywalizacji*, katalog wystawy, Poznań 2012, s. 17–18.

11. Dominik Lulewicz

II

1. ceramiczna figurka konika
2. nieznany
3. późne średniowiecze (2. poł. XIII – 1. połowa XIV w.), Małopolska, Kraków (?)

4. glina żelazista, domieszka schudzająca, szkliwo ołowiowe; formowanie ręczne, szkliwienie, wypał
5. długość: 6,3 cm, wysokość 6,8 cm, waga: 77 g
6. brak
7. badania archeologiczne Rynku Głównego w Krakowie (2005–2010)
8. depozyt w Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-255/DepA
9. Ceramiczna figurka konia wykonana z gliny schudzonej domieszką drobnoziarnistego piasku. Zabytek wypalony na kolor ceglasto-pomarańczowy i pokryty miodowo-brązową glazurą z nieregularnymi, ciemniejszymi przebarwieniami. Sylwetkę zwierzęcia wymodelowano w sposób mocno uproszczony i nieproporcjonalny do rzeczywistości z pominięciem większości szczegółów anatomicznych. Czytelny jest stosunkowo krótki, przewężony w części środkowej korpus, przechodzący płynnie w dwie pary mocno pogrubionych nóg przednich i tylnych. W przedniej części korpus połączono z masywną, wysoką i wygiętą łukowato ku przodowi szyją przechodzącą w pochyloną ku dołowi, mniejszą od niej głowę. Modelunek głowy wykonano w sposób schematyczny z widocznym, zwężającym się pyskiem i parą spiczastych uszu. Tylna część korpusu (zad) została pogrubiona i posiada doklejony do grzbietu, zwieszony prosto w dół ogon. Zabytek z drobnymi odpryskami szkliwa i ubytkiem fragmentu lewego ucha. Figurki koników pełniły rolę dziecięcych zabawek i w wielu wypadkach na ich grzbietach „sadzano”, tj. doklejało mniej lub bardziej realistyczne postacie jeźdźców – rycerzy. Przedmioty te, produkowane masowo w późnośredniowiecznych miastach, do niedawna uważane były za importowane z zachodnioeuropejskich (gł. niemieckich) warsztatów. Na podstawie analizy użytego surowca – gliny żelazistej o czerwonym zabarwieniu, zarówno to, jak i podobne znaleziska odkryte podczas badań Rynku Głównego, uznaje się za wyrób lokalny.

10. Borkowski T., *Rozrywka – zabawki i drobna plastyka figuralna*, [w:] *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10-11 we Wrocławiu*, *Wratislavia Antiqua*, t. 1, 1999, s. 187–202; *Kraków. Europej-*

skie miasto prawa magdeburskiego 1257–1791, katalog wystawy, Kraków 2007, s. 456–457.

11. Dominik Lulewicz

III

fot. Katarzyna Bednarczyk

1. ptaki – ozdoba kapelusza
2. nieznany
3. początek XX wieku
4. zwierzęta preparowane
5. MHK-P/1255/III km/1 – 11 x 8,5 cm; MHK-P/1255/III km/2 – 10 x 7 cm; MHK-P/1255/III km/3 – 9,5 x 6,5 cm
6. niesygnowane
7. dar osoby prywatnej; 2023
8. Muzeum Krakowa, MHK-P/1255/III km/1-3
9. Trzy niewielkie ptaki, prawdopodobnie kolibry. Moda od wieków wykorzystywała zasoby natury, w tym pióra. Były one popularne jako dekoracja fryzur i kapeluszy. W drugiej połowie XIX w., zwłaszcza w latach 70. i 80. popularność zaczęło zyskiwać ozdabianie kapeluszy ptasimi skrzydłami lub nawet całymi wypchanymi ptakami. Umieszczano je na nakryciu głowy w taki sposób, by prezentowały się jak żywe. W niektórych przypadkach kapelusze wręcz stylizowano na ptasie gniazda – przykłady można odnaleźć choćby w Metropolitan Museum of Art, a także na portretach i w żurnalach modowych. Popularność tego trendu zaczęła jednak negatywnie wpływać na środowisko – zagroziła populacji niektórych ptaków, jak na przykład mewy trój-

palczastej. Sytuację tę dostrzegli aktywiści, co zaowocowało pierwszymi ustawami poświęconymi ochronie ptaków i powstawaniem stowarzyszeń, jak National Audubon Society w Stanach Zjednoczonych. Kapelusze przystrojone piórami i ptakami wciąż były jednak modne na początku XX w.

10. Dobkowska J., Wasilewska J., *W cieniu koronkowej parasolki. O modzie i obyczajach w XIX w.*, Warszawa 2016; Dziekońska-Kozłowska A., *Moda kobieca XX w.*, Warszawa 1964 [reprint 2007]; Kozina I., *Historia mody. Od krynoliny do mini*, Warszawa 2017; Turner Wilcox R., *The mode in hats and headdress*, New York, London, 1959;

11. Małgorzata Kuciel

IV

1. makatka kuchenna
2. nieznany
3. Polska, lata 50.-60. XX w.
4. płótno bawełniane, mulina bawełniana, ścieg sznureczkowy i zakopiański
5. 49 x 77 cm
6. brak
7. zakup od osoby prywatnej; 1993
8. Muzeum Krakowa, MHK-4789/III
9. Makatka w kształcie poziomego prostokąta z dekoracją haftowaną ciemnoniebieską nicią,

przedstawiającą kotkę z trzema kociętami bawiącymi się piłką i obserwującymi pajaka. Obramienie sceny o łagodnym łuku i nadłęczach ozdobionych liśćmi kasztana i motywem pajaka w sieci ma swe źródło w stylistyce secesyjnej.

Makatki kuchenne, czyli „kucharki”, swój początek miały w końcu XIX w. w Holandii i w Niemczech. Oprócz funkcji dekoracyjnej, miały za zadanie chronić ścianę przed zabrudzeniem. Początkowo, inspirowane ceramiką z Delft, haftowane były głównie niebieską nicią. Popularne były też „kucharki” jednobarwne - czerwone lub czarne. Od lat 30. wieku XX coraz częściej można spotkać na nich haft kolorowy. Od początku wieku XX rozpowszechniły się w Europie, także w Polsce, gdzie przeszły drogę od domów mieszczańskich, poprzez robotnicze, aż do wiejskich, których kuchnie zdobiły aż do lat 70. XX w. (Piskorz-Branekova 2020).

Haftowane sceny, jak i towarzyszące im sentencje odnosiły się do powinności kobiety jako twórczyni domowego ogniska i kucharki oraz do wartości pracy, natomiast hasła na makatkach wieszanych w kącikach toaletowych propagowały przestrzeganie zasad higieny.

Zwierzęta haftowane na makatkach często towarzyszyły bohaterom ludzkim: psy czy koty kucharkom, a owce i psy pasterskie góralom na hali. Zwierzęta bywały także głównymi bohaterami dekoracji, stanowiły swojski motyw, dodający wnętrzu przytulności. I tak możemy zobaczyć ptaki na gałązkach lub w gnieździe (tu odniesienia do szczęścia rodzinnego), a na „kucharkach” przy umywalniach - łabędzie, bociany, i żaby w stawach i rzekach, niekiedy opatrzone sentencjami o korzyściach dla zdrowia świeżej i zimnej wody. Czasem zwierzęta poddawano antropomorfizacji (np. koty w fartuszkach, gotujące potrawy, z napisem: „Gdzie kucharek sześć, tam nie ma co jeść”).

10. E. Piskorz-Branekova, *„Sentecje i gadki z kuchennej makatki”*, Rzeszów 2020; K. Bury, *Kuchnia – królestwo pani domu*, Kraków
11. Katarzyna Moskal

V

1. obroża dla psa ze znaczkem identyfikacyjnym
2. autor nieznany
3. 1903, Kraków
4. cynk, skóra; wyrób warsztatowy sztanca
5. pasek szer. 2,5 cm, dł. 47 cm; znaczek 3,2 x 3,5 cm
6. brak
7. dar od osoby prywatnej; 2023
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-6279/III
9. Obroża w formie wąskiego, skórzanego paska, z dekoracyjnymi okuciami. Do paska przymocowany jest za pomocą koluszka metalowy krakowski znaczek identyfikacyjny dla psa. Na nim umieszczone jest przedstawienie psa o muskularnej sylwetce w pozie stojącej; na drugiej stronie wypukły napis : „KRAKÓW / 1903” przedzielony numerem: „1101”.

Znaczek umieszczony przy obroży posiada bezpośredni związek z przepisami dotyczącymi psów, a obowiązującymi w mieście Krakowie. Zgodnie z nimi każdy opiekun psa corocznie był zobowiązany do uiszczenia podatku za zwierzę. Ten fakt potwierdzało zawieszenie przy psiej obroży metalowego znaczka, który dodatkowo należało zakupić w Magistracie. Na znaczku umieszczona była data roczna opłacenia podatku oraz numer w księgach podatkowych. W przypadku tego konkretnego obiektu wiemy, że opiekun psa uiścił opłatę za rok 1903, wynoszącą wówczas 5 zł; był 1101., który to uczynił

tego roku. Nie ma potwierdzenia, czy wizerunek psa widoczny na znaczkach identyfikacyjnych był dopasowany do jego rasy. Z pewnością funkcjonowały w kilku powtarzających się wzorach, więc być może krakowianin dopełniający tego obowiązku fiskalnego miał możliwość wyboru.

Psi podatek po raz pierwszy został wprowadzony 1 maja 1858 r., zniesiony dwa lata później, a przywrócony w 1865 r. Od tego czasu był co-rocennie pobierany. Zmieniała się jedynie jego wysokość.

10. Demel J., *Stosunki gospodarcze i społeczne Krakowa w latach 1853–1866*, Biblioteka Krakowska”, nr 112, Wrocław-Kraków 1958; Gellner J., Sobucka B., *Jak pies z kotem*, Kraków 2016, Sobucka B., *Pokojowce, stróżę, włóczęgi. Psy w Krakowie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, „Krzysztofor” 2018, nr 36, s. 116-130, *Dziennik Rozporządzeń Królewskiego Stołecznego Miasta Krakowa*, 1931

11. Joanna Gellner

VI

1. portret zbiorowy dzieci rodziny Kopffów
2. Jan Wincenty Kopff/ Köpf
3. 1815, Kraków
4. olej, płótno

5. 87 x 107,5 cm
6. na odwrociu obrazu ręczny napis: „Familiia Kopffów malowana / dnia 1 Decembru R: 1815 przez / Jana Kopffa / Konstanty / urodz. 1801, um. 1868 / Ludwika / Wiktor / * 1805 + 1889/.”
7. dar od osoby prywatnej
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-993/III
9. Portret przedstawia dzieci malarza, od lewej: Konstantego, Ludwikę i Wiktora. Wiktor trzyma na kolanach białego, długowłosego psa przypominającego miniaturowego szpica (pomeraniana).

Obraz w stylu biedermeieru jest jednym z najlepszych polskich przykładów intymnych, kameralnych dziecięcych portretów mieszczańskich 1. połowy XIX w. W starannie opracowanej akademickiej kompozycji, charakteryzującej się rytmizacją i pewną sztywnością rysunku, autor z pietyzmem oddał realistyczne rysy modeli, detale ich stroju oraz towarzyszące im rekwizyty. Ukazał idylliczną scenę z dziećmi, w której iluzjonistycznie oddane, popularne wówczas w malarstwie salonowym kwiaty symbolizowały ich bliskość oraz więzi rodzinne. Jan Wincenty Kopff/ Köpf (1763 Iglawa na Morawach – 1832 Kraków) – polski malarz niemieckiego pochodzenia, związany z Krakowem. Pobierał nauki u swojego wuja Dominika Estreichera, a następnie w warszawskiej pracowni Franciszka Smuglewicza i Marcella Bacciarelliego. W 1790 r. osiadł na stałe w Krakowie, gdzie udzielał lekcji malarstwa i rysunku. Malował głównie sceny mitologiczne i religijne, a także portrety i pejzaże, głównie z okolic Krakowa. Był również autorem zachowanej fragmentarycznie, bukolicznej dekoracji malarskiej w kamienicy przy Rynku Głównym 10 w Krakowie. W 1797 r. poślubił Teklę Danielską, z którą doczekał się ośmiorga dzieci. Tylko troje spośród nich osiągnęło wiek dojrzały. Są to sportretowani na obrazie: córka Ludwika (rysowniczką i akwarelistką), oraz synowie: Konstanty (1803–1868, rysownik i kopista, wykonujący szkice dla Ambrożego Grabowskiego) oraz Wiktor (1805–1889, rysownik, prawnik i senator Rzeczypospolitej Krakowskiej. Większość jego prac, na ogół niesygnowanych, uważa się za zaginione).

10. E. Rastawiecki, *Słownik malarzów polskich*, Warszawa 1857; *Goetel-Kopffowa, Kopff Jan Win-*

centy, [w:] *Polski Słownik Biograficzny. T. XIV*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1968, s. 16–17; J. Polanowska, Köpf Jan Wincenty, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. IV, 1986, s. 102; Köpf Jan Wincenty, [w:] *Encyklopedia Krakowa*, Warszawa-Kraków, 2000, s. 441; A. Kozak, A. Rosales Rodriguez, Biedermeyer, Muzeum Narodowe w Warszawie- katalog wystawy, Warszawa, 2017

11. Elżbieta Lang

VII

1. Janina Gałuszkowa ze znajomą i kotem
2. nieznany
3. lata 30. XX w., Kraków
4. odbitka na papierze fotograficznym; fotografia czarno-biała
5. wysokość: 8,7 cm, szerokość: 13,3 cm
6. brak
7. zakup od osoby prywatnej; 1988
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs8249/IX
9. Fotografia pozowana, przedstawiająca fragment salonu, w którym dwie kobiety oraz kot [sic!] układają pasjansa. Młodsza z kobiet, siedząca po prawej, dzięki informacjom pozyskanym od poprzedniego właściciela fotografii, została zidentyfikowana jako Janina Gałuszka, urzędniczka bankowa; nazwisko jej towarzyszkę pozostaje nieznane. Uwagę zwraca fakt zaaranżowania fotografii

i upozowania występujących na niej postaci. Nie jest to ujęcie spontanicznie rejestrujące zastanę scenkę, gdzie kot przypadkiem wszedł w kadr, lub sam z siebie zachowywał się w sposób, który fotograf uznał za wart uwiecznienia. Fotografia została celowo wyreżyserowana, a zwierzę znalazło się w jej centrum w sposób przemyślany. Podtrzymywane przez swą opiekunkę ma sprawiać wrażenie zaangażowanego w rozrywkę, jakiej oddają się kobiety. Nie jest tylko zwierzęciem użytkowym, pracującym choćby w tej podstawowej przypisywanej swemu gatunkowi funkcji, jaką jest ochrona domostwa przed gryzoniami, ale towarzyszącym, które żyje w bliskości człowieka dla tego człowieka przyjemności. Pomimo pewnej opresyjności pozowania, wygląd kota nie sugeruje zbyt dużego stresu, jest on oswojony zarówno z miejscem, jak i osobami z którymi przebywa i nie traktuje ich jako czegoś wyjątkowego. W okresie, w którym powstało zdjęcie koty były powszechnymi mieszkańcami domów wszystkich społecznych, traktowano je tam rozmaicie, ale stosunek do ich posiadania ulegał stopniowym zmianom. Obecność kotów dla towarzystwa, troska o ich dobrostan i wliczanie w poczet domowników były w dwudziestym wieku międzywojennym przedmiotem dyskusji i stawały się powoli czymś „normalnym”, a nie jedynie fanaberią i obiektem drwin. Niniejsza fotografia wydaje się być tego wyrazem. Wart odnotowania jest również jeden z elementów dekoracji pojawiających się we wnętrzu, a mianowicie pies zabawka. Fotografia amatorska w swych początkach kopiowała wzorce wyniesione z profesjonalnych atelier fotograficznych, a tam obecność sztucznych zwierząt (a także zwierząt prawdziwych, uśmierconych i spreparowanych) była na porządku dziennym. Czy w tym przypadku wyeksponowanie maskotki jest takim naśladownictwem, trudno ocenić, ale pokazuje ona, że zwierzęta i motywy zwierzęce funkcjonowały w domostwach w rozmaitych formach.

10. Król L., *Psy i Koty na starych fotografiach. Próba analizy zbiorów Muzeum Fotografii w Krakowie* [w:] *Kot / pies / człowiek. O relacjach międzygatunkowych i kulturowych tego konsekwencji*, Gdańsk 2019, s. 209-225; Landau-Czajka A., *Koty w społeczeństwie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2020, s. 74-114.

11. Katarzyna Bednarczyk

fot. Paweł Mazur, prawa autorskie do wizerunków: Weronika Orkisz

1. *Piesek w zielonym płaszczyku (Cierpliwy piesek)*
2. Józef Czapski (1896–1993)
3. Maisons-Laffitte pod Paryżem, 1971
4. olej na płótnie
5. wys. 80 cm x szer. 100 cm
6. sygn. prawy dolny róg: „JCzapski 71”
7. rodzinna pamiątka markiza Gilles’a de Boisgelin
8. kolekcja prywatna markiza Michaela Popiela de Boisgelin. Pałac Popielów w Kurozwękach
9. Na obrazie widać psa i kobietę. Scena została tak skadrowana, że centralną postacią obrazu jest pies o jasnej maści, ubrany w zielony kaftan. Powyżej artysta umieścił stopy kobiety w ciemnych botkach na obcasie, a obok rodzaj skrzyni w zielonym kolorze. Obraz jest wrażliwy. Postaci zawieszone są jakby w rudawej przestrzeni na kształt mgły, a sugestia osadzenia na ziemi uzyskana została przez delikatnie zaakcentowany cień postaci. Taki sposób interpretacji rzeczywistości to spuścizna po przedwojennych kapiściach, a później kolorystach, do których artysta należał. Dla malarzy kolor był najistotniejszym czynnikiem w obrazie. Wyższość koloru determinowała wierność odwzorowania oraz kompozycji. Z biegiem lat Czapski stworzył własną drogę twórczą, która nadal oparta była o pracę z kolorem i szukanie niuansów barwnych, a także na tradycji Bonnard’a i Cezanne’a. W obrazie z piskiem widoczne są te wymienione czynniki, ale

przede wszystkim charakterystyczny dla Czapskiego detal spajający kolor i tworzący kształt, czyli ciemny obrys postaci czy przedmiotu. Artysta pierwszy szkic do *Pieska* stworzył w kawiarni, na gazecie. Ponadto planował zamiast nóg kobiety umieścić kota. Informacje o pierwszych szkicach obrazu odnajdujemy w dzienniku malarza pod datą 29 grudnia 1970 r. A 1 lutego 1971 r. można przeczytać, że poprzedni „miesiąc (styczeń) dał artyście *Pieska*.”

10. Bibliografia: Józef Czapski. *Malarstwo ze zbiorów szwajcarskich*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie, marzec-kwiecień 1992, Kraków 1992; Władysław Jurasz, *Pokoik z Maisons-Laffitte. W stulecie urodzin Józefa Czapskiego*, „Czas krakowski” 1996 nr 15 (14 IV), s. 25; Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska, Barbara Małkiewicz, *Malarstwo polskie po 1945 r.*, katalog zbiorów pod redakcją Zofii Gołubiew cz. 3, Kraków 2004, s. 57; *Najsłynniejszy pies Czapskiego – Cierpliwy...* | Józef Czapski (dostęp 17.10.2024)
11. Magdalena Smaga

IX

1. *Dziadek z psem*
2. Iwona Siwek-Front

3. 2008, Kraków
4. olej na płótnie
5. 110 x 110 cm
6. w prawym dolnym rogu data i godzina ukończenia obrazu, temperatura tego dnia i sygnatura: „1440 + 3°C / 25.III. iwonaSiwek-Front ,08”.
7. zakup od Iwony Siwek-Front; 2022
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-193/IV
9. Obraz przedstawia żebrzącego mężczyznę siedzącego na wózku inwalidzkim i trzymającego na kolanach psa. Tłem dla mężczyzny jest ściana kamienicy przy ul. św. Marka z witryną. Za znakiem drogowym szkicowo namalowany został fragment ulicy Sławkowskiej z trzema przechodniami.

Artystka ironizuje, kpi ze stereotypów, śledzi zjawiska polityczne i społeczne, często uwypukla skrajności. W swoich dziełach opisuje rzeczywistość, ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa.

W 2009 r. Artystka obroniła doktorat w Katedrze Intermediów krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych – *Semiosfera mojego miasta. Notatki*. Obraz był częścią pracy doktorskiej, która dotyczyła Krakowa. W projekcie *Semiosfera* bardziej skłania się ku wątkom dokumentacyjnym niż interpretującymi zastaną rzeczywistość. Stąd pojawiający się ludzie także z marginesu – włóczędzy, żebracy, bezdomni, którym często towarzyszą zwierzęta, głównie psy.

10. Maria Zientara, *Z pracowni naszych artystów. Sztuka krakowska lat dziewięćdziesiątych*, Kraków 1999, Katalog wystaw w Wieży Ratuszowej w latach 1991 - 1997, s. 173 – 176; Iwona Siwek Front i Andrea Zago. *Wystawa w Instytucie Kultury Włoskiej*, Kraków, Warszawa 2002 (Katalog); Iwona Siwek - Front, *Semiosfera mojego Miasta. Notatki* [pisząc słowo *Miasto* mam na myśli moje rodzinne miasto Kraków], mps. z 2009 r., w zbiorach artystki; *Wystawa Iwony Siwek Front. Baba lukrowana swobodna*, Małopolski Ogród Sztuki w Krakowie. Kraków 2017; Maria Zientara, *karta inwentarzowa nr MHK-193/IV*, 03.09.2022
11. Magdalena Smaga

X

1. Kotka „Kota złota”
2. L. Solecki
3. listopad 1940, Kraków
4. odbitka na papierze fotograficznym; fotografia czarno-biała
5. wysokość: 6 cm, szerokość: 8,5 cm,
6. na odwrociu u góry czarnym atramentem: „«Kota złota» staruszka”, poniżej zielonym atramentem: „1933-1941.13 lipiec (zaginął)”, u dołu odbitki czarnym atramentem: „Kraków XI.1940, fot. L. Solecki”.
7. zakup od osoby prywatnej; 2019
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22779/IX/4
9. Amatorska fotografia wykonana w plenerze, przedstawiająca kotkę o przegowanym futrze i wydatnych, jasnych wąsach, siedzącą na prowizorycznej drewnianej ławce. Zwrócona przodem do fotografa patrzy z uwagą w obiektyw. Postawa jej ciała, przede wszystkim lekko uniesiony ogon, sugeruje, że albo dopiero przysiadła, albo podnosi się zaciekawiona aparatem. Wykonywany ruch może być również powodem, dla którego jej głowa jest nieco nieostra.

W odróżnieniu od psów, koty zaczęły pojawiać się na zdjęciach na większą skalę stosunkowo późno. Znacznie rzadziej zabierano je do profesjonalnych atelier fotograficznych i dopiero, kiedy wskutek uproszczenia technologii wyko-

nywania zdjęć oraz większej dostępności sprzętu fotograficznego, fotografia się upowszechniła i zajęli się nią również amatorzy, zdjęć kotów zaczęło przybywać. Niniejsza fotografia jest właśnie przykładem zdjęcia amatorskiego, co więcej takiego, które nie naśladuje już wzorców aranżacyjnych z zakładów fotograficznych. Kotka jest sfotografowana naturalnie, bez prób upozowania i jakiegokolwiek przymusu. To jedyna, samodzielna bohaterka, nie wstępuje w charakterze maskotki, towarzyszki czy elementu ubarwiającego, swoistej dekoracji. Dla fotografującego, tworzącego jej portret, jest istotna sama w sobie, a jej znaczenie podkreślają jeszcze podpisy na odwrociu. Dowiadujemy się z nich, że Kota Złota zaginęła w czasie wojny. Czy jej zniknięcie (a potencjalnie również śmierć) ma związek z działaniami wojennymi, czy z faktem, że, jak zdecydowana większość kotów ówczesnie, była kotem wychodzącym, a te narażone są na wiele zagrożeń i statystycznie żyją znacznie krócej od tych, które nie opuszczają swoich mieszkań – nie jest możliwe do ustalenia. Zostało jednak uznane za istotne i odnotowane. Fakt ten, w połączeniu ze sposobem sportretowania zwierzęcia, obrazują następującą w XX w. zmianę podejścia do kotów, które w coraz większym stopniu zyskiwały rangę domowników i członków rodziny, nawet jeśli wciąż niezależnych i półdzikich.

10. Król L., *Psy i Koty na starych fotografiach. Próba analizy zbiorów Muzeum Fotografii w Krakowie* [w:] *Kot / pies / człowiek. O relacjach międzygatunkowych i kulturowych tego konsekwencji*, Gdańsk 2019, s. 209-225; Landau-Czajka A., *Koty w społeczeństwie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2020, s. 74-114.

11. Katarzyna Bednarczyk

XI

1. pieczęć cechu kowali
2. nieznany
3. Kraków, pocz. XIX w. [?]
4. drewno, mosiądz, rytowanie, toczenie
5. dł. (z uchwytem): 11 cm; śr. stempla: ok. 2,5 cm
6. rytowane litery „A. M.”
7. zakup w krakowskiej „Desie”; 1976
8. Muzeum Krakowa, MHK-2694/III
9. Okrągły, mosiężny rytowany stempel osadzony jest na drewnianym toczonym uchwycie. Na stemple rytowana jest kompozycja wyrobów i narzędzi kowalskich w okrągłym obramieniu: u góry ukazano podkowę zwróconą łukiem ku górze, poniżej poziomo ułożone imadło [?] kowalskie, po lewej młotek z rozwidleniem do usuwania gwoździ, po prawej obcęgi. Narzędzia ujęte są od dołu parą łukowato wygiętych gałązek, a od góry zwieńczone inicjałami „A.M.” Pieczęcie używane były – na wzór kancelarii miejskiej – przez starszych (prymasów) cechu do oznaczania wychodzących ze stowarzyszenia oficjalnych pism i dokumentów. Zazwyczaj na stemple przedstawiane były narzędzia i wyroby danego rzemiosła albo święty patron cechu. Kowale wykonywali wiele przedmiotów potrzebnych w domostwach: kraty okienne, okucia skrzyń i drzwi, narzędzia (m.in. siekiery i sierpy). Najbardziej charakterystycznymi wyrobami kowali były podkowy. Na pieczęci cechu znalazły się narzędzia

służące do wykucia podkowy, usunięcia starej i przymocowania do końskiego kopyta nowej. Litera „AM” są zapewne inicjałami fundatora pieczęci, być może ówczesnego starszego cechu.

10. niepublikowany
11. Katarzyna Moskal

XII

1. Widok Tyńca
2. autor nieznany
3. 1. poł. XIX w., miejsce nieznane
4. litografia na papierze czerpanym
5. 25,7 cm x 24,8 cm (obraz 16,7 x 23,7)
6. pod wizerunkiem podpis: „Widok Tyńca”
7. kolekcja Józefa Friedleina, zakup od jego spadkobiercy, Edwarda Münnicha; 1950
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-874/VIII
9. Scena przedstawia holowanie przy użyciu konia tradycyjnej, płaskodennej jednostki, zwanej galarem – typowej dla górnej Wisły. Holowanie takie odbywało się tylko pod prąd, czyli w górę rzeki, w dół jednostki płynęły samospławem. Wzdłuż rzek budowano specjalne drogi do tego służące zwane „trelami”. Ciągnięciem jednostek zajmowała się załoga, czyli flisacy, w Krakowie zwani włóczkami. Konie bywały wykorzystywane do tego okazjonalnie, gdyż podnosiły koszty całej operacji. Na pierwszym planie lewy (piekarski) brzeg Wisły. Na nim mężczyzna z batem

uniesionym w górę – prowadzi i popędza parę koni. Do chomąta, które jeden z koni ma na sobie, przymocowana jest długa lina holownicza – „tryl”. Drugi koniec liny przywiązany jest do masztu galara. Takie zamocowanie pozwalało omijać krzaki rosnące na brzegu. Galar wyładowany towarem, z masztem pośrodku (zabezpieczonym przed złamaniem linami), z szalasek mieszkalnymi, sterowany przez flisaka za pomocą długiego wiosła „drgawki”. Scena rozgrywa się na tle panoramy klasztoru Benedyktynów w Tyńcu, którego zabudowania wraz z kościołem św.św. Piotra i Pawła widoczne są na skale na prawym brzegu Wisły. W głębi, w oddali zarys klasztoru Kamedułów z wieżami kościoła Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, św. Józefa i św. Ambrożego.

10. Adam W. Reszka, *Wiślane Statki i Techniki Nawigacyjne od końca XVI w. do XX wieku*, Gdańsk, 2012
11. Mateusz Niemiec

XIII

1. Zakład kamieniarski Fabiana Hochstima
2. Ignacy Krieger
3. przed 1878
4. fotografia (negatyw) kolodionowa na podkładzie szklanym
5. 8,7 cm x 11,4 cm

6. brak

7. spuścizna zakładu fotograficznego Kriegerów, w 1926 r. ofiarowana przez Amalię Krieger gminie miasta Krakowa, następnie w Miejskim Muzeum Przemysłowym im. dr. Adriana Baranieckiego (Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie) i bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, skąd w 1967 r. przekazana do Muzeum Krakowa.

8. Muzeum Krakowa, MHK-6781/K,

9. Fotografia obrazująca wykorzystanie koni do prac, głównie pociągowych. Ujęcie na drugie podwórze kamienicy narożnej przy Rynku Głównym 42 i ul. św. Jana 1. Układ przestrzenny tego miejsca został zmieniony po przebudowie kamienicy w 1878 r. W czasie wykonania zdjęcia mieścił się na nim zakład kamieniarski Fabiana Hochstima. Sąsiadował on z zakładem fotograficznym autora fotografii, którego atelier do przebudowy kamienicy miało siedzibę w oszklonej szopie – nie jest ono widoczne na zdjęciu i znajdowało się za plecami fotografa wykonującego to ujęcie. Na zdjęciu pośrodku widoczne dwa konie, zaprzęgnięte do wozu, którym transportowano materiał potrzebny w zakładzie kamieniarskim (wóz i ładunek w głębi – nieostre). Po bokach prostopadłościennych dużych rozmiarów kłocce kamienia. Z lewej przy krawędzi widoczne ramię mężczyzny, który mierzy jeden z kłoców. W głębi, przy wozie stoi prawdopodobnie woźnica. W tle mur z bramą od strony ul. św. Jana., na prawo od bramy ustawione w rzędzie gotowe pomniki nagrobne (nieostre).

10. Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki, *Dzieje Krakowa*, tom 3, *Kraków w latach 1796–1918*, Kraków 1979; Joanna Gellner, *Kraków Kriegerów. Zbliżenia*, Kraków 2022

11. Mateusz Niemiec

XIV

1. Dziedziniec Straży Pożarnej przy ul. Kolejowej (obecnie Westerplatte 19).

2. Natan Krieger

3. Kraków, ok. 1880

4. negatyw na podłożu szklanym wykonany w technice żelatynowo-srebrnej

5. 21 cm x 27 cm

6. brak

7. spuścizna zakładu fotograficznego Kriegerów, w 1926 r. ofiarowana przez Amalię Krieger gminie miasta Krakowa, następnie w Miejskim Muzeum Przemysłowym im. dr. Adriana Baranieckiego (Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie) i bibliotece Akademii Sztuk Pięknych, skąd w 1967 r. przekazana do Muzeum Krakowa.

8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1177/K

9. Fotografia prezentuje zastępy krakowskiej straży pożarnej na tyłach budynku przy ul. Kolejowej 19 (obecnie ul. Westerplatte). Na placu przed budynkiem stoją w kilku rzędach wozy strażackie, a w nich strażacy w galowych strojach. Każdy pojazd zaprzężony w dwa konie. Pod ścianą budynku zaparkowanych jest kilka beczkowozów. Na samym przedzie, po prawej stronie bryczka jednokonna, w której zasiadają dowód-

cy straży, w tym Wincenty Eminowicz z szablą w ręku. W głębi po lewej stronie widać fragment Plant i szczyt budynku gimnazjum św. Jacka.

Wincenty Dołęga-Eminowicz (1832–1906) – oficer austriacki, uczestnik powstania styczniowego, pierwszy naczelnik stowarzyszenia Ochotniczej Straży Ogniowej. Później organizował świeżo powstałą Miejską Zawodową Straż Pożarną (1873).

Ta fotografia przywołuje tematykę wykorzystywania koni do pracy w miejskich służbach i roli tych zwierząt w funkcjonowaniu miast. Straż pożarna była formacją, którą tworzyli nie tylko ludzie, ale także tabor koni, nad którymi opiekę sprawowali fornale. Każdorazowy budżet tej organizacji uwzględniał także paszę, koszty lekarstw i robót rymarskich, a na wyposażeniu koszar znajdowała się apteczka dla koni. Strażaków zaś uczulano, żeby podczas pracy i wykonywania obowiązków zwracali uwagę na stan zdrowia zwierząt. W krakowskiej straży pożarnej utrzymywano stałą liczbę ok. 25 koni. Corocznie stado odświeżano, kupując źrebięta.

10. Gellner J., *Kraków Kriegerów. Zbliżenia*, Kraków 2022, Gellner J., *Zobacz zwierzę*, Kraków 2024, Gellner J., *Zauważone...*, Gellner J., *Nie tylko zaczarowana dorożka...*; Eminowicz Marek, *Rodzina Eminowiczów, 1628-1988*, 1989

11. Joanna Gellner

XV

1. zbroja końska – blacha tylna (kopia).
2. autor nieznany
3. XIX w. (wg wzoru XV/XVI w.), Europa Zachodnia
4. żelazo, mosiądz, skóra, kucie, polerowanie, nitowanie, wyprawianie
5. wys.: 58 cm, szer.: 86 cm, głęb.: 98 cm,
6. brak
7. przekaz ze składnicy muzealnej w Namysłowie; 1952
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-773/V
9. Blacha tylna wykonana z dziewięciu segmentów żelaznych, uformowanych wypukło, pełni funkcję ochrony lędźwi i zadu konia. W tylnej części blachy wykonano otwór przeznaczony na ogon. Na przednich krawędziach blachy zamocowano dwa skórzane pasy z mosiężnymi sprzączkami, służące do stabilizacji i montażu elementu. Całość charakteryzuje się dbałością o szczegóły, zarówno pod względem funkcjonalnym, jak i estetycznym. Zbroja końska była integralnym elementem wyposażenia w bitwach i turniejach od XIV do XVII w. W Europie zbroje końskie były bardziej rozpowszechnione i zaawansowane technologicznie niż w wielu innych częściach świata, co wynikało z rozwoju kultury rycerskiej. Ich konstrukcja ewoluowała, by zapewniać maksymalną ochronę, ale też ukazać prestiż właściciela. W XVI wieku zbroje końskie osiągnęły najwyższy poziom rozwoju technologicznego i artystycznego. Składały się one z wielu precyzyjnie zaprojektowanych elementów. Prezentowany zabytek stanowi jedynie ich część. W jej skład wchodzi: osłona zadu i lędźwi – *Crupper* (niem. Krupp albo Lendenpanzer) oraz osłona ogona – *Tail-guard* (niem. Schwanzriempanzer).

10. Demmin A., *Die Kriegswaffen*, Leipzig 1893, s. 626–634; Dean B., *Handbook of Arms and Armor European and Oriental Including The William H. Riggs Collection*, New York 1907, s. 103-104; Ffoulkes Ch., *Armour & Weapons*, Oxford 1909, s. 86–91;

11. Jacek Zinkiewicz

XVI

1. koszary artylerii Dąbie
2. „Kamera”, wyd. nieznane
3. między latami 90. XIX w. a rokiem 1909
4. karton, światłodruk
5. wys.: 9 cm, szer.: 14 cm
6. zakł. fot. „Kamera” w Krakowie
7. zakup: Krakowski Antykwariat Naukowy; 2024
8. Muzeum Krakowa, MHK-3407/VIII k
9. Karta pocztowa przedstawia koszary artylerii na Dąbiu. Widocznych jest kilkadziesiąt armat stojących na placu równolegle do siebie, a w każdą z nich zaprzęgniętych jest sześć koni. W 1893 r. na Dąbiu powstały koszary przeznaczone dla pułku artylerii dywizyjnej wojska austriacko-węgierskiego. Wybudowano je na terenie państwa wykorzystywanego także gospodarczo ze względu na złoża gliny, sprzedanego przez gminę. W 25 barakach, w większości murowanych, stacjonował 3. Pułk Armat Polowych liczący ok. 450 żołnierzy. W 1899 r., w sąsiedztwie koszar powstała linia kolejowa Kraków-Kocmyrzów. W czasie I wojny światowej koszary pełniły funkcję obozu jenieckiego, przede wszystkim dla żołnierzy rosyjskich. W listopadzie 1918 obóz przejęły polskie władze wojskowe i utworzyły tam obóz internowanych nr 1. W czasie konfliktu polsko-ukraińskiego osadzano tam przede wszystkim żołnierzy ukraińskich. W czasie wojny polsko-radzieckiej trafiło do obozu wielu jeńców

bolszewickich oraz działaczy żydowskiej partii Bund, którzy uprawiali antypolską działalność dywersyjną. Obóz zlikwidowano w grudniu 1921 r.

10. Bibliografia: Krzysztof Jakubowski, *Kraków na starych widokówkach 2*, Kraków 2015
11. Urszula Bizunowicz

XVII

1. Milicja Wolnego Miasta Krakowa w latach 1815-1836
2. Gąsiorowski Bogumił (1819–1897)
3. po 1836, Kraków
4. papier, gwasz
5. wym.: 35 x 50 cm w świetle passe-partout; (passe-partout: 50 x 66,5 cm)
6. sygn. p. d.: B. Gąsiorowski; pod kompozycją podpisy do poszczególnych formacji w milicji krakowskiej, od l: 1. Muzykant, 2. Policyjant, 3. Woltżer, 4. Żandarm, 5. Porucznik / Grenadyerów, 6. Komendant / Milicji, 7. Kapitan, 8. Dobosz, 9. Tambormajor, 10. Fizylijer, 11. Grenadyer / podoficer, 12. strój polowy; poniżej: Milicya W. M. Krakowa od r. 1815 do r. 1836.
7. kolekcja Józefa Friedleina (1831–1917); zakup od jego spadkobiercy Edwarda Münnicha; 1950
8. Muzeum Krakowa, MHK-886/VIII

9. Reprezentanci plutonów wchodzących w skład Milicji Wolnego Miasta Krakowa przedstawieni i upozowani w sposób umożliwiający wyeksponowanie mundurów. Milicja stanowiła siłę porządkową, namiastkę sił zbrojnych Wolnego Miasta Krakowa. Została powołana w 1815 r. traktatem dodatkowym do aktu kongresu wiedeńskiego wraz z konstytucją Wolnego Miasta (art. XXII, statut z 1816 r.) i podlegała prezesowi senatu, a dowództwo bezpośrednie sprawował komendant (6). Struktura i organizacja oparta była na wzorcach wojska francuskiego. Jej część stanowiła milicja nieruchoma złożona z dwóch kompanii, której zadaniem było pełnienie warty i funkcje honorowe oraz ruchomej konnej, czyli żandarmerii (4). W skład wchodziły formacje: wołyżerów (3), fizyliarów (10), grenadierów (5,11), miała także orkiestrę złożoną z 19 muzyków (1, 8, 9). Mundur nawiązywał do używanego w wojsku Księstwa Warszawskiego. Jego elementami były: kurtka granatowa uzupełniona błękitem (kolorem herbowym miasta), spodnie białe (czechocze) lub granatowe oraz trzy rodzaje nakryć głowy: bicorn, później okrągłe czako i futrzane bermyce (z futra niedźwiedziego). W miejscu orła – blacha z herbem Krakowa. Oficerowie mieli pióropusz biało-błękitny. Uzbrojenie oficerów stanowił karabin z bagnietem oraz pałasz, noszony podobnie jak patronasz na skrzyżowanych bandolierach. Strażnica znajdowała się w odwachu ratusza, a koszary na Wawelu. Żandarmeria pełniła służbę na terenie Krakowa, ale kilkudziesięciu funkcyjnych przeznaczonych było do zapewnienia bezpieczeństwa dróg i wsi w Okręgu. Bezpośrednim zwierzchnikiem żandarmerii był kapitan milicji (7), ale działała też na wniosek wójtów gmin. Do wykonywania obowiązków niezbędne było posiadanie koni. Koszary i stajnie mieściły się przy ulicy Kanoniczej. Żandarmi wiejscy otrzymywali mieszkania i stajnie dla koni w domach urzędów gminnych. W 1836 r. Milicja objęta reorganizacją przeszła pod dowództwo austriackie, a w roku 1848 została rozwiązana.
10. Bibliografia: Namysłowski W., *Milicja Wolnego Miasta Krakowa 1815–1846*, „Biblioteka Krakowska”, Kraków 1913; Żygulski jun. Z., Wielecki H., *Polski mundur wojskowy*, Kraków 1988, s. 89, il. s. 90-92; Jezioro A., *Geneza i ustrój Wolnego Miasta Krakowa*, [w:] *Wolne Miasto Kraków – w poszukiwaniu nowoczesności. Katalog*

Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, Kraków 2015. s. 92–92–97, [61–119]; na temat obiektu: Marta Marek, *Milicja Wolnego Miasta Krakowa. Tamże*, s. 251, il. s. 250

11. Marta Marek

XVIII

1. portret konny policjanta
2. Felix Franić (1869–1937)
3. 1928
4. olej, płótno naklejone na tekturę
5. 69,5 x 49,5 cm
6. w prawym dolnym rogu sygn. i data: Felix Franić / 1928.
7. zakup od osoby prywatnej; 1974
8. Muzeum Krakowa, nr. inw. MHK-2557/III

9. Portret konny w miejskiej scenerii. Na 1. planie policjant dosiadający kasztanowego wierzchowca na ul. Szpitalnej. Ubrany w mundur z granatowego sukna: kurtkę mundurową kroju półwojskowego, bryczesy wpuszczone w wysokie cholewy czarnych butów oraz okrągłą czapkę z czarnym, skórzanym daszkiem i podpinką pod brodą. Kurtka ze stojąco-wykładanym kołnierzem z niebieskimi (chabrowymi) proporczykami z granatowo-białymi palmietami oraz z niebieskimi akselbantami (sznurami naramiennymi) na lewym ramieniu. Na lewej piersi Krzyż Walecznych, u boku przywieszona szabla kawaleryjska z ozdobnym temblakiem. Na 2. planie widok murów floriańskich u wylotu ul. Pijarskiej z basztą Pasamoników, Bramą Floriańską oraz widoczną fragmentarycznie Basztą Stolarską i Ciesielską. Artysta, uczeń Wojciecha Kossaka często podejmujący w swoim malarstwie motyw koni, uwiecznił policjanta z działającego od 1919 r. oddziału konnego Policji Państwowej Komendy Kraków – Miasto II RP. Obraz należy do nielicznej ikonografii, głównie fotograficznej ukazującej umundurowanie policyjne z dwudziestolecia międzywojennego.

Feliks Franić/ Franicz (1871–1937) – polski malarz, prawnik i sędzia apelacyjny, uczeń Jana Matejki i Wojciecha Kossaka, autor akwareli i obrazów olejnych o tematyce wojskowej, zwłaszcza legionowej, a także pejzaży, również tatrzańskich.

10. *Franić (Franicz) Feliks*, [hasło w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1975, s. 240–241; A. Konstankiewicz, *Umundurowanie i uzbrojenie Policji Państwowej 1919–1939*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 2000, nr 13, s. 82–93; A. Głogowski, *Konna policja państwowa*, Kraków 2014.

11. Elżbieta Lang

XIX

1. Szarża ułanów w czasie powstania krakowskiego 1923 r.
2. Mieczysław Wątorski
3. 1946 r., Kraków
4. płótno, olej
5. 66,5 cm x 89,5 cm
6. w prawym dolnym rogu sygnatura i data: „MIECZ. WĄTORSKI 46”. Na odwrocie, na blejtramie u góry, odręczny napis: „MIECZYSŁAW WĄTORSKI (KRAKÓW UL. MARKA 8-8)/ „POWSTANIE KRAKOWSKIE”/ 6 XI 1923”
7. dar Artysty; 1970
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3270/III
9. Obraz przedstawia załamującą się szarżę kawalerzystów z 8. pułku ułanów podczas walk ze strajkującymi robotnikami 6 listopada 1923 r. Obraz pokazuje odcinek ul. Dunajewskiego z kamienicami nr 6 i 5 (fragment) ujęty od strony Plant. Po prawej stronie obrazu przedstawieni ułani na koniach, w czapkach z charakterystycznymi żółtymi otokami, szarżujący z obnażonymi szablami na tłum robotników. W pierwszych szeregach dwa przewrócone konie przygniatające jeźdźców. Naprzeciwko kawalerzystów idący i biegnący w ich stronę tłum robotników. Nad tłumem widoczne dwa czerwone sztandary. Robotnicy w rękach

trzymają różne przedmioty służące za broń (także karabiny). W lewym dolnym rogu obrazu, na flance ułanów postacie trzech pieszych policjantów celujących z karabinów do strajkujących.

6 listopada 1923 r. podczas jednego z największych strajków w Krakowie w dwudziestolecu międzywojennym doszło do walk pomiędzy protestującymi a wojskiem i policją. Do starć doszło m.in. na Rynku Głównym i ul. Dunajewskiego. Robotnicy w potyczkach rozbroili próbujące rozproszyć tłum oddziały piechoty i kawalerii, a także zdobyli jeden z wysłanych przeciwko nim samochodów pancernych. Dowodzący krakowskim korpusem gen. Józef Czikiel oceniał, że do uspokojenia sytuacji trzeba będzie użyć oddziałów wojska wspieranego przez artylerię i lotnictwo, do czego jednak na szczęście nie doszło. Starcia zakończyły się wynegocjowanym rozejmem. W walkach poległo lub zmarło z odniesionych ran 18 cywili i 14 wojskowych. Rannych zostało 30 cywili, 101 żołnierzy i 65 policjantów. Strajkujący zastrzelili także 37 koni należących do wojska i policji, a 83 konie zranili.

10. G. Lichończak-Nurek, M. Zientara, karta inwentarzowa MHK-3270/III; T. Marszałkowski, *Zamieszki, ekscesy i demonstracje w Krakowie 1918–1939*, Kraków 2006; P. Wywiół, *Garnizon Wojska Polskiego w Krakowie w latach 1918–1939*, Kraków 2019

11. Wacław Szczepanik

XX

fot. Edward Heczko

1. Teodora Wyspiańska ze źrebakiem
2. autor oryginału: nieznany, autor reprodukcji: Edward Heczko
3. czas i miejsce powstania oryginału: około 1906, Węgrzce; czas i miejsce powstania reprodukcji: 1930–1970, Kraków
4. błona cięta, fotografia czarno-biała, negatyw
5. 20 cm x 14,8 cm
6. brak
7. zakup od autora reprodukcji; 1987
8. Muzeum Krakowa, MHK-381/N
9. Żona Stanisława Wyspiańskiego, Teodora Teofila Wyspiańska z domu Pytko (1868–1957) w ogrodzie. Pośrodku kobieta ujęta w całość postaci, zwrócona $\frac{3}{4}$ w prawo, stojąca na trawie. Ubrana po krakowsku, w spódnicę z fartuchem, gorset, białą bluzkę, na głowie ma wzorzystą chustkę, spod której wystają ciemne włosy. Kobieta trzyma za uzdę stojącego za nią źrebaka ciemnej maści. W tle płot i drzewa.

Fotografia została wykonana najprawdopodobniej w podkrakowskiej wsi Węgrzce, gdzie Wyspiańscy zamieszkali latem 1906 r. Przeprowadzka związana była z pogarszającym się stanem zdrowia artysty i chęcią zabezpieczenia spokojnej przyszłości rodziny. Wyspiański nabył dom z gospodarstwem rolnym, którym zajmowała się jego żona. Hodowała drób, krowy, konie. Znany jest proces sądowy dotyczący nabycia przez nią konia od niejakiego Salomona Riegelhaupa, toczący się w 1907 r. Sprawa, ostatecznie przegrana przez Wyspiańską, dotyczyła ceny zwierzęcia. Sam Wyspiański w jednym z listów wyrażał nadzieję, że uda mu się pokryć należność mimo piętrzących się trudności finansowych.

10. Ł. Gawęł, *Stanisław Wyspiański. Życie i twórczość*, Kraków 2007; M. Śliwińska, *Wyspiański. Dopóki starczy życia*, Warszawa 2017
11. Anna Kwiatek

1. Konny portret Aleksandry i Włodzimierza Sayssse-Tobiczyków
2. Wojciech Kossak (1856, Paryż – 1942, Kraków)
3. 1939, Kraków
4. olej, płótno
5. 135 x 150 cm
6. w prawym, dolnym rogu sygnatura: „Wojciech Kossak/ 1939”
7. dar osoby prywatnej; 1994
8. Muzeum Krakowa, nr. inw. MHK-5056/III
9. Portret dwójki młodych ludzi podczas konnej przejażdżki leśną drogą wśród wrzosowiska: dr Włodzimierza Sayssa-Tobiczyka – oficera rezerwy i radcy Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie z żoną Aleksandrą. Obraz należy do grupy popularnych w twórczości Wojciecha Kossaka portretów konnych rodziny, przyjaciół, a także wojskowych oraz przedstawicieli ziemiaństwa i arystokracji.

Wojciech Kossak (1865, Paryż – 1941, Kraków) – wychowanek akademii krakowskiej, monachijskiej i paryskiej, profesor malarstwa batalistycznego w SSP w Warszawie (1915–1919), oficer rezerwy austriackiej kawalerii. Przedstawiciel nurtu malarstwa o tematyce historycznej i batalistycznej, współautor *Panoramy Racławickiej*

(1893). Szczególną popularność zyskał dzięki sprawnym warsztatowo portretom i wizerunkom koni. W swoich pracach nawiązywał do twórczości ojca J. Kossaka i J. Brandta.

10. Kossak Wojciech, [hasło w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1986, s. 141–145; K. Olszański, *Niepospolity ród Kossaków*, Kraków 1994, s. 261, repr. 563; s. 262, il. 562 [fot. z A. i W. Sayssse-Tobiczykami przy ich portrecie w pracowni artysty W. Kossak]; S. Krzysztofowicz-Kozakowska, *Kossakowie*, Wrocław, 2001.; S. Kozakowska-Krzysztofowicz, *Kossakowie* [katalog wystawy w Państwowej Galerii Sztuki w Sopocie], Sopot 2016, s. 154 repr.
11. Elżbieta Lang

© Andrzej Starmach

1. *Rzeźnia*
2. Jerzy Nowosielski (1923–2011)
3. 1962 (1963), Kraków
4. olej na płycie pilśniowej
5. 88 x 66,5 cm; w ramach: 112 x 90,5 cm
6. brak
7. brak
8. kolekcja Teresy i Andrzeja Starmach

9. Obraz przedstawia namalowane syntetycznie i w uproszczeniu zwierzęta czworonożne i trzy postaci. W centrum obrazu na białym całunie leży zwierzę składane na ofiarę. Powyżej Veraikon oraz kopuła cerkwi z krzyżem. Przedstawienie to wpisane jest w czerwono-bordowe tło oraz gruby obrys w kolorze liliowym. W liliowym obrysie zaznaczone są otwory okna czy klatki dla uwięzionych czworonogów. Na zewnątrz kompozycji na jasno brązowym tle stoją w dwóch różnych miejscach strażnicy-kapłani w szatach obrzędowych: w białej i czarnej. U góry, z prawej strony umieszczony został piec z drzwiczkami i kominem. Po lewej „martwa natura” z kielichem i chlebem jako symbol Eucharystii. U dołu z lewej strony na jasnoniebieskim tle postać w perizonium. Przedstawienie wykończone bordiurą w kolorze czerwono-oliwkowym. Całość sceny zakomponowana jest w szerokiej perspektywie, jakbyśmy scenę z obrazu oglądali z dużej wysokości. Postaci ludzi i zwierząt są drobne i stanowią niewielką część dużych zgeometryzowanych płaszczyzn koloru.

Nowosielski to artysta wybitny i wyjątkowy, jego twórczość trudna jest do kategoryzacji. To artysta poza kierunkami, nazywany jest malarzem *świeckich ikon*. Stąd obraz ma wymowę religijną i metafizyczną. Scena jest symbolem męczeństwa, która tutaj ma znaczenie sakralnej ofiary. Stosunek Nowosielskiego do zwierząt wybrzmiewa także w wierszu Tadeusza Różewicza *Świniobicie*. Różewicz jako przyjaciel artysty zadedykował malarzowi ten utwór literacki.

10. Andrzej Kostołowski, Włodzimierz Nowaczyk, *Jerzy Nowosielski* [katalog wystawy 28 marca – 30 maja 1993 Muzeum Narodowe w Poznaniu], Poznań 1993, s. 229–230; Iwona Hałas, *Portrety Profesora*, „Tygodnik Powszechny” 2001, nr 42, z 21 X, s. 5; *Jerzy Nowosielski*, Galeria Starmach Fundacja Nowosielskiego 2003; Krystyna Czerni, *Nietoperz w świątyni. Biografia Jerzego Nowosielskiego*, Kraków 2011, s. 280-283; ta sama, *Nieznanym list Nowosielskiego w obronie zwierząt. Ślepotą chrześcijan*, „Tygodnik Powszechny” 2011, z 11/13 marca; Julita Deluga, *Jerzy Nowosielski*, Olszanica 2023, s. 267; <https://jerzynowosielski.com/rzeznia-1963/>; Najpiękniejsze Obrazy Świata: *Rzeźnia* ; <https://www.tygodnikpowszechny.pl/diabelskie-widowiska-142266> (dostęp: 17 października 2024)

11. Magdalena Smaga

XXIII

1. tłok pieczętny do znakowania mięsa koshernego
2. nieznany
3. Polska, przed 1939
4. mosiądz, odlew, rytowanie
5. 2 x 2,4 cm
6. כשר פלייש (na pieczęci negatyw napisu)
7. dar osoby prywatnej; 2009
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-948/VII
9. Tłok pieczętny z rytym wkłśle w eliptycznej matrycy tłoka negatywem napisu w języku jidysz (literami hebrajskimi) פלייש כשר (koszer flajsz = mięso kosherne).

Tłok pieczętny służył do znakowania mięsa z drobiu ubitego w żydowskiej rzeźni rytualnej (informacja od Boaza Pasza, od sierpnia 2006 do października 2012 naczelnego rabina Krakowa). Stemplem tego rodzaju posługiwali się urzędnicy gminni nadzorujący jatki mięsne, w których dokonywano uboju. Dzięki temu konsumenci mieli pewność, że kupują mięso czyste rytualnie, dozwolone do spożycia. W latach 30. XX w. w Krakowie funkcjonowała komisja kontrolowania czystości rytualnej mięsa sprzedawanego w jatkach. Komitet czuwania nad koszernością (Waad ha-kaszrut) został powołany przez Rabinat w celu zwalczania nielegalnych jatek mięsnych, sprzedających mięso z pokątnego źródła. Jego działalność miała na celu ochronę jatek legalnych przed nieuczciwą konkurencją oraz konsumentów przed zakupem mięsa trefnego (nieczystego)

rytualnie). Kolejnym powodem kontroli było zapewnienie dochodów Gminie Żydowskiej, w tym wypadku z podatków od sprzedaży koszernej (czystego rytualnie) mięsa. Żydowskie prawo religijne skrupulatnie reguluje kwestię produktów dozwolonych do spożycia i proces przygotowania posiłków. Żywność dozwoloną do spożycia określa się nazwą *koszer*. Słowo to w brzmieniu *koszer* oraz utworzony od niego przymiotnik *koszerny* weszło do słownika języka polskiego. Najważniejsze przepisy o koszerności pożywienia są zapisane w Księdze Powtórzonego Prawa (Tora). Dozwalają one spożywać mięso m.in. zwierząt hodowlanych lub dzikich, ale tylko wtedy, gdy pochodzi ono ze zwierząt będących jednocześnie parzystokopytnymi i przeżuwaczami, a w przypadku ptactwa mięso tylko tych gatunków, które uznawane są za koszerne na podstawie długotrwałej tradycji. Czworonogi i ptaki uznawane za koszerne muszą zostać ubite rytualnie przez wykwalifikowanego rytualnego rzeźnika (szojchet). Ubój rytualny (shechita) polega na poprzecznym przecięciu tchawicy, gardzieli i tętnic zwierzęcia lub ptaka bez wcześniejszego ogłuszenia. Po usunięciu m.in. tętnic głównych, niektórych partii tłuszczu, krwi (poprzez moczenie mięsa w wodzie i pokrycie go warstwą soli, by w końcu spłukać ją wraz z wchłoniętą krwią) mięso nadaje się do spożycia.

10. Eugeniusz Duda, Elżbieta Długosz, *Judaika i wybrane pamiątki związane z historią krakowskich Żydów w zbiorach Muzeum Krakowa*, Kraków 2020, „Katalog zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa”, nr 8. s. 295; „Gazeta Gminna” 1937, nr 7, s. 8.

11. Anna Jodłowiec-Dziedzic

XXIV

1. dawna rzeźnia miejska w Grzegórkach
2. Ignacy Krieger
3. po 1878, Kraków
4. fotografia (negatyw) kolodionowa na podkładzie szklanym
5. 20,5 cm na 26,9 cm
6. brak
7. spuścizna zakładu fotograficznego Kriegerów, w 1926 r. ofiarowana przez Amalię Krieger gminie miasta Krakowa, następnie w Miejskim Muzeum Przemysłowym im. dr. Adriana Baranieckiego (Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie) i bibliotece Akademii Sztuk Pięknych, skąd w 1967 r. przekazana do Muzeum Krakowa
8. Muzeum Krakowa, MHK-2892/K
9. Fotografia wykonana prawdopodobnie z nasypu kolejowego, który jest poza kadrem, w stronę rzeźni miejskiej w Grzegórkach – wieś włączona do Krakowa w 1910 r. Z lewej strony mur – ogrodzenie tzw. nowego cmentarza żydowskiego (wejście od ul. Miodowej). Pośrodku w poprzek fotografii słabo widoczne koryto Starej Wisły – dziś nieistniejące, w jego miejscu obecnie biegnie al. Daszyńskiego. Ten fragment Starej Wisły zlikwidowano na początku XX w. Między krzakami rosnącymi na brzegu widoczny mostek z poręczą przerzucony nad tą odnogą rzeki. W głębi

powstałe w latach 1877 – 1878 (projekt Macieja Moraczewskiego) ceglane budynki rzeźni miejskiej, otoczone również ceglanym murem. Takie umiejscowienie, w pobliżu rzeki – w miejscu gdzie Stara Wisła łączyła się z Nową, zapewniało dostęp do wody oraz umożliwiało pozbycie się odpadów poprodukcyjnych – specjalnym kanałem spływały do rzeki. Rzeźnia w tym miejscu, czyli pod adresem ul. Rzeźnicza 28, działała do 2003 r. Budynki, obecnie częściowo wyburzone, częściowo włączone w jedną z galerii handlowych, są wpisane od 1993 r. do rejestru zabytków.

10. Rejestr zabytków https://nid.pl/wp-content/uploads/2024/10/MAL-rej_30.09.2024-r.pdf [dostęp: 13.00. 27.11.2024; Janina Bieniarzówna, Jan M. Małecki, *Dzieje Krakowa*, tom 3, *Kraków w latach 1796–1918*, Kraków 1979; *Kranika Krakowa*, Warszawa 1996
11. Mateusz Niemiec

XXV

1. *Święto jamników dużych i małych doskonałych...*
2. Marian Siwek (1936–2007)
3. 1999, Kraków
4. karton, rysunek, piórko, tusz
5. wym.: 64,5 x 94,0 cm
6. sygn. p. d.: *MSiwek'99*; Napis pod kompozycją: *KRAKÓW ul. FLORIAŃSKA ŚWIĘTO JAMNIKÓW DUŻYCH I MAŁYCH DOSKONAŁYCH...21. WRZESIEŃ*

7. Zakup od Heleny Siwek i Iwony Siwek-Front; 2024
8. Muzeum Krakowa, nr inw.: MHK-3939/VIII
9. Niemal cały kadr kompozycji wypełnia wieloosobowa scena uliczna ujęta na tle architektury, przedstawiająca przemarsz gromady różnej wielkości i kondycji psów w towarzystwie opiekunów, którym autor nadał silnie zindywidualizowany wygląd. Ostatni plan zamyka sylweta Barbakanu krakowskiego i ciąg schematycznie naszkicowanych kamienic. Konturowy rysunek, szorstko prowadzony piórem, na powierzchni papieru zostawia efekt drapania, nadając scenie ekspresyjny wyraz, jednocześnie stanowiąc reprezentatywny przykład stosowanych przez autora środków artystycznego wyrazu. Postaci poddane lekkiej deformacji są dosadnie scharakteryzowane. Zaskakuje sposób ujęcia sceny, która jest częścią radosnego, w założeniu, wydarzenia. Surowy, brutalny styl modelowania, którym Artysta komunikuje się z odbiorcą przemawia jednocześnie emocjonalnym i empatycznym stosunkiem do bohaterów. Artysta dostrzega smutne emocje, być może związane z samotnością i wyalienowaniem. Rysunek zainspirowany wydarzeniem zainicjowanym w 1994 r. przez Radio Kraków jako „Marsz jamników” i od tego czasu przez wiele lat odbywającym się we wrześniu w Krakowie. Trasa pochodu pierwotnie prowadziła od Barbakanu do Rynku Głównego. W 2024 r. odbyła się 26. edycja imprezy. Zmianie uległa trasa przemarszu, przeniesiona nad Wisłę – prowadzi od Bulwaru Czerwieńskiego, obok Wawelu do pomnika psa Dżoka. Jest to jedyna tego typu impreza na świecie, która ma zasięg międzynarodowy i gromadzi uczestników z wielu krajów.

10. Bibliografia: na temat wydarzenia: [https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=54130, on line, dostęp 7. V 2024.]; [<https://www.radiokrakow.pl/aktualnosci/krakow/to-absolutny-rekord-marsz-jamnikow-przyciagnal-tlumy/>, on line, dostęp 30.XI 2024]; na temat obiektu: bibliografia nieznana
11. Marta Marek

fot. Daniel Podosek, 2016 r., wł. Klasztoru Dominikanów w Krakowie

1. kapa biała
2. nieznany
3. Polska?, 3. ćw. XVIII w.
4. ryps jedwabny, haft płaski nićmi jedwabnymi i kładziony nićmi metalowymi, blaszka, satyna bawełniana, galon z nici metalowych, frędzle z bajorka, klamra mosiężna
5. 128 x 296 cm, kaptur: 43 x 49 cm
6. na kapturze herb Piława Potockich i litery: M// P[F?]/ [L?]/ T
7. Klasztor Dominikanów w Krakowie
8. Klasztor Dominikanów w Krakowie
9. Kapa z kremowego rypsu ozdobiona jest w dolnej części haftowanym pasem z alternacją dwóch motywów: wazy z liściastym pióropuszem na postumencie oraz ażurowej altany ogrodowej w kształcie półkolistego zwieńczonej niszy, połączonych mostkiem z wysmukłą wieżą, do którego prowadzą ażurowe schody. Motyw altany zdobi też kaptur, a w polu jej arkady wyhaftowano herb i inicjały. Na pretekście sześciokrotnie powtarza się asymetryczny motyw jaskini zwieńczonej kopczykiem skał i roślin połączony trójarkadowymi mostkami, na których stoją pagody. Wewnątrz jaskiń ukazano różne zwierzęta, od lewej są to: dzik, lew w profilu, zając, diabeł tasmański lub niedźwiedź, tygrys, lew z bujną grzywą. W górnej partii uszkodzenia haftu pozwalają wyróżnić jedynie niektóre stworzenia

siedzące na jaskiniach – dwa w typie małp i jedno przypominające lemura. W haftach religijnych zwierzęta ukazywano np. w stajence betlemskiej, w ogrodzie rajskim lub w Arce Noego. Świecki haft kapy pokazuje fascynację egzotyczną fauną. Wzory zwierząt dla hafciarzy publikowano już w najstarszych drukowanych wzornikach, np. *Essempio di recammi* Giovanniego Tagliente z 1530, czy *Modelbuch* Christiana Egenolffa z 1535. Pod koniec XVI w., a także w XVII w., w hafcie angielskim były popularne zwierzęta, często pomiędzy wolutami wici roślinnych. Wpływ na realistyczny haft fauny i flory miała Maria Sybilla Merian (zm. 1717) – artystka, entomolożka, utrwalająca w swych rysunkach i miedziorytach życie roślin, owadów i egzotyczne zwierzęta, która w 1670 r. założyła w Norymberdze szkołę hafciarską (Król 2020, s. 7–18).

Asymetria motywów oraz *chinoiserie* wskazują, że haft kapy powstał w 3. ćw. XVIII w. Pierwotnie zapewne ozdobił dół spódnicy jak starszy przykład w Muzeum Narodowym w Krakowie (MNK XIX-83, wym. 47 x 232 cm). Kosztowna suknia została ofiarowana klasztorowi Dominikanów zapewne przez przedstawicielkę rodu Potockich w celu przerobienia na szatę liturgiczną, podobnie jak cesarzowa Elżbieta Christina, żona Karola VI oddała haftowane złotem i jedwabiem w wici roślinne i papugi tkaniny ścienne (lub baldachim) na szaty do pałacowego kościoła (tzw. *Paperl-Ornat*, por. Schmitz von Ledebur 2016, s. 48–53).

10. Niepublikowana; Król Anna, *Maria Sybilla Merian z kolekcji Kunstkabinett Strehler*, Kraków 2020; Katja Schmitz von Ledebur, *Gottes Lob. Kirchliche Textilien aus der Zeit Maria Theresias*, Wien 2016.
11. Katarzyna Moskal

1. staw przy bażantarni w Lesie Wolskim
2. Stanisław Kolowca
3. lata 20./30. XX w., Kraków
4. negatyw na podłożu szklanym; fotografia czarno-biała
5. wys.: 12,9 cm, szer.: 17,8 cm
6. brak
7. przekaz z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie; 1967
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3258/N.
9. Fotografia przedstawia staw przy bażantarni na terenie Lasu Wolskiego w Krakowie. Podłużny akwen położony jest pomiędzy dwiema skarpami porośniętymi roślinnością, w głębi zamknięty kilkumetrową, drewnianą palisadą. Staw ten był jednym z dwóch znajdujących się na terenie wąwozu Mokry Dół w Lesie Wolskim. Pierwotnie przynależał do niewielkiego folwarku znajdującego się w tym miejscu i pełnił funkcję stawu rybnego. W 1917 r. wraz ze znaczną częścią lasu, który miał się stać parkiem ludowym, przeszedł na własność miasta Krakowa. W okresie, kiedy najprawdopodobniej wykonano niniejsze zdjęcie, a więc w drugiej połowie lat 20. XX w. (od 1925 r.) nad stawami ulokowana była bażantarnia. Poza bażantami znajdowały się tam również: kaczki, gołębie pocztowe i synogarlice, indyki, gęsi, czarne bociany, pawie, kuropatwa,

poza ptactwem zaś: jeleni, sarny, wiewiórki, a także żółw błotny, salamandra i padalec oraz zapewne wiele innych zwierząt, których źródła nie odnotowały. Miejsce to stało się celem wycieczek krakowian i zyskiwało popularność, podobnie jak znajdujący się kilometr dalej prowizoryczny zwierzyniec, który pod koniec lat 20. zaczął powstawać w miejscu dzisiejszego Ogrodu Zoologicznego. Widząc rosnące zainteresowanie oboma atrakcjami, a także doceniając ich walor edukacyjny, Zarząd Lasu Wolskiego zdecydował o ich połączeniu. Stało się to załącznikiem ZOO, jakie znamy obecnie.

10. Kobyłański J.W., *O dawnych i obecnym zwierzynicy w Krakowie*, Lwów 1929, s. 24-32; Łukaszewicz K., *Przewodnik po zwierzynicy w Lesie Wolskim*, Kraków 1939, s. 6; *Ojców – Kraków – Wieliczka. Wydanie Turystyczne: mapa 1:25000*, Warszawa 1934
11. Katarzyna Bednarczyk

1. muchołapka szklana
2. nieznany
3. 2. poł. XIX w.

4. szkło przezroczyste, prawdopodobnie formowana ręcznie
5. 16 x 14 cm
6. niesygnowana
7. zakup od osoby prywatnej; 1998
8. Muzeum Krakowa, MHK-5308/III
9. Naczynia, nazywane również muchołówkami, muchojerkami, muchajerkami lub mucharkami, służyły jako pułapki na insekty, przede wszystkim muchy. Były popularne przez cały wiek XIX, aż do wybuchu II wojny światowej. Do zagłębienia w dnie naczynia wlewano ciecz – wodę, gdy chciano zwabić owady na przykład kawałkiem mięsa – lub wodę z mydlinami, miodem, serwatką i innymi. Otwór w szyjce zatykano korkiem. Owady, zwabione zapachem, wlatywały do pojemnika i topiły się w cieczy.
10. Dziedzicka A., *Owady i człowiek*, „Rocznik naukowo-dydaktyczny WSP w Krakowie”, Z. 166, 1993; *Mucharka* [hasło w:] *Słownik języka polskiego*. T. 2, cz. 1: M-O, Warszawa 1809, s. 160; *Muchojerka* [w:] *Słownik języka polskiego, obejmujący oprócz zbioru właściwie polskich, znaczną liczbę wyrazów z obcych języków polskiemu przyswojonych [...]: do podręcznego użytku*. Cz. 1, A-O, Wilno 1861, s. 686; *Muchołówka* [hasło w:] *Słownik języka polskiego*, T. 2: H-M”, Warszawa 1902, s. 1065; <https://etnomuzeum.eu/zbiory/-40>
11. Małgorzata Kuciel

XXIX

1. Rozpylacz na środek owadobójczy
2. Perolin-Fabrikation A. Brick G.m.H. zu Berlin
3. ok. 1900 r., Berlin
4. metal, drewno; produkcja fabryczna
5. 43 cm pojemnik; 67 cm z rączką
6. sygnatura fabryki: PEROLIN Luftdesinfektor / GESETZLICH / GESCHÜTZTE WORTMARKE / PATENTE / in den meisten Kulturstaaen
7. dar Zgromadzenia Córek Bożej Miłości; 2011
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-332/III km
9. Metalowe urządzenie do trucia owadów w formie strzykawki z tłokiem. Środek owadobójczy, wlewany do naczynia rozpylano za pomocą tłoka.

Owady są postrzegane jako zagrożenie dla upraw, zapasów i ludzi od wieków. Początkowo walczono z nimi za pomocą między innymi wapna, wina czy wyciągu z łubinu. W XIX w. popularne stały się pyretryny, czyli związki pozyskiwane ze złocienia. Wykorzystywano również szklane pułapki, tak zwane muchołapki. Inną nowacją, którą opatentowano na początku XX wieku, był rozpylacz na środki owadobójcze. O patent wystąpiła firma The Perolin Fabrication P. Brick z centralą w Wiedniu, a filiami w Berlinie i Budapeszcie. W późniejszym okresie – w latach 20. XX w. popularne były rozpylacze firmy Flit, w związku z czym opryskiwanie zaczęto nazywać „flitowaniem”.

10. Dziedzicka A., *Owady i człowiek*, „Rocznik naukowo-dydaktyczny WSP w Krakowie” 1993, z. 166; „Laibacher Zeitung”, 1910, nr 281; Struciński P., *Pyretryny. Dokumentacja dopuszczalnych wielkości narażenia zawodowego*, „Podstawy i Metody Oceny Środowiska Pracy” 2009 nr 1; Dokument patentu nr. 36983, 1906 [online] <https://worldwide.espacenet.com/patent/search/family/004261596/publication/CH36983A?q=p-n%3DCH36983A>

11. Małgorzata Kuciel

1. fotografia przedstawiająca prof. Juliana Nowaka w Instytucie Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej UJ
2. agencja Fotograficzna „Światowid”
3. ok. 1934, Kraków
4. papier fotograficzny, fotografia czarno-biała
5. 11,7 cm x 16,7 cm
6. nr inw. podręcznego: 1600/17, nadruk: KRAKÓW: Instytut bakteriologiczny U.J.
7. przekaz: „Dziennik Polski – Kraków”
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs9232/IX
9. Starszy mężczyzna ujęty do pasa zwrócony w prawo, ubrany w ciemny garnitur i białą koszulę z krawatem. Przed nim na stole mikroskop.

Julian Ignacy Nowak (1865–1946) – wychowanek Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego późniejszy rektor, był bakteriologiem oraz współtwórcą polskiej mikrobiologii, a także politykiem i premierem. W 1905 r. wszedł do Rady Miejskiej Krakowa, w której pozostawał do 1935 r. W trakcie studiów lekarskich zainteresował się patologią i bakteriologią i odbył staż w Instytucie Pasteura. W 1899 r., po odbyciu dodatkowych studiów w wiedeńskiej akademii weterynaryjnej, został profesorem nadzwyczajnym weterynarii UJ. Wystarał się o fundusze na budowę gmachu Instytutu Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej

przy ulicy Czystej 18, który wzniesiono w 1914 r. Opracował także plany budynku, wzorując je na Instytucie Pasteura w Paryżu. Zajmował się badaniem organizmów i chorób zakaźnych. Opublikował ponad 50 prac, głównie z weterynarii oraz *Documenta microbiologica: Atlas Bakterii, Grzybów i Pierwotniaków*, wydany w Jenie, który uzyskał światowy rozgłos. Zawierał on kilkadziesiąt fotografii wykonanych przez Nowaka i ułatwił identyfikację drobnoustrojów i diagnozowanie powodowanych przez nie chorób zakaźnych. W 1929 r. opisał morfologię i cykl życiowy patogenu odpowiedzialnego za zarazę płucną bydła, wprowadzając do taksonomii medycznej pojęcie mykoplazmy. Julian Nowak z własnych środków utworzył zakład produkcji surowic i szczepionek weterynaryjnych m.in. przeciw różnicy trzody chlewnej, maleiny i tuberkuliny.

10. Gryglewski Ryszard W., *Nauczanie weterynarii na Uniwersytecie Jagiellońskim w XIX i początkach XX wieku* [w:] „Życie Weterynaryjne” 2018, nr 93, s. 186–192; Lisiewicz Jerzy, Sałkowski Jan, Urbanowicz Anna, Nowak Julian Ignacy, [hasła w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 265; Marmola Maciej, Olszanecka-Marmola Agata, *W służbie pacjentom i ojczyźnie działalność społeczno-polityczna polskich lekarzy XIX i XX wieku*, Katowice 2024, s. 17–32; Nowak Julian, *Historia Instytutu Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Zakładu Produkcji Surowic i Szczepionek Weterynaryjnych*, Kraków 1938; Perenc Aleksander, *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce*, Wrocław-Warszawa 1958, s. 295–296; *Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów Krakowa*, Kraków 2010; Przybyłkiewicz Zdzisław, *Powstanie i rozwój katedry mikrobiologii w Krakowie* [w:] *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej*, t. 2, Kraków 1964, s. 613–627
11. Ewa Gaczoł

XXXI

1. uroczystość w siedzibie Związku Opieki nad Zwierzętami
2. Agencja Fotograficzna „Światowid”
3. 18.10.1935, Kraków
4. papier fotograficzny, fotografia
5. wys.: 11,5 cm, szer.: 17 cm
6. w prawym dolnym narożniku pieczęta wgłębna Agencji Fotograficznej „Światowid”
7. przekaz: „Dziennik Polski – Kraków”
8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs2470/IX
9. Fotografia przedstawia uroczystość wręczenia nagród posterunkowym Policji Państwowej wyróżniającym się w działaniach na rzecz ochrony zwierząt. Spotkanie odbyło się w siedzibie Związku Opieki nad Zwierzętami przy ul. Zwierzynieckiej 42. W gronie widocznych na zdjęciu osób znajdują się nagrodzeni policjanci oraz działacze Związku Opieki nad Zwierzętami. Z psem na rękach sekretarka ZOZ-u Kazimiera Treterowa, po prawej prezes ZOZ-u Zygmunt Nowakowski, po lewej wicewojewoda krakowski Piotr Małaszyński. Podczas uroczystości wręczono liczne nagrody ufundowane przez Związek oraz krakowskie firmy. Pierwszą nagrodę, którą był chromowany zegar, otrzymał posterunkowy Michał Cebula. Wraz z nim nagrodzono 19 innych policjantów. Gospodynią urządzoną z tej okazji śniadania była wówczas Hanna Kaplicka, prywatnie żona prezydenta Krakowa Mieczysława Kaplickiego, także zasłużona działaczka

ZOZ-u. Wojewódzki Związek Opieki nad Zwierzętami w Krakowie zainaugurował swą działalność w 1928 r., a jego celem statutowym miała być szeroko pojęta działalność prozwierzęca.

Kazimiera Treterowa (1894–1895) – nauczycielka muzyki, społeczniczka, wieloletnia działaczka krakowskiego Związku Opieki nad Zwierzętami, prywatnie żona Bogdana Tretera (1886–1945) – architekta i konserwatora województwa krakowskiego. Od 1932 aktywnie działała w ZOZ, jako sekretarz, była pomysłodawczynią tworzenia Kółek Młodych Przyjaciół Zwierząt, a także redaktorem naczelnym miesięcznika „Nasi Przyjaciele”. Zygmunt Nowakowski (1891–1963) – aktor, reżyser, publicysta i literat. Rzecznik wielu akcji charytatywnych i oświatowych, wiceprezes klubu sportowego „Cracovia” i wieloletni prezes Związku Opieki nad Zwierzętami.

10. Treterowa K., *Reportaż z mojego życia*, Kraków 1972, Gellner J., Sobucka B., *Jak pies z kotem*, Kraków 2016, Gellner J., *W obronie koni, psów i ptaków niechaj przoduje w Polsce Kraków. Z dziejów opieki nad zwierzętami w Krakowie (1875–1914)*, „Krzysztofory, 2018, nr 36, s. 97-116; Gellner J., *Im Namen der minderen Brüder – Entstehung und Entwicklung der Tierschutzbewegung in Krakau von der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts bis 1939*, Documenta Pragensia 2023, nr 42, s. 493–521; „Tempo Dnia” 1935, z 20 października, s. 4

11. Joanna Gellner

XXXII

1. Ambulatorium Związku Opieki nad Zwierzętami – badanie pacjenta chorego na katar oskrzeli
 2. Agencja Fotograficzna „Światowid”
 3. 7.04.1934, Kraków
 4. papier fotograficzny, fotografia czarno-biała
 5. 17,3 cm x 23,5 cm
 6. pieczęć: -7KW.1934| zamieszczać wolno tylko z uwagą Agencja Fotograficzna „ŚWIATOWIDA”, wklejony wycinek podpisu z IKCa oraz odręczny dopisek: I.K.C. Nr 97, 9.4.1934
 7. przekaz: „Dziennik Polski – Kraków”
 8. Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs12072/IX
 9. Wnętrze gabinetu. Na pierwszym planie metalowy stół, na którym siedzi pies rasy pekińczyk. Po prawej stronie stoi lekarz weterynarii Stanisław Łukowski, lekko pochylony nad psem. Bada zwierzę, osłuchując je stetoskopem. Po drugiej stronie stołu stoi drugi mężczyzna, w ciemnym płaszczu i koszuli pod krawatem; uspokajająco głaszcze zwierzę.
- 25 marca 1934 r. z inspiracji Związku Opieki nad Zwierzętami otworzono przy ul. Zwirzyńskiej 42 ambulatorium dla małych zwierząt. Dwie jasne sale ambulatoryjne wypełnił sprzęt najnowszej generacji. Ambulatorium udzielało pomocy psom, kotom, ptakom, miało także rozpowszechniać wiedzę na temat kulturalnego stosunku do zwierząt. Wielki propagator i opiekun tej idei, prezydent Krakowa Mieczysław Kaplicki, ofiarował szafkę oszkloną na sprzęt. W trakcie pierwszych 9 miesięcy funkcjonowania w ambulatorium udzielono 2503 porad. Niskie opłaty, uwzględniające w wielu wypadkach wyłącznie koszty zastrzyków i leków, przyciągnęły do ambulatorium nawet tych, którzy dotąd nie leczyli swoich zwierząt. Co ciekawe, wykonywano tu również zabiegi pielęgnacyjne. W biurze prowadzono nadto szczegółową ewidencję zagubionych i znalezionych psów
10. „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1934, nr 97, z 9 kwietnia, s. 6–7; Gellner J., Sobucka B., *Jak pies z kotem*, Kraków 2016, Treterowa K., *Reportaż z mojego życia*, Kraków 1972
 11. Joanna Gellner

Spis eksponatów

LUZKIE VERSUS ZWIERZĘCE

1. *Porównanie skali różnych zwierząt ze skalą człowieka*, gips / papier wypukły, w zasobach Muzeum Krakowa
2. *Jak widzą zwierzęta*, stanowisko multimedialne, 2025, w zasobach Muzeum Krakowa
3. *Mutant siedzący*, Magdalena Abakanowicz, 1996, rzeźba, burlap (tkanina jutowa utwardzona żywicą), w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. CRP/RZ/1184
4. *Mutant stojący*, Magdalena Abakanowicz, 1994-1995, rzeźba, burlap (tkanina jutowa utwardzona żywicą), w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. CRP/RZ/1182

ONE SA WSZĘDZIE

5. *Patera z wyobrażeniem dzików*, techn. porcelana malowana, 1887 – 1907, Villeroy&Boch, własność prywatna
6. *Gołębie*, proj. Henryk Jędrasiak, 1959, figurka porcelanowa ręcznie zdobiona, w zbiorach Galerii van Rij
7. *Dudek jednokolorowy*, proj. Mieczysław Naruszewicz, 1958, figurka porcelanowa ręcznie zdobiona, w zbiorach Galerii van Rij
8. *Mamut*, proj. Lubomir Tomaszewski, 1959, figurka porcelanowa ręcznie zdobiona, w zbiorach Galerii van Rij
9. *Żubr*, Mieczysław Naruszewicz, 1957, figurka porcelanowa ręcznie zdobiona, w zbiorach Galerii van Rij
10. *Indyk*, Mieczysław Naruszewicz, 1956, figurka porcelanowa ręcznie zdobiona, w zbiorach Galerii van Rij
11. *Ślimak*, Hanna Orthwein, 1957, figurka porcelanowa ręcznie zdobiona, w zbiorach Galerii van Rij
12. *Sowa*, proj. Hanna Orthwein, wzór z 1957, 2020, Fabryka Porcelany AS Ćmielów Adam Spała, porcelana, malowanie naszkliwne, własność prywatna
13. *Jaskółka*, proj. Hanna Orthwein, wzór z 1958, 2020, Fabryka Porcelany AS Ćmielów Adam Spała, porcelana, malowanie naszkliwne, własność prywatna
14. *Pokrowiec na butelkę w kształcie psa pudła w kapeluszu*, lata 60. XX w., wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 72560 MEK
15. *Pion do gry – tzw. „astragalus”*, 2. poł. XIII – koniec XV w., wyrób kościany, wiercenie, polerowanie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-294/DepA
16. *Ceramiczna figurka konika*, 2. poł. XIII – 1. poł. XIV w., glina formowana ręcznie, szkliwienie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-255/DepA
17. *Pies – zaczep do uprzęży*, autor nieznany, lata 50. XX w., w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 34518 MEK
18. *Magnetofon szpulowy Wilga*, 1960, Zakłady Wytwórcze Głośników Tonsil, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Inżynierii i Techniki w Krakowie, nr inw. MIM 1596-V-353
19. *Kołnier gronostajowy*, lata 20. XX w., futerka gronostajów, wataolina, jedwab, atlas jedwabny, aksamit, wyrób rzemieślniczy, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-5883/III
20. *Bransoletka „Żmijka”*, 1918-1939, srebro, odlew, sztańcowanie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-476/III km
21. *Obudowa zegara kominkowego*, 1. poł. XIX w., brąz, złocenie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1060/II
22. *Makotka kuchenna z kotami*, autor nieznany, ok. 1930, płótno białe, haft sznurowadłowy konturowy, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-4789/III
23. *Przycisk do papieru w formie jaszczurki – jedno z pierwszych zdjęć RTG w Polsce wykonane przez Karola Olszewskiego*, 1896 r., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-34816-F
24. *Pudełko na cygara*, autor nieznany, 1899–1906, mosiądz, drewno, łączenie stolarskie, odlewanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IV-MO-353
25. *Okładka na notes*, poł. XIX w., papier, skóra, jedwab, haft koralikowy, klejenie, tłoczenie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3709/III
26. *Podstawa pod żelazko*, ok. 1900, mosiądz, odlew, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3651/III
27. *Zydelek Sarenka*, 1942–1943 (projekt); 1946–1965, proj. Olgierd Szlekys i Władysław Wincze, Spółdzielnia Artystów Ład, drewno brzoźowe, stolarstwo, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Wzr.d.1170 MNW
28. *Kobieta w kapeluszu*, 1890–1910, Zakład Fotograficzny *Malwina*, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie, nr inw. MHF 10889/II
29. *Ptaki przypinane jako ozdoba do kapelusza*, lata 20.–30. XX w., w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-P/1255/III km/1-3
30. *Pióra ptasie do ozdabiania kapeluszy*, w zasobach Muzeum Krakowa
31. *Kapelusz z piórami*, lata 60. XX w., filc, pióra, siateczka, szycie, w zasobach Muzeum Krakowa
32. *Ozdoba ze strusich piór*, pocz. XX w., w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-325/III km/P
33. *Figurka – pies*, ok. 1878, biskwit, zdobienie dekoracją plastyczną, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK-IV-C-307
34. *Miniatura figurka pieska*, 1975-1985, drewno, tłoczenie, lakierowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IV-MO-2011
35. *Figurka psa, przed 1939, szkło lane (do formy), szkło barwne, mosiądz, drewno*, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IV-Sz-2306
36. *Solniczka w formie sowy*, lata 90. XIX w., złotnik Julius Rapoport, wytwórnia Karl Fabergé, srebro, złocenie, odlew, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. SZM 11496 MNW
37. *Naczynie na twaróg z nakrywą z leżącą krową*, 1862, firma złotnicza Szalikow, srebro, kucie, odlew, złocenie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. SZM 11498 MNW
38. *Podstawa do wykałaczek w formie jeża*, autor nieznany, lata 30. XIX w., brąz, odlew, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. SZM 6652 MNW
39. *Zabawka na kiju „Świnka”*, 1949, proj. Jan Kurzątkowski, Biuro Nadzoru Estetyki Produkcji, drewno, drut, farba wodna, rzeźbienie, malowanie ręczne, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Wzr.d.167/1 MNW
40. *Zabawka na kiju „Jamnik”*, 1946–1949, proj. Jan Kurzątkowski, drewno, drut, farba wodna, rzeźbienie, malowanie ręczne, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Wzr.d.168/1 MNW
41. *Drewniana zabawka – głowa konia na drążku*, wycinanie, toczenie, w drewnie, malowanie, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 12682 MEK
42. *Zabawka – kot*, 2. poł. XIX w., drewno, wycinanie, rzeźbienie, malowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IV-V-790
43. *Zabawka – Figurka psa*, 1890–1907 (?), drewno, wycinanie, rzeźbienie, malowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IV-V-792
44. *Zabawka – konik*, wyk. Andrzej Sikora, 2005, drewno, wycinanie, malowanie, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 76425 MEK

45. Zabawka – konik, Andrzej Sikora, 2005, drewno, wycinanie, malowanie, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 76426 MEK
 46. Figurka ceramiczna – gołąb, gwizdek, 2 poł. XX w., wypalanie, glazuruwanie, polewanie, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 82853 MEK
 47. *Jeleń na rykowisku*, autor nieznany, lata 50. XX w., obraz, własność prywatna
 48. Patera z wyobrażeniem dzików, 1887-1907, Vileroy&Boch, ceramika malowana, własność prywatna
 49. Pies pasterski – ul / ul figuralny - pies, lata 50. XX w., drewno, rzeźbienie, malowanie, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 34732 MEK
 50. Maski kota, autor nieznany, koniec XIX w./XX w., Kraków, drewno bejcowane, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-551-R
 51. Ściągacz do oficerów, tzw. „piesek”, ok. 1940, drewno, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-9214
 52. Piesek do butów, datowanie, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 70664 MEK
 53. Godło kamienicy Podelwie (ulica Grodzka 32), autor fot. Natan Krieger, ok. 1895, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-7998/K
 54. Suka ze szczeniętami, zwornik sklepienny (XIV w.) z kamienicy Hetmańskiej; Rynek Główny 17, autor fot. Natan Krieger, ok. 1900, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-664/K
 55. Godło domu Pod Łabędziem (ulica Szpitalna 13), autor fot. Natan Krieger, ok. 1890, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-7978/K
 56. Godło kamienicy Pod Elefanty (ulica Grodzka 38), autor fot. Natan Krieger, ok. 1895, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-7986/K
 57. Godło domu Pod Rakiem (ulica Szpitalna 7), autor fot. Natan Krieger, ok. 1895, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-7990/K
 58. Godło domu Pod Pawiem (ulica św. Jana 30), autor fot. Natan Krieger, ok. 1895, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-7982/K
 59. Kamienica Pod Jeleniem przy Rynku Podgórskim 12, autor fot. Henryk Hermanowicz, 2. poł. lat 60. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-5947/N/1
 60. Kamienica „Pod Jaszczurami”, autor fot. nieznany, lata 20./30. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-8408/N/2
 61. Godło kamienicy „Pod Jaszczurami” (Rynek Główny 7), autor fot. Natan Krieger, ok. 1895, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-7983/K
 62. Godło Kamienicy Pod Wiewiórką, (ul. Floriańska 15), autor fot. Mateusz Boczar, 2020, kopia cyfrowa, własność prywatna
 63. Głowa barana na elewacji Pałacu Pod Baranami, (Rynek Główny 27), autor fot. Mateusz Boczar, 2020, kopia cyfrowa, własność prywatna
 64. Słownik szary – mural na jednym z bloków os. Na Kozłowiec w Krakowie, autor muralu: Wojciech Rokosz, autor fot. Mateusz Boczar, 2021, kopia cyfrowa, własność prywatna
 65. Dzieciół duży – mural na jednym z bloków os. Na Kozłowiec w Krakowie, autor muralu: Wojciech Rokosz, autor fot. Mateusz Boczar, 2021, kopia cyfrowa, własność prywatna
 66. Żaba z Kamienicy Pod Śpiwającą Żabą, projekt Teodor Talowski, (ul. Retoryka 1), autor fot. Mateusz Boczar, 2020, kopia cyfrowa, własność prywatna
 67. Miniatura z Kodeksu Baltazara Behema– pracownia krawiecka, ok. 1506, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, BJ Rkp. 16 IV
 68. Miniatura z Kodeksu Baltazara Behema– pracownia ludwisarska, ok. 1506, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, BJ Rkp. 16 IV
 69. Miniatura z Kodeksu Baltazara Behema– pracownia garbarska, ok. 1506, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, BJ Rkp. 16 IV
 70. Miniatura z Kodeksu Baltazara Behema– pracownia kuśnierska, ok. 1506, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, BJ Rkp. 16 IV
- ### TROPIĄC W PRZESTRZENI
71. Cegła palcówka z odciskami łap dwóch różnych psów znaleziona w Collegium Maius podczas renowacji gmachu, Cegielnia miejska na Zwierzyńcu (?), XVI w. (przed 1520 r.), glina garncarska żelazista, formowanie w ładzie strycharskiej, wypalanie, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-2862-X
 72. Cegła palcówka z odciskiem łapy kota (?) znaleziona w Collegium Maius podczas renowacji gmachu, Cegielnia miejska na Zwierzyńcu (?), XVI w. (przed 1520 r.), glina garncarska żelazista, formowanie w ładzie strycharskiej, wypalanie, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-1110-C
 73. Fragment planu Kołłątajowskiego – widoczna ul. Kocia, 1788, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK 104 VIII a 1-6
 74. Fragment planu Kołłątajowskiego – widoczna ul. Świnia, 1788, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK 104 VIII a 1-6
 75. Fragment planu Krakowa – widoczna Krowodrza, 1866, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-35 T
 76. Fragment planu Krakowa – widoczna ulica Kurniki, 1866, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-35 T
 77. Fragment planu Krakowa – widoczna ulica Zwierzyniecka, 1866, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-35 T
 78. Fragment planu Krakowa – widoczne Dębiki, 1866, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-35 T
 79. Plan Stołecznego Miasta Krakowa – widoczna ul. Pawia, ok. 1883, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-40 T
 80. Plan miasta Krakowa i okolic w dobie Sejmu Czteroletniego, opublikowany w „Atlasie Historycznym Polski” – widoczny Psia Rynek, 1929, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie
 81. Plan miasta Krakowa i okolic w dobie Sejmu Czteroletniego, opublikowany w „Atlasie Historycznym Polski” – widoczna Psia Góra, 1929, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie
 82. Plan miasta Krakowa i okolic w dobie Sejmu Czteroletniego opublikowany w „Atlasie Historycznym Polski” – widoczna ulica Kocia, 1929, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie
 83. Plan miasta Krakowa i okolic w dobie Sejmu Czteroletniego opublikowany w „Atlasie Historycznym Polski” – widoczna ulica Świnia, 1929, kopia cyfrowa, w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie
 84. Plan Miasta Krakowa J. Jezierskiego – widoczna ulica Żabia, 1910, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw.
- ### PROTOPLAŚCI 2.0
85. Smok Wawelski, jako mieszczanin, 2025, kopia cyfrowa, wizerunek wygenerowany przez AI, aplikacja: Imagine
 86. Owca Ratuńkowa, jako mieszczanin, 2025, kopia cyfrowa, wizerunek wygenerowany przez AI, aplikacja: Imagine
 87. Kruk Źródłostów, jako mieszczanin, 2025, kopia cyfrowa, wizerunek wygenerowany przez AI, aplikacja: Imagine
 88. Rycerz Gołąb Waleczny, 2025, kopia cyfrowa, wizerunek wygenerowany przez AI, aplikacja: Imagine
 89. Legenda o rycerzach zamienionych w gołębie, ilustracja przygotowana z rycin pochodzących ze zbiorów Muzeum Krakowa, autor: Wojciech Kapela, Akademia Sztuk Pięknych im.

Jana Matejki w Krakowie, w zbiorach Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie

90. Lecące gołębie – instalacja, papier, materiał aranżacyjny, w zasobach Muzeum Krakowa

GOŁĄB KRAKOWSKI – MIEJSKI OBYWATEL

91. Gołębie na krakowskim Rynku, autor fot. Henryk Hermanowicz, Lata 60. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, Nr inw. MHK-1306/N/2
92. Rzeźba Boss, Agata Kus, ceramika, w zbiorach Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie MOCAR, nr inw. MSWK/RID/228
93. Józef Drozdowski, *Odezwa krakowskich gołębi miejskich do mieszkańców* opublikowana w piśmie „Obrońca zwierząt” w 1910 r., s. 23-24, kopia cyfrowa, Biblioteka Muzeum i Instytutu Zoologii Polskiej Akademii Nauk, sygn. P5055
94. Instalacja przedstawiająca wizerunek gołębia wykorzystywany we wszelkiego rodzaju pamiątkach, gadżetach, przedmiotach użytkowych, w zasobach Muzeum Krakowa
95. *W locie*, autor fot. Jerzy Pirecki, 2000, kopia cyfrowa, własność autora
96. Obwieszczenie C. K. Dyrekcji Policji [zakazujące posiadania gołębi pocztowych, ich przewozu, przemycania, zabierania w podróż lub przenoszenia z miejsca na miejsce], Kraków, 9 lutego 1916 r., kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/665/0/-/1323
97. Plan do altany nad lodownią [widok i rzut], Plan budowy gołębnika. Widok, rzut oraz wypis materiału, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/642/0/5.7/256
98. Kość gołębia pochodząca z wykopalisk pod Rynkiem Głównym w Krakowie, XII-XIV wiek, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, brak numeru inwentarzowego
99. Kość gołębia pochodząca z wykopalisk pod Rynkiem Głównym w Krakowie, XII-XIV wiek, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, brak numeru inwentarzowego
100. Kość gołębia pochodząca z wykopalisk pod Rynkiem Głównym w Krakowie, XII-XIV wiek, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, brak numeru inwentarzowego
101. Kość gołębia pochodząca z wykopalisk pod Rynkiem Głównym w Krakowie, XII-XIV wiek, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, brak numeru inwentarzowego
102. Ludzie karmiący gołębie, autor fot. Henryk Hermanowicz, 1947, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22876/IX/40
103. Kobieta karmiąca gołębie u wylotu ul. Stradom, autor fot. Robert Kosieradzki, 1960-1970, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-MPRL B2/1769/140
104. Studzienka dla gołębi na placu Mariackim, autor fot. Henryk Hermanowicz, lata 60. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2188/N/2
105. Pomnik Adama Mickiewicza na Rynku Głównym, autor fot. Henryk Hermanowicz, lata 60. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2189/N/1
106. Para gołębi na murach, autor fot. Henryk Hermanowicz, lata 60. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1566/N/2
107. Gołębie na murach kościoła Mariackiego, autor fot. Henryk Hermanowicz, Lata 60. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK/4516/N/1
108. Gołębie na murach kościoła Mariackiego, autor fot. Ignacy Krieger, ok. 1880, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2236/K

PIERWSI MIESZKAŃCY

109. Żuchwa mamuta, paleolit, archeologiczne szczątki kostne, w zbiorach Zakładu Zoologii Kręgowców, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, nr inw. MF/2178/0116
110. Stopa mamuta ze stanowiska w miejscowości Skaradki, datowanie, w zbiorach Zakładu Zoologii Kręgowców, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, nr inw. sygnatura
111. Ząb dorosłego mamuta z archeologicznego Stanowiska Kraków ulica Spadzista (B), paleolit, w zbiorach Zakładu Zoologii Kręgowców, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, nr inw. MF/2178/D121672

ZWIERZKAŃCY

112. Szczątki kocie pochodzące z wykopalisk na Rynku Głównym, datowanie, w zbiorach Zakładu Zoologii Kręgowców, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
113. Szczątki psie pochodzące z wykopalisk na Rynku Głównym, datowanie, w zbiorach Zakładu Zoologii Kręgowców, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
114. Kość bydła ogryzioną przez psy pochodząca z wykopalisk na terenie Krakowa, datowanie, w zbiorach Zakładu Zoologii Kręgowców, Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
115. Zdzisław Pabisia, *Pies Negro. Dziedzinec (Collegium Maius) (Chłopiec z psem Negro)*, I poł. XX w., olej na desce, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-758-M
116. Obroża dla psa ze znacznikiem identyfikacyjnym, 1903, cynk, skóra, wyrób warsztatowy, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-6279/III
117. Obroża dla psa z grawerowanym napisem: należą do księżniczki Spieżanki, XIX w., blacha mosiężna i srebrna, skóra, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK XIII-3331
118. Jan Matejko, *Szkice z natury - głowa charta z obrozą na szyi*, 1853-1893, rysunek na papierze, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IX-1631
119. Podgórska oznaka opłat za psa nr 275, 1912, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/1
120. Podgórska oznaka opłat za psa nr 246, 1894, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/2
121. Podgórska oznaka opłat za psa nr 170, 1895, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/3
122. Podgórska oznaka opłat za psa, 1896, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/4
123. Podgórska oznaka opłat za psa nr 249, 1897, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/5
124. Podgórska oznaka opłat za psa nr 195, 1898, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/6
125. Podgórska oznaka opłat za psa nr 250, 1900, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/8
126. Podgórska oznaka opłat za psa nr 213, 1901, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/9
127. Podgórska oznaka opłat za psa nr 250, 1902, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/10
128. Podgórska oznaka opłat za psa nr 182, 1903, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/11
129. Podgórska oznaka opłat za psa nr 200, 1904, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/12
130. Podgórska oznaka opłat za psa nr 152, 1905, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/13
131. Podgórska oznaka opłat za psa nr 120, 1906, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/14
132. Podgórska oznaka opłat za psa nr 200, 1907, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/15

133. Podgórska oznaka opłat za psa nr 200, 1908, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/16
134. Podgórska oznaka opłat za psa nr 200, 1909, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/17
135. Podgórska oznaka opłat za psa nr 200, 1910, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/18
136. Podgórska oznaka opłat za psa nr 199, 1911, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/19
137. Podgórska oznaka opłat za psa nr 44, 1893, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/20
138. Podgórska oznaka opłat za psa nr 300, 1913, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/21
139. Podgórska oznaka opłat za psa nr 128, 1914, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-402/III/22
140. Krakowska oznaka opłat za psa nr 135, 1869, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/1
141. Krakowska oznaka opłat za psa nr 370, 1878, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/2
142. Krakowska oznaka opłat za psa nr 90, 1897, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/3
143. Krakowska oznaka opłat za psa nr 888, 1879, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/4
144. Krakowska oznaka opłat za psa nr 624, 1880, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/5
145. Krakowska oznaka opłat za psa nr 464, 1881, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/6
146. Krakowska oznaka opłat za psa nr 1000, 1882, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/7
147. Krakowska oznaka opłat za psa nr 648, 1882, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/8
148. Krakowska oznaka opłat za psa nr 685, 1883, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/9
149. Krakowska oznaka opłat za psa nr 129, 1870, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/10
150. Krakowska oznaka opłat za psa nr 727, 1886, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/11
151. Krakowska oznaka opłat za psa nr 409, 1887, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/12
152. Krakowska oznaka opłat za psa nr 219, 1887, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/13
153. Krakowska oznaka opłat za psa nr 421, 1888, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/14
154. Krakowska oznaka opłat za psa nr 675, 1889, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/15
155. Krakowska oznaka opłat za psa nr 443, 1889, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/16
156. Krakowska oznaka opłat za psa nr 800, 1889, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/17
157. Krakowska oznaka opłat za psa nr 276, 1890, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/18
158. Krakowska oznaka opłat za psa nr 369, 1890, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/19
159. Krakowska oznaka opłat za psa nr 783, 1891, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/20
160. Krakowska oznaka opłat za psa nr 767, 1891, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/21
161. Krakowska oznaka opłat za psa nr 50, 1892, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/22
162. Krakowska oznaka opłat za psa nr 339, 1892, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/23
163. Krakowska oznaka opłat za psa nr 873, 1893, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/24
164. Krakowska oznaka opłat za psa nr 151, 1894, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/25
165. Krakowska oznaka opłat za psa nr 386, 1894, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/26
166. Krakowska oznaka opłat za psa nr 493, 1894, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/27
167. Krakowska oznaka opłat za psa nr 869, 1895, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/28
168. Krakowska oznaka opłat za psa nr 154, 1896, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/29
169. Krakowska oznaka opłat za psa nr 120, 1896, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/30
170. Krakowska oznaka opłat za psa nr 317, 1885, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/31
171. Krakowska oznaka opłat za psa nr 828, 1898, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/32
172. Krakowska oznaka opłat za psa nr 331, 1899, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/33
173. Krakowska oznaka opłat za psa nr 1236, 1900, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/34
174. Krakowska oznaka opłat za psa nr 1001, 1901, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/35
175. Krakowska oznaka opłat za psa nr 348, 1902, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/36
176. Krakowska oznaka opłat za psa nr 139, 1903, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-403/III/37
177. Krakowska oznaka opłat za psa, 1940, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-4346/III
178. Krakowska oznaka opłat za psa, 1931, metal, bicie, sztanca, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3601/III
179. Krakowska oznaka opłat za psa nr 684, 1894, metal, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5819
180. Krakowska oznaka opłat za psa nr 490, 1898, mosiądz sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5820
181. Podgórska oznaka opłat za psa nr 11, 1895, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5821
182. Krakowska oznaka opłat za psa nr 482, 1888, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5822
183. Krakowska oznaka opłat za psa nr 600, 1890, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5824
184. Krakowska oznaka opłat za psa nr 98, 1893, miedź, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5825
185. Krakowska oznaka opłat za psa nr 528, 1897, metal, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5826
186. Krakowska oznaka opłat za psa nr 670, 1892, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5827
187. Krakowska oznaka opłat za psa nr 753, 1887, miedź, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5828
188. Podgórska oznaka opłat za psa nr 4, 1900, metal, sztan-cowa-nie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5831
189. Krakowska oznaka opłat za psa nr 11, 1896, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5832
190. Krakowska oznaka opłat za psa nr 973, 1912, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5833
191. Krakowska oznaka opłat za psa nr 23, 1899, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5834
192. Podgórska oznaka opłat za psa nr 198, 1897, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5835

193. Krakowska oznaka opłat za psa nr 200, 1879, cyna, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5836
194. Krakowska oznaka opłat za psa nr 236, 1896, mosiądz, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5837
195. Krakowska oznaka opłat za psa nr 761, 1881, metal, bicie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5839
196. Krakowska oznaka opłat za psa nr 912, 1885, miedź, sztan-cowanie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-5840
197. Ogłoszenie o obowiązku prowadzenia psów na smyczy, kopia cyfrowa, ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie, Zbiór afiszy i plakatów, nr inw. 29/665/0/-/222
198. *Na plantach*, Iwona Siwek Front, 2024, rysunek na papierze, własność artystki
199. Plakat *Weź się do kupy*, 2011, autor Jan Bajtlik, papier, si-todruk, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. PL354421 MNW
200. Portret psa Dżimusia, mal. Maria Ruczkówna, ok. 1900, olej na desce, w zbiorach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie
201. Ogłoszenie o zaginięciu Bęcwała, psa aktorki Jadwigi Żmijewskiej, 1921, Iwo Gall, papier, litografia, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-673/VI/2
202. Tekst objaśniający do ogłoszenia o zaginięciu psa Jadwigi Żmijewskiej, autorstwa jej męża Jana, 1921, papier, druk, dłu-gopis, kredka, druk, pismo, maszynowe, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-673/VI/1
203. Pamiątkowa fotografia Jadwigi Żmijewskiej z psem Bęcwa-łem, Zakład Fotograficzny „Rembrandt”, ok. 1920, kopia cy-frowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs1691/VI/4
204. Wycinki prasowe - ogłoszenia o zaginięciach zwierząt
205. Kaganiec dla psa, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 27205 MEK
206. Obwieszczenie zaostrzające przepisy w związku z zagro-żeniem wścieklizną, 1895, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/665/0/-/200
207. Ogłoszenie odwołujące zagrożenie wścieklizną, rok 1893, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn.
208. Ogłoszenie o wprowadzeniu rygorów wobec zagrożenia wścieklizną, 1915, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Na-rodowego w Krakowie, sygn. 29/665/0/-/810
209. Rygory wobec psów obowiązujące w Twierdzy Kraków pod-czas zagrożenia wścieklizną, 1916, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/665/0/-/1346
210. *Wścieklizna u psów*, Limbach Józef, Bronisław Gusta-wicz, Kraków 1890, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. II 46697
211. Ludwik Pasteur, autor fot. A. Gerschel, ok. 1885, kopia cyfro-wa, w zbiorach Muzeum Odon Bujwida w Krakowie
212. Rober Koch, autor fot. A. Scharwachter, 1884, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Odon Bujwida w Krakowie
213. Odo Bujwid, autor fot. nieznany, lata 30 XX., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Odon Bujwida w Krakowie
214. Odo Bujwid, autor fot. nieznany, lata 30 XX., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Odon Bujwida w Krakowie
215. Pierwsi pokąsani przez psa chorego na wściekliznę, lata 80. XX w., autor fot. nieznany, kopia cyfrowa, w zbiorach Mu-zeum Odon Bujwida w Krakowie
216. Andrzej Walentowicz – lekarz weterynarii, weterynarz miej-ski, autor fot. Władysław Jabłoński, 1890-1897, kopia cyfro-wa, w zbiorach Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskie-go, nr inw. MHF 52369/F
217. *Pies*, 1890-1891, Tadeusz Borącz, terakota, w zbiorach Mu-zeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK II-rz-17
218. Figurka charta hiszpańskiego, ok. 1930, model z 1898 wg rzeźby z ok. 1845 Pierre Julesa Mène, porcelana biała, szkli-wiona, odlew z formy, modelowanie, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-323-C
219. Skradający się kocur, ok. 1923, projekt Carla Frederika Liis-berga z 1896, Dania, Manufaktura Królewska, porcelana, dekoracja malowana podszkliwnie, w zbiorach Muzeum Uni-wersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-119-C
220. Kot Kubuś I, Feliks Topolski, ok. 1935, rysunek na papie-rze, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-7288-G
221. Kot Kubuś II, Feliks Topolski, XX w., rysunek na papie-rze, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-7289-G
222. Miseczka gliniana dla kota, Jan Kot, 2 poł. XX w., w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 65569 MEK
223. Korytko do pojenia kotów, poł. XX w., w zbiorach Mu-zeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 22082 MEK
224. List Aleksandra Litticha (brata panny Walerii z Littich) do księżnej Wandy Jabłonowskiej, 1880, odręczny list na papie-rze, w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie, sygn. rkps 4372, t. 2.
225. Śpiący pies, rys. Julian Fałat, 1900-1906, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK III-r-a-689
226. *Psy śpiące na fotelu*, Jacek Malczewski, 1871, rysunek ołów-kiem na papierze, w zbiorach Muzeum Narodowego w War-szawie, Nr inw. Rys.Pol.160748 MNW
227. Śpiące koty, Wojciech Weiss, 1915, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK III-r-a.-6217
228. *Bawiące się koty*, Leon Chwistek, lata 30. XX w., rysunek tu-szem na papierze, w zbiorach Muzeum Narodowego w War-szawie, nr inw. Rys.W.7117 MNW
229. Śpiący pies (w domu artysty), Wojciech Weiss, 1903, rysunek na papierze, własność prywatna
230. *Piesek artystki Qui-Qui / Szkic portretowy kobiety w kapeluszu* – obraz dwustronny, Olga Boznańska, ok. 1930, olej na tek-turze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK II-b-1353/a-b
231. *Szkice psów* Olga Boznańska, ok. 1930, olej na tekturze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK II-b-3113
232. *Dwa psy*, Alfred Izydor Romer, ok. 1890, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK II-a-576
233. *Dziewczynka z psem*, Leopold Löffler, 1880, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. MP 2132 MNW
234. *Leżący pies*, Zygmunt Waliszewski, 1914-1918, olej na tek-turze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. MPW 1855 MNW
235. *Piesek w zielonym płaszczyku [Cierpliw piesek]*, Józef Czapski, 1971, olej na płótnie, Kolekcja prywatna markiza Michaela Popiela de Boisgelin. Pałac Popielów w Kurozwękach
236. *Siedzący pies*, Józef Czapski, lata 60. XX wieku, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3504
237. *Leżący pies*, Józef Czapski, lata 60. XX wieku, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3505

238. Dwa koty, Józef Czapski, lata 60. XX wieku, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3444
239. Dwa psy, Józef Czapski, 1963, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3486
240. Leżący pies, Józef Czapski, lata 60. XX wieku, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3503
241. Śpiący pies, Józef Czapski, lata 60. XX wieku, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3491
242. Kobieta z psem przy stole, Józef Czapski, lata 60. XX wieku, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3433
243. Mężczyzna na spacerze z psem, Józef Czapski, lata 60. XX wieku, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Archidiecezji Warszawskiej, nr inw. MAW 3422
244. Janina Gałuszkowa ze znajomą i kotem, autor fot. nieznan, ok. 1930, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs8249/IX
245. Kot na parapecie, autor fot. Robert Kosieradzki 1960–1979, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-MPRL B-2/1779/513
246. Kot, lata 30. XX w., Szkoła Zakopiańska, drewno, rzeźbienie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Rzeźby im. X. Dunikowskiego w Królikarni nr inw. Rz.W.584 MNW
247. Kot przy drzwiach, autor fot. Robert Kosieradzki, 1960–1979, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-MPRL B-2/1779/928
248. Pies szopkarza Zdzisława Dudzika, Fot. Henryk Hermanowicz, 1959–1961, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs13522/IX/142
249. Rodzina Kopffów, Jan W. Kopff, 1815, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-993/III
250. *Dziadek z psem*, Iwona Siwek-Front, 2008, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-193/IV
251. *Rodzinka. Autoportret z żoną*, Jan Skotnicki, 1935, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. MPW 3220 MNW
252. Syn artysty z psem, Witold Pruszkowski, 1881, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. MP 928 MNW
253. *Portret Heleny Zielińskiej*, Olga Boznańska, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK II-b-2215
254. *Dziewczyna z Kotem*, Marcin Maciejowski, 2024 – 2025, 60 x 50 cm, olej na płótnie, własność Artysty
255. Dżems pozujący wraz z Janiną Pinkalską autor fot. Antoni Pawlikowski, ok. 1919, fotografia, własność prywatna
256. Dżems pozujący wraz z Janiną Pinkalską, autor fot. Antoni Pawlikowski, ok. 1919, fotografia, własność prywatna
257. Chłopiec z psem, autor fot. Franciszek Kryjak, ok. 1910, fotografia, własność prywatna
258. Para z psem, autor fot. Franciszek Kryjak, ok. 1910, fotografia, własność prywatna
259. Kobieta z psem, autor fot. Walery Rzewuski, lata 80. XIX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych, sygn. 1/425/VB16
260. Roman Soczyński i jego pies, autor fot. Walery Rzewuski, ok. 1870-75, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs13095/IX
261. Roman Soczyński i jego pies, autor fot. Walery Rzewuski, ok. 1870-75, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs13096/IX
262. Henryk Jasieński z kozą, autor fot. Józef Mien, ok. 1897, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs23184/IX/2
263. Mężczyzna z psem, autor fot. Edward Pierzchalski, po 1904, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22096/IX
264. Dwie kobiety z jamnikiem, autor fot. Franciszek Kryjak, ok. 1910, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22690/IX
265. Gabriela Zapolska z psem, autor fot. nieznan, ok. 1906, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs2264/VI
266. Dwa psy i dziewczynka, autor fot. Bernard Henner junior, ok. 1910, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego, nr inw. MHF-24336-II
267. Kobieta z psem, autor fot. nieznan, 1943, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22755/IX
268. Kobieta z kotem na rękach, autor fot. nieznan, ok. 1900, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22752/IX
269. Przy kartach, autor fot. nieznan, lata 30. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs8249/IX
270. Kobieta z kotem, autor fot. Robert Kosieradzki 1960–1979, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, Nr inw. MHK-MPRL B-2/1776/190
271. Jonasz Stern z kotem, autor fot. nieznan, Lata 70. XX w., kopia cyfrowa, Muzeum Krakowa, Nr inw. MHK-Fs22079/IX
272. Farsa i Ludwik Jerzy Kern, autor fot. nieznan, 1977, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22774/IX
273. Dwoje dzieci z kotem, 1930-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-15249-F
274. Dziewczynka z kotem, 1930-1940, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-21130-F
275. Kraków; Wawel; dziewczynka i chłopiec stojący z jamnikiem na krążankach II piętra Zamku Królewskiego, 1930-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-21912-F
276. Przed sklepem, autor fot. Krzysztof Karolczyk, Lata 80. XX w., kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-689/XI f
277. Kobieta z psem na Błoniach, 1920-1929, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-12691-F
278. Anna i Feliks Bitschanowie wraz z psami, autor fot. nieznan, ok. 1895, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs4593/IX/47
279. *Felek i ja*, Adam Wsiołkowski, 2007, grafika, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-4/IV/2
280. Popiersie prof. Adama Wsiołkowskiego, rektora ASP w Krakowie w latach 2008-2012 - na prawym ramieniu niewielka figurka Felka dołożona osobiście przez profesora, w zbiorach Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, bez numeru inwentarzowego
281. *Spotkanie na Plantach*, Zofia Albana Puget, 1974-1975, w zasobach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-739/Dep
282. Kopia pergaminu złożonego w trumnie Gypsi Mopsiczki, kopia cyfrowa, kopia udostępniona przez Marię Henner-Bernasikową
283. *Kraków potrzebuje cmentarza dla zwierząt*, plakat, 2024, papier, druk, własność prywatna
284. Kota Złota – staruszka, autor fot. L. Solecki, ok. 1940, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22779/IX/4

285. Śpiący pies, Antoni Madeyski, 1901, odlew, brąz, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. 131665
 286. Karta przyjaciela (fotografia oraz opis realcji ze zwierzęciem pupilem) powstała przy okazji wystawy „Jak pies z kotem”, 2016, w zbiorach Archiwum Zakładowego Muzeum Krakowa, brak nr inw.
 287. Karta przyjaciela (fotografia oraz opis realcji ze zwierzęciem pupilem) powstała przy okazji wystawy „Jak pies z kotem”, 2016, Muzeum Krakowa, w zbiorach Archiwum Zakładowego Muzeum Krakowa, brak nr inw.
 288. Karta przyjaciela (fotografia oraz opis realcji ze zwierzęciem pupilem) powstała przy okazji wystawy „Jak pies z kotem”, 2016, Muzeum Krakowa, w zbiorach Archiwum Zakładowego Muzeum Krakowa
 289. Karta przyjaciela (fotografia oraz opis realcji ze zwierzęciem pupilem) powstała przy okazji wystawy „Jak pies z kotem”, 2016, Muzeum Krakowa, w zbiorach Archiwum Zakładowego Muzeum Krakowa
 290. Karta przyjaciela (fotografia oraz opis realcji ze zwierzęciem pupilem) powstała przy okazji wystawy „Jak pies z kotem”, 2016, Muzeum Krakowa, w zbiorach Archiwum Zakładowego Muzeum Krakowa
 291. Tablica z grobu psa Dżoka, 1998, metal, malowanie, wł. prywatna
 292. Model pomnika psa Dżoka, Bronisław Chromy, 2001, wł. Autorskiej Galerii Bronisława Chromego
 293. Film „Pies Dżok z Krakowa”, TVP Kraków, 1991, stanowisko multimedialne, w zasobach Archiwum TVP3
- PRACA I SŁUŻBA**
294. Anna Dębska, Wierzgający żreback, 1990, brąz, podstawa: granit, w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. CRPRZ.804
 295. Jan Matejko, Studium konia w biegu, II poł. XIX w., 7,8 cm, rysunek, papier, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IX-4751
 296. Podkowa, metal, kucie, datowanie?/, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-704/II
 297. Podkowa, XVI-XVII wieku, metal, kucie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-709/II
 298. Podkowa z 8 otworami na gwoździe i 3 gryfami, ok. 1830, metal, kucie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-711/II
 299. Podkowa z 8 otworami na gwoździe i 2 ocylami, metal, kucie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-713/II
 300. Podkowa z 6 otworami na podkowiaki, XIV wieku, metal, kucie, Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-123DepA
 301. Kopyta końskie podkute, własność prywatna
 302. Ocyle, 2 poł. XIX wieku, metal, odlew, w zbiorach Muzeum Inżynierii i Techniki, nr inw. MIT 3088 X-89/1-2
 303. Wędzidło wierzbowe, 1 poł. XX w., odlew, ślusarstwo, biały metal(?), mosiądz(?), miedź(?), w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-103
 304. Imadło kowalskie, 1 poł. XX wieku, metal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Inżynierii i Techniki, nr inw. MIT 940 X-40
 305. Tłok pieczęci cechu kowali, XIX wieku, mosiądz, drewno, rytowanie, toczenie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2694/III
 306. Buty dla konia, 2 poł. XX wieku, wyrób skórzany, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/ 5336/1-2
 307. Plac Wolnica od południa, Teofil Piątkowski, 1837, papier, gwasz, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-708/VIII
 308. *Węglarz austriacki*, Jan Nepomucen Lewicki, 1822-1824, papier, grafika, akwaforta, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, nr inw. BJ Graf. I. 3834
 309. *Furmani w drodze*, Jan Nepomucen Lewicki, 1822-1824, grafika, akwaforta, Biblioteka Jagiellońska, nr inw. BJ Graf. I. 3835
 310. Widok kościoła i klasztoru oo. Benedyktynów w Tyńcu, autor nieznan, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-874/VIII
 311. Zaprzęg chłopski na ul. Św. Jana, przed 1876, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2124/K
 312. Zakład Kamieniarski Fabiana Hochstimma w kamienicy Pa-reńskich przy ul. Św. Jana 1, przed 1876, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-6781/K
 313. Prace remontowe na ul. Basztowej, lata 60. XX wieku, autor fot. Józef Lewicki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-8857/N
 314. Konie podczas sypania Kopca Piłsudskiego, lata 30. XX wieku, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs8070/IX
 315. Rynek Kleparski, 1935, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs5649/IX
 316. Konie podczas budowy al. Słowackiego, 1937, autor fot. Stanisław Janikowski, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-9521/N/4
 317. Kopalnia soli w Wieliczce; pracownik prowadzący konia z wagonikami, 1930-1940, autor fot. Stanisław Kolowca, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-25599-F
 318. Kopalnia soli w Wieliczce; pracownik prowadzący konia z wagonikami, 1930-1940, autor fot. Stanisław Kolowca, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-25600-F
 319. Model wasaga krakowskiego, autor: Zygmunt Karg
 320. Model powozu, autor: Zygmunt Karg
 321. Model ambulansu konnego, Autor: Zygmunt Karg
 322. Model tramwaju konnego, autor: Zygmunt Karg
 323. Model konnego omnibusa, autor: Zygmunt Karg
 324. Kościół Nawiedzenia NMP oo. Karmelitów na ulicy Karmelickiej, 1886, wg. akwareli Stanisław Tondos, Juliusz Kosak, Nakł. Kutrzeba & Murczyński, papier, chromolitografia, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1401/VIII
 325. Przed kościołem św. Florianą, 1886-1887, wg akwareli Stanisława Tondosa, Nakł. Kutrzeba & Murczyński, papier, chromolitografia, Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1404/VIII
 326. Bat, 2 poł. XX w., w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 75459 MEK
 327. Chomało z uprzęży dorożkarskiej w stylu krakowskim, poł. XX wieku, skóra, drewno, biały metal, żelazo, nikiel, płótno, włosie, wyrób rymarski, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-271/ 1-2
 328. Dzwonek dyszlowy (do zaprzęgu parokonnego), 1 poł. XX wieku, mosiądz, żelazo, skóra, rymarstwo, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-713
 329. Dzwonki nagrzbietnikowe, k. XIX/ pocz. XX wieku, stopy metali kolorowych, odlew, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-724
 330. Munsztuk wierzbowy, 1 poł. XX wieku, żelazo, ślusarstwo, odlew, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-681
 331. Strzemiona dla jeźdźcy, przed 1939, stop metali, odlew, ślusarstwo, zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-1104/1-2
 332. Haki do przywiązywania koni, XX wiek, materiał pomocniczy, w zbiorach Muzeum Inżynierii i Techniki, brak numeru inwentarza
 333. Krzysztof Mikołaj Drohostajski, *Hippika to jest księgi o koniach*, Kraków 1603, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, nr inw. BJ St. Dr. 58635 III

334. Marian Czapski, *Historia powszechna konia*, t. 1-3, Poznań 1874, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, nr inw. sygn. IV 81432
335. Piotr Michałowski, *Koń w uprzęży*, ok. 1835, rysunek ołówkiem na papierze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK III-r-a-2
336. Piotr Michałowski, *Koń w zaprzęgu*, ok. 1835, rysunek ołówkiem na papierze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. 31. MNK III-r-a-19
337. *Karykatura – cztery konie zaprzężone do dwukołowego wózka z furmanem- rysunek dwustronny*, Jan Matejko, 1879, rysunek ołówkiem na papierze, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IX-4732
338. Trzepaczka do czyszczenia koni, XX wiek, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 23059 MEK
339. Teodora Teofila Wyspiańska ze źrebakiem, autor fot. Edward Heczko (reprodukcja), ok. 1906 (1930-1970 reprodukcja), Kopia cyfrowa, Muzeum Krakowa, Nr inw. MHK-381/N
340. Znak rozliczeniowy – brakteat za dzień pracy koniem, pocz. XX wieku, w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 57553 MEK
341. Latarnia powozowa, przed 1939 r., metaloplastyka, blacha żelazna, biały metal, mosiądz, szkło kryształowe, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa, nr inw. MLJ-IV-730
342. Derka na konia, pocz. XX w., Wykorzystywana w dorożkarni Teofila Żeglikowskiego przy ul. Karmelickiej 47, wełna, własność prywatna
343. Latarnia dorożkarska wykorzystywana w dorożkarni Teofila Żeglikowskiego przy ul. Karmelickiej 47, pocz. XX wieku, drewno, metal, szkło, własność prywatna
344. Fotografie rodziny Żeglikowskich prowadzących przez wiele lat fiakiernię przy ul. Karmelickiej 47 (w 1880 r. Żeglikowski utrzymywał 47 koni), kopie cyfrowe, własność prywatna
345. Lampa gospodarcza [stajenna], metaloplastyka, stal, szkło, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-413
346. Ogłowie dorożkarskie (bez kielzna), 2 poł. XX w., skóra blankowana, blacha mosiężna niklowana, wyrób rymarski, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa w Warszawie, nr inw. MLJ-IV-272/ 1
347. Obrocznik, poł. XX w., szare płótno lniane, szycie, w zbiorach Muzeum Łowiectwa i Jeździectwa, nr inw. MLJ-VI-751
348. Jan Kaczara z Łolkim, 1959, autor fot. Edward Węglowski, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie, nr inw. MHF 14638/II
349. *Bardzo ciężki żywot Krakowskich Koni*, Marta Jamróg, 2015, olej na sklepcie, własność prywatna
350. Tramwaj konny na Rynku Głównym, 1894 (oryginał), 1972 (odbitka), autor fot. nieznany (oryginał), Zygmunt Jaworowski (odbitka), kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs20208/IX/1
351. Lwów – tramwaje na ulicy, autor fot. nieznany, koniec XIX w., odbitka na papierze fotograficznym, wł. prywatna
352. Tramwaj konny na Rynku Głównym, autor fot. Natan Krieger, ok. 1900, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-8356/K
353. Załoga Straży Pożarnej na dziedzińcu koszar przy ul. Potockiego (obecnie ul. Westerplatte), autor fot. Natan Krieger, ok. 1880, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1177/K
354. Załoga Straży Pożarnej na dziedzińcu, Autor fot. nieznany, ok. 1890, Kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/IV/466
355. Plan stajen dla koni przy Straży Pożarnej, Ok. 1890, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn.
356. Krakowskie Pogotowie Ratunkowe, Autor fot. nieznany, ok. 1890, Kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/IV/407
357. Załoga Pogotowia Ratunkowego, autor fot. Natan Krieger, 1890, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1347/K
358. Tabor służb Oczyszczania Miasta na ul. Starowiśniej, ok. 1886, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-5481/K
359. Tabor służb Oczyszczania Miasta na ul. Starowiśniej, ok. 1886, autor fot. Ignacy Krieger kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-5482/K
360. Tabor służb Oczyszczania Miasta na ul. Starowiśniej, ok. 1886, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-5483/K
361. Kotewka do rzucania koniom pod nogi, XVII wiek, żelazo, kucie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK V-789
362. Zbroja końska - blacha tylna, XIX w. (kopia wg wzoru XV/XVI w.), w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-773/V
363. Siodło – artyleryjska terlica typu austriackiego, 1915, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. 4700/M
364. Maski gazowe dla koni, 1954, wyrób fabryczny, wł. prywatna
365. *Koń-wspomnienia wojenne*, Bronisław Chromy, 1954, , brąz, odlew, w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. M.CRP59
366. *Ostatnia szarża*, Sławomir Lewiński, ok. 1986, brąz, drewno, odlew, w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. CRPRZ.350
367. *Szwależer*, Zygmunt Rozwadowski, 1 poł. XX w., w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-6216/III
368. *Ułan oporządzający konia*, Wojciech Kossak, 1939, w zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, nr inw. MRA 2903
369. Mieczysław Kaplicki podczas służby w Legionach Polskich, ok. 1915, autor fotografii nieznany, kopia cyfrowa, Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs2816/IX/112
370. Koszary artylerii na Dąbiu – na zdjęciu 3. Pułk Armat Polowych, 1900-1909, fot. Atelier Artystyczno-Fotograficzne „Kamera”, papier, światłodruk, Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3407/VIII k
371. *Szarża ułanów w czasie Powstania Krakowskiego 1923 r.*, Mieczysław Wątorski, 1946, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3270/III
372. Oddział żołnierzy podczas pławienia koni w Wiśle, Fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, 1930, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/7/1439/1
373. Rewia Kawalerii na Błoniach z okazji obchodów 250. rocznicy odsieczy wiedeńskiej, 6 października 1933, autor fot. Stanisław Kolowca, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs4102/IX
374. Wojskowe ćwiczenia jeździeckie na Błoniach, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, 1934, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/7/1014/8
375. Tydzień Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Krakowie. Policjant i koń w maskach gazowych, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, 1934, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/7/2760/16
376. Milicja Wolnego Miasta Krakowa w latach 1815-1836, Bogumił Gąsiorowski, ok. 1850, papier, gwasz, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-886/VIII
377. Ubiory Gwardii Narodowej Krakowskiej, 1812, Bogumił Gąsiorowski, ok. 1850, papier, gwasz, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-885/VIII
378. Konny policjant, Felix Franić, 1928, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2557/III

379. Policjant konny na służbie, ok. 1920, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs1731/IX
 380. Policjant konny na służbie, ok. 1930, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs16230/IX/2
 381. Policjant konny na służbie, ok. 1920, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs1732/IX
- POBYT CZASOWY - TOWARY**
382. *Dziewczyna z kurą*, Władysław Zakrzewski, 1930, papier, olej, akwarela, kredka, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-1018-M
 383. Targ gęsi na Rynku w Krakowie, mal. Johann Nepomuk Geller, ok. 1900, olej na płycie, własność prywatna
 384. Handel drobiem na Rynku Głównym, ok. 1930, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs17917/IX
 385. Handel drobiem na Rynku Głównym, ok. 1930, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs17917/IX
 386. Handel drobiem na Rynku Głównym, ok. 1930, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/8/6046/6
 387. Zegar obrazowy ze sceną z targu końskiego przy pl. Na Groblach, 1900, projekt i wykonanie zegara Władysław Limanowski, autor obrazu Stanisław Bryniarski, wytwórnia produkująca pozytywkę: Mermod Frères, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-596-I
 388. Miara taśmowa do mierzenia koni (w etui), autor (prawdopodobnie): K.R. (Wiedeń), 1858, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-622-I
 389. *Powrót z jarmarku z Krakowa* (replika), Właściwy tytuł *Flisacy*, Juliusz Kossak, 1887, 1887, akwarela na papierze, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3757/III
 390. Targ na konie pod Wawelem, Juliusz Kossak, ok. 1870, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Rys. Pol.159292 MNW
 391. *Targ na konie włościańskie na Kleparzu w Krakowie*, 1871, Edward Gorazdowski wg. Juliusza Kossaka, papier, drzeworyt sztorcowy, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. 97916 MNW
 392. *Targ na Kleparzu w Krakowie*, Hipolit Lipiński, ok. 1874, olej na płótnie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. MP 1019 MNW
 393. Stanisław Dębicki, *W rzeźni – woły*, 1 poł. XX w., rysunek na kartonie, , w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK II-r.a-567
 394. Fragment filmu *IO*, 2022, reżyseria Jerzy Skolimowski, Dystrybutor Gutek Film
 395. Rzeźba *Osiótek Skolimowskiego*, proj. Mieczysław Narusiewicz, 1960, porcelana ręcznie malowana z unikatową dekoracją wykonaną przez Jerzego Skolimowskiego - reżysera filmu „IO”, własność Galerii Van Rij
 396. Rzeźba *Donkey for ever*, Jerzy Skolimowski, 2021, brąz, odlew, wł. prywatna
 397. *Rzeźnia 1963*, Jerzy Nowosielski, 1963, olej, płyta pilśniowa, Kolekcja Teresy i Andrzeja Starmach, Kraków
 398. Stanisław Dębicki, *W rzeźni – Woły*, datowanie nieznane, rysunek, karton, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK II-r.a-567
 399. Kaganiec dla krowy, 1. poł. XX w. (przed 1939), w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, nr inw. 4183/MEK
 400. Rzeźnia miejska na Grzegórkach, plan sytuacyjny rzeźni miejskiej, 1898, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/1410/0/-/ABM TAU BUP 38p2644
 401. Projekt rozszerzenia rzeźni miejskiej, 1910, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/1410/0/2.3.1/ABM TAU BUP 9p368j
 402. Projekty wózków rzeźnianych, 1927, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, Sygn. 29/1410/0/-/ABM TAU BUP 38p2781
 403. Transport świń, autor fot. Henryk Hermanowicz, 1967-1969, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-9655/N/138
 404. Rzeźnia miejska, po 1878, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2932/K
 405. Rzeźnia miejska, po 1878, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2931/K
 406. Rzeźnia miejska, po 1878, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2930/K
 407. Rzeźnia miejska, po 1878, autor fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2929/K
 408. Rzeźnia miejska, po 1878, fot. Ignacy Krieger, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2892/K
 409. Zabudowania rzeźni miejskiej, ok. 1926, autor fot. Stanisław Kolowca, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3765/N
 410. Przed rzeźnią, 1929, autor fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs3681/IX
 411. Tłok pieczętny służący do znakowania mięsa koszerne, przed 1939 r., mosiądz, rytowanie, cyzelowanie, w zbiorach Muzeum Krakowa, na inw. MHK-948/VII
- OKAZ – NA POKAZ**
412. Zegar do pomiaru lotu gołębi, lata 30./40. XX wieku, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/8156
 413. *Klatka z kanarkiem*, Tadeusz Makowski, 1922, olej, deska dębowa, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. MPW 2287 MNW
 414. Sprzedawcy gołębi pod Halą Targową, lata 50. XX wieku, autor fot. Henryk Hermanowicz, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22853/IX/10
 415. Sprzedawcy gołębi, 1960-1979, autor fot. Robert Kosieradzki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-MPRL B-2/1765/821
 416. Medal pamiątkowy krakowskiego oddziału Związku Kynologicznego w Polsce: XXX lat istnienia 1951-1981, w zbiorach Muzeum Krakowa, Nr inw. MHK-2858/II N/1-2
 417. Brązowa Odznaka Honorowa Związku Kynologicznego w Polsce z legitymacją po Janie Adamczewskim (1923-1997), w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2837/II N/1-2
 418. Rodowód psa Erge - cocker spaniela należącego do hrabiego Sumińskiego, 1928, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, Archiwum Götza-Okocimskiego, sygn. 29/634/0/-/551
 419. Pierwszy w Krakowie pokaz psów rasowych i użytkowych, odbywający się w pawilonie wystawowym przy ul. Rajskiej 12, 14 października 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, Sygn. 1-G-1114-2
 420. Pierwszy w Krakowie pokaz psów rasowych i użytkowych, odbywający się w pawilonie wystawowym przy ul. Rajskiej 12, 14 października 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, Sygn. 1-G-1114-6
 421. Pierwszy w Krakowie pokaz psów rasowych i użytkowych, odbywający się w pawilonie wystawowym przy ul. Rajskiej 12, 14 października 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, Sygn. 1-G-1114-1

422. Wystawa psów rasowych w Krakowie w październiku 1935, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, Sygn. 1-G-1115-3
 423. Wystawa psów rasowych w Krakowie, 1976, autor fot. Włodzimierz Jerzy Wójczyk, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs21838/IX/50
 424. Wystawa psów rasowych w Krakowie, 1970-1979, autor fot. Jan Motyka, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego, nr inw. MHF 3152-II
 425. Wystawa psów rasowych w Krakowie, 1970-1979, autor fot. Jan Motyka, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego, nr inw. MHF 3155-II
 426. Wystawa psów rasowych w Krakowie, 1970-1979, autor fot. Jan Motyka, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego, nr inw. MHF 3158-II
 427. Pierwszy Marsz Jamników, autor fot. nieznany, 1973, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Fotografii im. Walerego Rzewuskiego, nr inw. MHF 3158-II
 428. Pierwszy Marsz Jamników, autor fot. nieznany, 1973, kopia cyfrowa, zespół 6 fotografii, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22777/IX/1-6
 429. *Kraków ul. Floriańska. Święto jamników dużych i małych doskonałych... 21 września*, Marian Siwek, 1999, rysunek tuszem na papierze, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3939/VIII
 430. Marsz Jamników, autor fot. Marcin Gulis, 2015, kopia cyfrowa, zespół 5 fotografii, własność autora
 431. Stanisław Fabijański pozujący z koniem, ok. 1880, autor fot. nieznany, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs8281/IX
 432. Przejażdżka konna, lata 30. XX w., fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs17955/IX
 433. Zawody jeździeckie na Błoniach, 1960–1979, autor fot. Robert Kosieradzki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-MPRL B-2/1768/70
 434. Zawody jeździeckie na Błoniach, 1960–1979, autor fot. Robert Kosieradzki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-MPRL B-2/1768/60
 435. Plakat reklamowy – wyścigi konne, Juliusz Kossak, 1895, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 5148/P
 436. Pierwsze wyścigi konne na torze przy Błoniach, 30 czerwca 1891, autor fot. Mien Juliusz i Sebald Józef, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs4118/IX
 437. Fragment planu Miasta Krakowa i okalających go gmin. Zaznaczono tor wyścigowy, graniczący od wschodu z Parkiem Jordana oraz od południa z rzeką Rudawą oddzielającą go od terytorium Błonia, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. 29/663/0/2/165
 438. Szpicruta ze srebrną rączką z przełomu XIX-XX w., w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 45719/M
 439. Ostrogi jeździeckie, pocz. XIX wieku, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 7513/M
 440. Strój damski do konnej jazdy, XIX wiek, papier, druk, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 244/G
 441. Portret kobiety w stroju amazonki, ok. 1875, autor fot. Waleri Rzewuski, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs7245/IX
 442. Portret kobiety w stroju amazonki, ok. 1875, autor fot. Waleri Rzewuski, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs7246/IX
 443. Jeździec na koniu, Juliusz Kossak ok. 1860, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 1103/G
 444. Juliusz Kossak, Koń, ok. 1860, rysunek na papierze, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 1105/G
 445. *Tak się skacze*, Stanisław Dąbrowski, ok. 1975, rysunek, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 2927/G
 446. Buty oficerki Adama Królikiewicza, lata 30. XX wieku, w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. MSIT 46153/1-2/M
 447. Major Królikiewicz podczas skoku, autor fot. nieznany, w zbiorach Muzeum Krakowa
 448. Pogrzeb majora Królikiewicza, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-8933/N/16
 449. *Konny portret Aleksandry i Włodzimierza Ssysse-Tobiczyków*, Wojciech Kossak, 1939, olej na płótnie, 1939, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-5056/III
 450. Książeczka rozkładana Cyrk Humberto, lata 50. XX wieku, Wyd. Artia, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/6719
 451. Cyrk Staniewskich w Krakowie, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/11/12506/29
 452. Cyrk Staniewskich w Krakowie, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/11/12506/31
 453. Cyrk Staniewskich w Krakowie, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/11/12506/25
 454. Cyrk Staniewskich w Krakowie, 1931, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/11/12505/10
 455. Mimi z Cyrku Staniewskich, 1934, autor fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3/1/0/11/12506
-
- FASCYNACJA I ZAINTERESOWANIE**
456. Stanisław Falimirz, *O ziołach i mocy ich*, wyd. Florian Ungler, Kraków 1534, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. BJ St. Dr. Cim. 4398
 457. Atlas roślin i zwierząt. Sowy, pocz. XVIII wieku, Philipp Ferdinand de Hamilton (?), Johann Georg de Hamilton, w zbiorach Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, nr inw. M.45
 458. Atlas roślin i zwierząt. Małpy, pocz. XVIII wieku, Philipp Ferdinand de Hamilton (?), Johann Georg de Hamilton, w zbiorach Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, nr inw. M.47
 459. Atlas roślin i zwierząt. Zwierzęta wodne, pocz. XVIII wieku, Philipp Ferdinand de Hamilton (?), Johann Georg de Hamilton, w zbiorach Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, nr inw. M.45
 460. *Atlas roślin i zwierząt. Papugi*, pocz. XVIII wieku, Philipp Ferdinand de Hamilton (?), Johann Georg de Hamilton, w zbiorach Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, nr inw. M.45
 461. Kapa biała haftowana, XVIII wiek, Polska(?), haft, w zbiorach Muzeum Dominikanów w Krakowie, numer z inwentaryzacji grantowej T.1675
-
- MIASTO ZWIERZĄT W MIEŚCIE LUDZI, CZYLI KRAKOWSKI OGRÓD ZOOLOGICZNY**
462. Ludwik Puget, Lwica, 1908, brąz, odlew, w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. CRPRZ.1191
 463. Las Wolski – staw przy bażantarni, lata 20./30. XX w., autor fot. Stanisław Kolowca, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3257/N
 464. Las Wolski- staw przy bażantarni, lata 20./30. XX w., autor fot. Stanisław Kolowca, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa nr inw. MHK-3258/N

465. Kraków; wizyta Prezydenta RP Ignacego Mościckiego; otwarcie ogrodu zoologicznego, spacer po terenie, 6.07.1929, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-21500-F
 466. Kraków; wizyta Prezydenta RP Ignacego Mościckiego; otwarcie ogrodu zoologicznego, spacer po terenie, 6.07.1929, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-21501-F
 467. Kraków; wizyta prezydenta RP Ignacego Mościckiego; zwiedzanie zwierzyńca w Łasku Wolskim, 1-3.07.1929, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-21902-F
 468. Ogród Zoologiczny w Krakowie, wilk, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14668-F
 469. Ogród Zoologiczny w Krakowie, niedźwiedź, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14658-F
 470. Ogród Zoologiczny w Krakowie, niedźwiedź, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14659-F
 471. Las Wolski – fragment ogrodu zoologicznego, ok. 1930, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-3257/N
 472. Rzeźba - Głowa niedźwiedzia, 1 poł. XX w., Polska, autor nieznan, glina, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-960-R
 473. Ogród Zoologiczny w Krakowie, dziki, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14680-F
 474. Ogród Zoologiczny w Krakowie, wybieg dla świnek morskich, 1930-1940, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14683-F
 475. Ogród Zoologiczny w Krakowie, żbik, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego nr inw. MUJ-14677-F
 476. Ogród Zoologiczny w Krakowie, żbik, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14674-F
 477. Ogród Zoologiczny w Krakowie, daniel, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14670-F
 478. Ogród Zoologiczny w Krakowie, jelenie, 1930-1940, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14688-F
 479. Ogród Zoologiczny, lama, wielbłąd, 1910, autor fot. Ludomir Sawicki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-19694-F
 480. Ogród Zoologiczny w Krakowie (?), dwie gęsi, 1930-1940, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-21133-F
 481. Ogród Zoologiczny w Krakowie, świstaki, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14665-F
 482. Ogród Zoologiczny w Krakowie, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14662-F
 483. Pracownik Ogrodu Zoologicznego w Krakowie z podopiecznym, 1938-1939, autor fot. Stanisław Mucha, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. MUJ-14660-F
 484. Ogród Zoologiczny w Lesie Wolskim, lata 40./50. XX w., autor fot. Henryk Hermanowicz, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs13523/IX/316
 485. Ogród Zoologiczny w Lesie Wolskim, lata 40./50. XX w., autor fot. Henryk Hermanowicz, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2085/N/1
 486. Ogród Zoologiczny w Lesie Wolskim, lata 40./50. XX w., autor fot. Henryk Hermanowicz, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2085/N/2
 487. Ogród Zoologiczny w Lesie Wolskim, lata 40./50. XX w., autor fot. Henryk Hermanowicz, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-2085/N/3
 488. Ogród Zoologiczny w Krakowie - pawian w klatce, lata 70. XX wieku, autor fot. Janusz Podlecki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-7163/N
 489. Ogród Zoologiczny w Krakowie - szympan z opiekunką, lata 60. XX wieku, autor fot. Józef Lewicki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-9290/N/2
 490. Ogród Zoologiczny w Krakowie - słonica Kinga, lata 60. XX wieku, autor fot. Józef Lewicki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-8859/N/3
 491. Ogród Zoologiczny w Krakowie - słonica Kinga, lata 60. XX wieku, autor fot. Józef Lewicki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-8859/N/1
 492. Ogród Zoologiczny w Krakowie - słonica Kinga, lata 60. XX wieku, autor fot. Józef Lewicki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-8859/N/2
 493. Las Wolski. Projekt stawu i wybiegu dla ptactwa brodzącego w zwierzyńcu, 1918-1939, kopia cyfrowa, papier, kalka techniczna, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn.
 494. Janusz Bruchnalski, Zoo w Krakowie, 1964, druk offsetowy barwny, papier, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. PL.2638/1 MNW
 495. Janusz Bruchnalski, Zoo w Krakowie, 1964, druk offsetowy barwny, papier, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. PL.2637/1 MNW
 496. Kraków - miasto i ludzie, Wśród plakatów plakat Ogrodu Zoologicznego w Krakowie, 1979, kopia cyfrowa, Centrum Fotografii Krajoznawczej PTTK im. Waldemara Dońca w Łodzi, w zbiorach Cyfrowej Kroniki Fotografów Polskich - Fryderyk Kremer, sygn. 453/5/0/9/118
- DZICY MIESZKAŃCY: SYNURBIZACJA - INTERAKCJA - AKCEPTACJA**
497. Dzika mapa - mapa pokazująca rozmieszczenie najciekawszych dzikich gatunków zwierząt w Krakowie, stanowisko multimedialne, własność Muzeum Krakowa
 498. *Las*, Piotr Kowalski, lata 50. XX w., rzeźba w drewnie, własność prywatna
 499. *Las i dziki*, Piotr Kowalski, lata 50. XX w., rzeźba w drewnie, własność prywatna
 500. Odlew gipsowy rzeźby starożytnej – Dzik, pocz. XIX w., autor: Pietro Tacca, Berlin, (zaginiony oryginał: okres hellenistyczny, Mercato Vecchio, Florencja, znana kopia: około 1634), gips, odlewanie, patynowanie, szelak, w zbiorach Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, Nr inw. Rz 119
 501. *Studium dzika*, Bronisław Abramowicz, przed 1912, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK III-r.a-276
 502. *Studium dzika*, Stanisław Janowski, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK III-r.a-3901
 503. Dzik na osiedlu, fotografia, kopia cyfrowa, własność prywatna
 504. Dzik przy Muzeum i Centrum Ruchu Harcerskiego - Fort 52a Jugowice, fotografia, kopia cyfrowa, własność prywatna
 505. *Nie dokarmiaj dzików w mieście*, plakat, kopia cyfrowa, w zasobach Urzędu Miasta Krakowa, Wydział Środowiska, Klimatu i Powietrza

506. *Jak nie przyciągać dzikich zwierząt do miasta? Co zrobić, gdy spotkasz dzikie zwierzę?* plakat – infografika, kopia cyfrowa, w zasobach Urzędu Miasta Krakowa
507. *Lis w ogrodzie Domu Zwierzynieckiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
508. *Kuna w ogrodzie Domu Zwierzynieckiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
509. *Kuna w ogrodzie Domu Zwierzynieckiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
510. *Kot w ogrodzie Domu Zwierzynieckiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
511. *Sarna przy Muzeum i Centrum Ruchu Harcerskiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
512. *Sarna przy Muzeum i Centrum Ruchu Harcerskiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
513. *Borsuk przy Muzeum i Centrum Ruchu Harcerskiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
514. *To, co dzikie nie ma słów*, autor fot. Michał Korta 2024, , wybór fotografii, własność autora
515. *Chłopiec z wiewiórką na Plantach*, lata 30. XX wieku, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs1748/IX
516. *Wiewiórka na Plantach*, 1935, autor fot. Feliks Nowicki, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs7089/IX
517. *Wiewiórka*, 1938, autor fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs1940/IX
518. *Wiewiórka na kiosku*, 1936, autor fot. Stanisław Janikowski, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-9512/N/24
519. *Wiewiórka na Plantach*, lata 50. XX wieku, autor fot. Henryk Hermanowicz, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-1818/N/2
520. *Wiewiórka w ogrodzie Domu Zwierzynieckiego*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
521. *Mysz w Barbakanie*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, Fot. fotopułapka Muzeum Krakowa
522. *Mysz w Barbakanie*, 2024, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
523. *Jeż na chodniku*, kopia cyfrowa, własność prywatna
524. *Summer dress*, Paweł Orłowski, 2022, brąz patynowany, własność artysty
525. *Instalacja: Myszy*, Paweł Orłowski, 2024/2025, brąz złożony, własność artysty
526. *Pułapka na myszy*, lata międzywojenne XX w., prod. firma Capito, drewno, metal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, Nr inw. MŚK/E/7213
527. *Klatka na gryzonie*, pocz. XX w., drut, wykonanie ręczne, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/6315
528. *Dom dla nietoperzy*, 2024, w zasobach Zarządu Zieleni Miejskiej w Krakowie
529. *Przejsie dla płazów wraz z naprowadzającym płotkiem herpetologicznym na terenie Parku Zakrzówek*, autor fot. Mateusz Boczar, 2024, kopia cyfrowa, własność prywatna
530. *Sikorki*, Adam Bunsch, 1954, drzeworyt barwny, papier, grafika, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. nr inw. Gr.W.864 MNW
531. *Wróble*, Adam Bunsch, 1961, drzeworyt barwny, papier, grafika, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Gr.W.1602 MNW
532. *Prak*, Mieczysław Chojnacki, 1967, metal, blacha spawana , w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. CRP RZ.49
533. *Płasi zegar*, pokazujący pory dnia, w których śpiewają konkretne gatunki ptaków Krakowa, instalacja, papier, drewno, w zasobach Muzeum Krakowa
534. *Figurki różnych gatunków ptaków*, prod. Wildlife Garden, kolekcja DecoBird, drewno, rzeźbienie
535. *Ptasie gwizdki*, wydające dźwięki imitujące śpiew różnych gatunków ptaków, autor François Morel
536. *Notatki przyrodnicze*, Notes ze śpiewami ptaków profesora Kazimierza Miczyńskiego, w zbiorach Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. K III–9
537. *Czapla biała*, autor fot. Katarzyna Bednarczyk, kopia cyfrowa, własność prywatna
538. *Zimorodek*, autor fot. Katarzyna Bednarczyk, kopia cyfrowa, własność prywatna
539. *Kawka w ogrodzie Domu Zwierzynieckiego*, fot. fotopułapka Muzeum Krakowa, 2024, kopia cyfrowa, w zasobach Muzeum Krakowa
540. *SOS dla gniazda*, Władysław Pawlik, lata 80., w zbiorach Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, nr inw. CRPRZ.371
541. *Jerzyki objęte leczeniem w Przychodni Weterynaryjnej Vetika*, autor fot. Przychodnia Weterynaryjna Vetika, kopia cyfrowa, własność prywatna
542. *Jerzyki objęte leczeniem w Przychodni Weterynaryjnej Vetika*, autor fot. Przychodnia Weterynaryjna Vetika, kopia cyfrowa, własność prywatna
543. *Budka dla jerzyków*, trocino-beton, własność prywatna
544. *Budki dla jerzyków ułożone w kształt motyla modraszka na dachu Zespołu Szkół i Placówek pn. „Centrum dla Niewidomych i Słabowidzących” w Krakowie*, ul. Tyniecka 6, 2020, kopia cyfrowa, fot. własność prywatna
545. *Ptaki objęte leczeniem w Przychodni Weterynaryjnej Vetika*, autor fot. Przychodnia Weterynaryjna Vetika, kopia cyfrowa, własność prywatna
546. *Mewa śmieszka objęta leczeniem w Przychodni Weterynaryjnej Vetika*, autor fot. Przychodnia Weterynaryjna Vetika, kopia cyfrowa, własność prywatna
547. *Wiewiórka objęta leczeniem w Przychodni Weterynaryjnej Vetika*, autor fot. Przychodnia Weterynaryjna Vetika, kopia cyfrowa, własność prywatna
548. *Jeż objęty leczeniem w Przychodni Weterynaryjnej Vetika*, autor fot. Przychodnia Weterynaryjna Vetika, kopia cyfrowa, własność prywatna
549. *Kolce odstraszające ptaki: moduł*, metal, tworzywo sztuczne, produkcja fabryczna
550. *Spirala odstraszająca ptaki*, moduł, metal, produkcja fabryczna
551. *Medalion z przedstawieniem martwego ptaka*, 1870-1978, drewno, spot (metali), olewanie, srebrzenie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK IV-M-344
552. *Grubodziób*, wypchany opierzony okaz, ze zbiorów Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
553. *Zięba*, wypchany opierzony okaz, ze zbiorów Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
554. *Sikorka bogatka*, wypchany opierzony okaz, ze zbiorów Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
555. *Rzeźba Jesiotr*, I. Jankowska, datowanie nieznane, brąz, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Rz.W.544 MNW

556. Owady najczęściej występujące w Krakowie, zbiór fotografii, autor fot. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, kopie cyfrowe, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
 557. Modraszek telejus, autor fot. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, kopie cyfrowe, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
 558. Modraszek nausitous, autor fot. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, kopie cyfrowe, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
 559. Modraszek Kolektyw - Złot na Zakrzówku, autor fot. Kamila Buturla, 2021, kopia cyfrowa, własność prywatna
 560. Owady - zapylacze najczęściej występujące w Krakowie, zbiór fotografii, autor fot. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, kopie cyfrowe, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
 561. Dom dla pszczoł samotnic i innych owadów, drewno, metal, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
 562. Gniazdo w trzcinie, fot. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, kopia cyfrowa, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
 563. Gniazdo w trzcinie, fot. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, kopia cyfrowa, w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
 564. *Tajemnice w błocie ukryte*, film zrealizowany wspólnie z biologiem, będący zapisem zespołu żywych organizmów, które z pozoru niewidoczne kryją się w ziemi i błocie, film, stanowisko multimedialne, realizacja Muzeum Krakowa
 565. Muchołapka, pocz. XX wieku, szkło, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-5308/III
 566. Rozpylacz na środek owadobójczy, ok. 1900, metal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-332/III km
 567. Aligator – okaz biologiczny znany jako „Krokodyl z Wisły“, 1897, okaz biologiczny, w zbiorach Centrum Edukacji Przyrodniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego, brak numeru inwentarzowego
- ZE ZROZUMIENIEM I SZACUNKIEM**
568. Projekt *Osoby czujące*, 2025, Michalina W. Klasik, instalacja składająca się ze stołu nakrytego białym obrusem, na którym ustawione są papierowe wizytówki różnych gatunków zwierząt, których nazwy gatunkowe zapisane są ziemią, własność artystki
- NA STYKU ŚWIATÓW – WETERYNARZE**
569. Mikroskop, pocz. XX w., wyrób fabryczny, wł. prywatna
 570. Wziernik z latarką w etui, 1918-1939, metal, tworzywo sztuczne aksamit, satyna, drewno, fibra, wyrób fabryczny, W zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, Nr inw. MŚK/E/3194/1-3
 571. Termometr w drewnianej pochewce, 1918-1939, - szkło, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3130/1-2
 572. Szpikulce, 1918-1939, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3164/1-3
 573. Szczypce, 1918-1939, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3141
 574. Suwmiarka, 1918-1939, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3138
 575. Stetoskop, 1918-1939, guma, bakelit, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3123
 576. Sterylizator ze strzykawką, 1918-1939, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3135/1-2
 577. Stuchawka, 1918-1939, metal niklowany, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3126
 578. Receptariusz weterynarza Jerzego Lewickiego, lata 30. XX w., papier, derma, metal, wyrób fabryczny, zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/4457
 579. Pudełko tekturowe po leku jodowym, 1918-1939, tektura, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3247
 580. Przyrząd weterynaryjny w skórzanej pochwie, 1918-1939, stal, wyrób, fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3159/1-2
 581. Przyrząd metalowy, 1918-1939, metal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3160
 582. Przyrząd do usuwania pasożytów, 1918-1939, metal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/4810/1-8
 583. Ostrza w mosiężnej oprawie, 1918-1939, mosiądz, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3161
 584. Nożyk – skalpel, 1918-1939, drewno, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3162
 585. Pojemnik „nerka”, 1918-1939, metal, emalia, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3188
 586. Moździerzki aptekarskie z pałeczką do ucierania leków, 1918-1939, fajans, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3186/1-7
 587. Młoteczek metalowy 1918-1939, drewno, metal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3163
 588. Łyżka laryngologiczna, 1918-1939, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3139
 589. Lewatywa dla zwierząt, 1918-1939, blacha, wyrób, fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/4837
 590. Lek w szklanym pojemniku, 1918-1939, szkło, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3168
 591. Kiteł, lata 30. XX w., białe drelich (bawełniane), guziki: tworzywo sztuczne, szycie maszynowe, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3860
 592. Igły do strzykawek, 1918-1939, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3148/1-10
 593. Igły chirurgiczne, 1918-1939, stal, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3158/1-10
 594. Gumki uciskowe, 1918-1939, guma, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3152/1-2
 595. Gruszka gumowa, 1918-1939, guma, bakelit, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3155
 596. Butelka apteczna, 1918-1939, szkło, wyrób, fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3178
 597. Butelka apteczna w drewnianym pojemniku, 1918-1939, szkło, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3177/1-2
 598. Butelka apteczna, 1918-1939, szkło, wyrób, fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3176

599. Butelka apteczna, 1918-1939, szkło, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3172
 600. Bandaże bawełniane, 1918-1939, bawełna, wyrób fabryczny, w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach, nr inw. MŚK/E/3166
 601. Rozwieracz szczęk dla konia, w zbiorach, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/182
 602. Kleszcze kastracyjne Sanda, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/382
 603. Zestaw do trepanacji zatok, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/724
 604. Kleszcze kastracyjne Serra wg Bertschy'ego, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/1517
 605. Leszczotki metalowe, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/458
 606. Kantar do podawania leków, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/1784
 607. Wziernik oczny Liebreicha, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/1555
 608. Kleszcze kastracyjne Sanda w modyfikacji Wessela, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, nr inw. VII/2936
 609. Helena Jurgielewicz przy pracy – szczepienie koni, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Odon Bujwida, nr inw.
 610. Helena Jurgielewicz przy pracy – szczepienie koni, Kopia cyfrowa, Muzeum Odon Bujwida, nr inw.
 611. Helena Jurgielewicz przy pracy – szczepienie koni, Kopia cyfrowa, Muzeum Odon Bujwida, nr inw.
 612. Helena Jurgielewicz – pierwsza weterynarka, Kopia cyfrowa, Muzeum Odon Bujwida, nr inw.
 613. Helena Jurgielewicz – pierwsza weterynarka, Kopia cyfrowa, Muzeum Odon Bujwida, nr inw.
 614. Widok zewnętrzny gmachu Instytutu Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej UJ, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, nr inw. 3/1/0/10/3021/1
 615. Pracownicy Instytutu Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej UJ, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, 1934, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, nr inw. 3/1/0/10/3021/3
 616. Wykład prof. Mariana Gieszczykiewicza w Instytucie Weterynarii i Medycyny Doświadczalnej UJ, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, nr inw. 3/1/0/10/3021/4
 617. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ, lata 30. XX wieku, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs9223/IX
 618. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ, lata 30. XX wieku, autor fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs9222/IX
 619. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, inżynier J. Kleczkowska podczas pracy przy oznaczaniu azotu, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, nr inw. 3/1/0/10/3021/8
 620. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs9226-IX-1
 621. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, nr inw. 3/1/0/10/3021/6
 622. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs9229/IX/2
 623. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ – prof. Julian Nowak przy mikroskopie, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs9228/IX
 624. Instytut Weterynarii i Medycyny UJ – prof. Julian Nowak przy mikroskopie, 1934, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs9232/IX
 625. Projekt kosza zabezpieczającego na głowę psa, Przegląd Weterynarski, 1890, kopia cyfrowa
 626. Reklamy środków opatrunkowych dla koni i ochraniaczy na pięciny, Ok. 1895, kopia cyfrowa
 627. Projekt wózka dla rakarza, Kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn.
 628. Projekt wnętrza podgórskiej rakarni, Kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn..
 629. Plan szpitala dla chorych psów i koni na terenie oprawiska na Grzegórkach, Kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie,
-
- W ICH IMIENIU**
630. Popiersie kobiety z kurczakiem, Jan Antoni Biernacki, 1905, biały marmur, rzeźbienie, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Rz.W.894 MNW
 631. Kazimierz Lubecki, *Kwestya zwierząt*, Kraków 1908, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. II. 82227
 632. Gustawicz Bronisław, *Ochrona ludzi a ochrona zwierząt*, Kraków 1877, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. I. 44016
 633. Zygmunt Nowakowski, *Serce i bat: przeznaczona dla młodzieży pogawędka na temat opieki nad zwierzętami*, Lwów 1935, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. I. 250352
 634. Zygmunt Nowakowski, *Różowa legitymacja*, Kraków 1933, w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, sygn. I. 214440
 635. Paszport dla konia, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK-ZOZ1/1009
 636. Prośba psa, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK-ZOZ1/1115
 637. Prośba konia, kopia cyfrowa, w zbiorach - Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK-ZOZ1/1120
 638. Ambulatorium dla małych zwierząt, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn.
 639. Dzień konia – plakat, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK-ZOZ1/1570
 640. Dzień konia – plakat, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK-ZOZ1/1575
 641. Plakat zapraszający do udziału w Dniu dobroci dla zwierząt, 1939, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK-ZOZ1/1587
 642. Podziękowanie dla prezydenta Mieczysława Kaplickiego za szczególne zaangażowanie w działania na rzecz zwierząt, 1934, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK SpMk 6
 643. Ulotka propagandowa, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK-ZOZ1/1590
 644. Uroczystość wręczenia nagród posterunkowym Policji Państwowej wyróżniającym się w ochronie zwierząt w siedzibie Związku Opieki nad Zwierzętami, ul. Zwierzyniecka 42, 1932, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs2470/IX
 645. Pies imieniem Dziadzio wraz z sanitariuszem - Władysławem Wiśniewskim, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, 1935, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs12070/IX
 646. Ambulatorium ZOZ-u – pies wraz z sanitariuszem Władysławem Wiśniewskim, 1937, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs12073/IX
 647. Ambulatorium ZOZ-u, lata 30. XX wieku, fot. Agencja Fotograficzna „Światowid”, kopia cyfrowa, w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego, sygn. 3_1_0_8_2692_205316

648. W ambulatorium ZOZ-u, ok. 1946, autor fot. nieznany, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK ZOZ 9 s. 343
649. W ambulatorium ZOZ-u – naświetlanie lampą kwarcową, ok. 1946, autor fot. nieznany, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK ZOZ 9 s. 345
650. Strzyżenie psa w ambulatorium ZOZ-u, ok. 1946, autor fot. nieznany, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK ZOZ 9 s. 347
651. Strzyżenie psa w ambulatorium ZOZ-u, ok. 1946, autor fot. nieznany, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK ZOZ 9 s. 348
652. Badanie w ambulatorium ZOZ-u, ok. 1946, autor fot. nieznany, kopia cyfrowa, w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie, sygn. ANK ZOZ 9 s. 349
653. W gabinecie, autor fot. Henryk Hermanowicz, 1947, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22894/IX/66
654. W gabinecie, autor fot. Henryk Hermanowicz, 1947, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22894/IX/68
655. W gabinecie, autor fot. Henryk Hermanowicz, 1947, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22894/IX/69
656. W gabinecie, autor fot. Henryk Hermanowicz, 1947, kopia cyfrowa, w zbiorach Muzeum Krakowa, nr inw. MHK-Fs22894/IX/65
657. Marian Siwek, Mama Psarzycza – Maryna z Podgórze, 1997, rysunek tuszem na papierze, własność prywatna
658. Animal abuse. It hurts [Przemoc wobec zwierząt. To boli], plakat, autor Iwona Cichy, 2012, Uniwersytet Śląski, Katedra Projektowania Graficznego, D&D, sp. z o.o., papier, druk cyfrowy, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Pl.36628/1 MNW
659. Bądź człowiekiem dla swoich zwierząt/Humanitarne obchodzenie się ze zwierzętami ..., plakat, 1968, Zbigniew Waszewski, papier, druk offset barwny, w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. Pl.1765/1 MNW
660. Lustro z napisem *Homo sapiens*, szkło, naklejka z napisem, materiał aranżacyjny, w zasobach Muzeum Krakowa
661. *Białe myszki*, Daniel Mróz, 1956, kopia cyfrowa, własność prywatna
662. *Do zwierząt*, Daniel Mróz, 1956, kopia cyfrowa, własność prywatna
663. *Naczelnik*, Daniel Mróz, 1956, kopia cyfrowa, własność prywatna
664. *Psina*, Daniel Mróz, 1956, kopia cyfrowa, własność prywatna

Mecenas muzeum:

Partnerzy:

Patroni medialni:

MINISTERSTWO KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

DOFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO
POCHODZĄCYCH Z FUNDUSZU PROMOCJI KULTURY

